

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КІНАЛЬ НАДІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 336.14:336.5:351.85(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ
В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Кіналь Н.М.

Науковий керівник: Славкова Алла Аркадіївна, кандидат економічних наук,
професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Кіналь Н.М. Фінансування культури в системі соціальних видатків бюджету України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, 2025.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню фінансування сфери культури в системі соціальних видатків бюджету України.

В дисертаційній роботі визначено сферу культури як таку, що допомагає розвинути критичне мислення, полегшує пошук творчих рішень та сприяє ефективній комунікації та самовираженню важливої частини середовища, в якому формується та розвивається особистість. Це важлива частина формування людини та інструмент політики, що впливає на державотворення та генерує сферу культури як окрему галузь економіки, так і сферу, що впливає на розвиток економіки країни через створення якісних умов для відпочинку, що призводить до вдосконалення людського потенціалу та відновлення робочої сили. Оскільки поняття культури охоплює все світове надбання людства, усі форми взаємодії між людьми та результати їхньої спільної праці, його визначення в різні історичні епохи пояснювалось відповідно до тенденцій розвитку суспільства того часу.

Відтак, ефективне функціонування сфери культури призводить до відновлення національної активності розвитку сіл та міст на території України та забезпечує формування фундаментального чинника розвитку суспільства як якісного інструменту державотворення в цілому, зокрема, надбання у сфері культури підвищують національну свідомість та самоорганізацію людини, що позитивно впливає на продуктивність населення та призводить до економічного розвитку суспільства.

Отже, культура впливає на світоглядні основи громадянського суспільства, яке в сучасних умовах виступає суттєвим фактором змін в соціальній сфері. Наприклад, громадські об'єднання, що піклуються про збереження культурних та

історичних пам'яток, відіграють важливу роль у формуванні національної пам'яті. Таким чином, культура, формуючи як світогляд кожного індивіда, так і національну свідомість загалом, впливає на діяльність громадянського суспільства, зокрема щодо забезпечення соціальної сфери.

Тому, сфера культури є складовою соціальної сфери, адже соціальна сфера – це сфера людської життєдіяльності, що забезпечує соціально-культурні потреби населення, і культура має непрямий вплив на забезпечення соціальної сфери, отже, підтримка розвитку сфери культури сприятиме розвитку соціальної сфери.

В Україні сьогодні пріоритетним завданням державної політики, що спрямована на соціально-економічний розвиток суспільства, є забезпечення високого рівня розвитку соціальної сфери, зокрема, – сфери культури, що потребує науково-обґрунтованої стратегії розвитку із залученням значного фінансування з урахуванням досвіду західних країн.

Культура є одним із секторів економіки, де креативні індустрії сприяють запровадженню нових технологій, що, подібно до розвитку промисловості, призводить до економічного зростання, тому розвиток креативних індустрій із запровадженням відповідних науково-технічних процесів сприятиме зростанню економіки країни.

У дисертаційній роботі зазначено, що модель фінансового забезпечення сфери культури в різних країнах будується під впливом різних чинників, де в основу закладена Загальна декларація з прав людини ООН, тому запропоновано напрями покращення фінансування сфери культури України як консолідуючої основи для розвитку держави та протистояння зовнішнім геополітичним викликам та проаналізовано іноземний досвід фінансування сфери культури.

Під методами формування і використання фінансових ресурсів ми розуміємо фінансовий вплив на соціально-економічний розвиток, що лежить в основі формування і реалізації фінансової політики, зокрема у сфері культури, та здійснюється через фінансовий механізм, який відображає напрями, характер і сутність функціонування фінансів у суспільстві.

В дослідженні нами визначено, що продуктивними методами формування та використання фінансових ресурсів для розвитку сфери культури є: нормативно-правове регулювання; інструменти фінансового забезпечення; контроль.

Проаналізовано інституційну структуру сфери культури як систему інститутів, яка визначає поведінку, діяльність працівників у галузі та забезпечує їхню життєдіяльність. Інституційну структуру державної політики у сфері культури визначають основні та допоміжні інституції.

Зазначено, що інституційні засади та структура системи фінансового забезпечення сфери культури потребують певного регулювання, де обов'язком інституцій є збереження цінності культури в умовах ринкової економіки, що сприятиме розробленню стратегії розвитку сфери культури в Україні, та призведуть до належного фінансового забезпечення та розвитку сфери культури.

В роботі проаналізовано вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на сферу культури (за принципом дискреційності) на прикладі кіноіндустрії, оскільки вона є однією з важливих ланок сфери культури та суттєво впливає на формування громадської свідомості, що є важливим при розбудові української держави, а особливо в умовах сьогодення.

Під час проведення дослідження особливостей фінансування сфери кіно в Україні та обґрунтування напрямів розвитку українського кінематографу в сучасних умовах досліджено статистичні дані державного фінансування сфери кіновиробництва та проаналізовано певні аспекти сучасного стану української кінематографії. Також наведено авторський погляд на основні проблеми вітчизняної кіноіндустрії сьогодення та проаналізовано зарубіжний досвід регулювання фінансового забезпечення розвитку сфери кінематографії та обґрунтовано напрями перспективного його застосування в Україні. Запропоновано певні моделі регулювання сфери кіно задля забезпечення якнайкращого розвитку українського кінематографу та залучення приватних інвестицій. Обґрунтовано методологічний підхід до розвитку матеріально-технічної бази та покращення мистецької освіти.

З огляду на проведення в Україні децентралізації та зростанням ролі культурної політики на місцевому рівні у формуванні духовного розвитку населення, проведено дослідження стану розвитку сфери культури, її пріоритетів та фінансового забезпечення в територіальних громадах з метою визначення основних напрямів вдосконалення політики в сфері культури та застосування належних фінансових механізмів для ефективного розвитку сфери культури на місцях.

Крім того, в дисертаційній роботі проаналізовано механізми впливу фінансового регулювання на залучення інвестицій у сферу культури як важливий фактор формування та збереження держави, що базується на нематеріальному капіталі та характеризується широким колом споживачів, що, у свою чергу, сприяє зростанню ВВП, розвитку економіки регіону, підвищенню доходів та продуктивності. Тому, запропоновано запровадження в Україні нових фінансових інструментів, які дозволять підвищити інвестиційну привабливість сфери культури України.

Зокрема, в роботі проаналізовано динаміку надходжень капітальних інвестицій в сферу культури за даними Державної служби статистики України. Детально розглянуто надходження капітальних інвестицій у сферу культури за джерелами фінансування та видами економічної класифікації за 2021 рік. Досліджено роль приватних інвестицій у функціонуванні сфери культури та проведено порівняльний аналіз залучення приватних інвестицій, спрямованих на фінансування діяльності у сфері спорту, організацію відпочинку та розваг, а також інвестицій у фінансування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури за період I-III кварталів 2021 року.

Відтак визначено, що Україна має активно залучати інвестиції та сприяти розвитку сфери культури в Україні, водночас запропоновано збільшити інвестиції в цю сферу як у фундамент, на якому можна побудувати успішну країну.

Формування культурних цінностей, спрямованих на розвиток особистості, повинна забезпечувати належна спеціалізована освіта, метою якої є виховання та

навчання, спрямоване на розвиток знань для вдосконалення творчої діяльності у сфері культури та мистецтв.

У дослідженні здійснено порівняння фінансового забезпечення національного закладу мистецької освіти та бюджетних асигнувань національних театрів та зроблено висновок щодо удосконалення нормативно-правової бази та доцільності збільшення бюджетного фінансування мистецьких навчальних закладів. Це сприятиме професійній підготовці чи перепідготовці кадрів у сфері культури, а також належному забезпеченню мистецьких навчальних закладів відповідною технічною базою.

Під час проведення дослідження фінансового регулювання сфери культури зроблено висновки, що для забезпечення ефективного фінансового регулювання розвитку сфери культури в Україні необхідно впровадити:

єдність законодавчої та виконавчої влади з чітким розмежуванням повноважень інституцій;

обґрунтований підхід до реалізації мети із застосуванням маркетингових досліджень в системі фінансового менеджменту з метою ефективного управління фінансовими потоками;

відкритість у фінансово-господарській діяльності осередків культури з прозорістю використання асигнувань;

аналіз досягнення цілей у окремих осередках сфери культури та у розвитку сфери культури загалом.

Для відбудови об'єктів культури, які були зруйновані внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії на територію України, необхідно створити комісію, яка здійснюватиме: оцінку збитків пошкоджених об'єктів; складання плану відновлення осередків культури; обґрунтування обсягів фінансування на відновлення об'єктів сфери культури; перевірку цільового використання коштів.

Отже, нами розглянуто правові та організаційні аспекти державного регулювання фінансових механізмів у сфері культури. Досліджено можливості адаптації найкращих світових практик у національних умовах. Проведено аналіз

систем фінансування сфери культури в різних країнах, що дозволяє визначити найефективніші підходи та шляхи їх впровадження в українську практику.

Окрему увагу приділено інноваційним фінансовим інструментам та цифровим технологіям у фінансуванні культури для залучення інвестицій у культурні проекти. Проаналізовано перспективи розвитку цифрових фінансових механізмів у контексті глобалізації та цифрової трансформації економіки.

Відтак, для збільшення обсягу та якості надання культурних послуг у сфері культури запропоновано:

- провести аудит сфери культури із застосуванням аналізу фінансової звітності для виявлення незадіяних ресурсів та визначення напрямів розвитку діяльності суб'єктів культури, а також з метою пошуку засобів адаптації до змін економічного та політичного стану держави та, за необхідності, розробляти нові види культурних послуг, що забезпечить економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах, підвищить імідж місцевих територій та сприятиме розвитку сфери культури;
- вдосконалити нормативно-правове забезпечення розвитку сфери культури до умов сьогодення, водночас, державній інституції, в особі Міністерства культури України, затвердити стандарти щодо отримання обсягу та якості культурних послуг, дотримання яких буде обов'язковим органами місцевого самоврядування;
- збільшити бюджетне фінансування мистецьких закладів освіти, з метою забезпечення матеріально-технічною базою та збільшення оплати праці педагогів, що буде сприяти професійній підготовці чи перепідготовці кадрів сфери культури;
- модернізувати сферу культури шляхом застосування інформаційної служби з використанням ІТ-технологій, що сприятиме прискоренню надання культурних послуг, підвищенню рівня економічного розвитку та формуванню ринкових відносин у процесі надання цих послуг;
- з метою акумулювання фінансових ресурсів для розвитку сфери культури запровадити місцеві культурні фонди, що надасть можливість розвивати сферу культури із застосування місцевих грантів;

-у зв'язку із прийняттям Закону № 768-IX «Про організацію та проведення азартних ігор в Україні», законодавчо обґрунтувати спрямування відсоткової компенсації від ігрового бізнесу на розвиток культурної сфери.

Результати дослідження апробовано на міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференціях, опубліковано у фахових виданнях, зокрема у журналах, що входять до міжнародних наукометричних баз Web of Science Core Collection.

Результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв при розробці навчальної дисципліни «Національний культурний продукт» (довідка №1 від 09.01.2025) та Львівського фахового коледжу культури і мистецтв при розробці дисциплін «Маркетинг інформаційних продуктів та послуг» та «Маркетинг соціально-культурної діяльності» (довідка №47 від 16.03.2023).

Пропозиції щодо залучення інвестицій для розвитку сфери культури використано при плануванні роботи Департаментом з питань культури, національностей та релігії Львівської обласної державної адміністрації (довідка №23-160/0/2-23 від 13.03.2023) та пропозиції щодо виявлення незадіяних ресурсів, які забезпечать економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах враховано в стратегічному плануванні й оцінці фінансового розвитку сфери культури міста Департаментом розвитку управління культури Львівської міської ради (довідка №2703-вих-34102 від 22.03.2023).

Це підтверджує наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана і є складовою наукової теми: «Трансформація макрофінансів в Україні: проблематика євроінтеграції, повоєнного відновлення та сталого розвитку» (державний реєстраційний номер 0123U101988), у межах якої автором проаналізовано стан розвитку сфери культури, її фінансового забезпечення, визначено основні напрями вдосконалення культурної політики та впровадження нових фінансових механізмів.

Положення, що містяться в дисертаційній роботі, можуть бути впроваджені в практику органами державної влади, що займаються формуванням, реалізацією фінансової політики та здійсненням фінансового контролю, зокрема Міністерством культури України, Рахунковою Палатою України, Державною Аудиторською Службою України, а також органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: соціальні видатки, видатки на сферу культури, децентралізація, фінансове регулювання, фінансовий механізм, сфера культури, фінансування, фінансова звітність, кошторис, фінансові результати, фінансовий контроль, людський капітал.

ABSTRACT

Kinal N.M. Financing of culture in the system of social expenditures of the budget of Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 072 “Finance, banking and insurance”. – Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the study of financing the sphere of culture in the system of social expenditures of the budget of Ukraine.

The dissertation defines the sphere of culture as one that helps to develop critical thinking, facilitates the search for creative solutions and promotes effective communication and self-expression of an important part of the environment in which a personality is formed and develops. This is an important part of the formation of a person and a policy tool that affects statehood and generates the sphere of culture, both a separate branch of the economy and a sphere that influences the development of the country's economy through the creation of quality conditions for recreation, which leads to the improvement of human potential and the restoration of the workforce. Since the concept of culture carries with it all the world heritage of mankind, every interaction of people with each other and their achievements as a result of joint work, that is why, in

different eras, this definition was explained in accordance with the trends in the development of society at that time.

Therefore, the effective functioning of the sphere of culture leads to the restoration of national activity in the development of villages and cities on the territory of Ukraine and will ensure the formation of a fundamental factor in the development of society as a quality instrument of statehood as a whole, in particular, occupations in the sphere of culture will increase national consciousness and self-organization of a person, which will positively affect the productivity of the population and lead to the economic development of society.

Thus, culture affects the ideological foundations of civil society, and civil society has today become a significant factor that makes changes in the social sphere. For example, public associations that care about the preservation of cultural and historical monuments are important for national memory, thus, culture, influencing both the worldview of each individual and the national consciousness, influences the activities of civil society, in particular, in terms of ensuring the social sphere.

Therefore, the sphere of culture is a component of the social sphere, because the social sphere is a sphere of human life that provides for the socio-cultural needs of the population, and culture has an indirect impact on ensuring the social sphere, therefore, supporting the development of the cultural sphere will contribute to the development of the social sphere.

In Ukraine today, the priority task of state policy aimed at the socio-economic development of society is to ensure a high level of development of the social sphere, in particular, the sphere of culture, which requires a scientifically sound development strategy involving significant funding, taking into account the experience of Western countries.

Culture is one of the sectors of the economy where creative industries contribute to the introduction of new technologies, which leads to economic growth, as does the development of industry, therefore the development of creative industries with the introduction of relevant scientific and technical processes will lead to the growth of the country's economy.

The dissertation work indicates that the model of financial support for the sphere of culture in different countries is built under the influence of various factors, which is based on the UN Universal Declaration of Human Rights, therefore, directions for improving the financing of the sphere of culture in Ukraine are proposed, as a consolidating basis for the development of the state and confronting external geopolitical challenges, and foreign experience in financing the sphere of culture is analyzed.

By methods of formation and use of financial resources, we understand the financial impact on socio-economic development, which underlies the formation and implementation of financial policy, in particular, in the sphere of culture, which is carried out through a financial mechanism that reflects the directions, nature and essence of the functioning of finance in society.

In our study, we determined that we consider the following productive methods of forming and using financial resources for the development of the cultural sphere to be: regulatory and legal regulation; financial support instruments; control.

We analyzed the institutional structure of the cultural sphere as a system of institutions that determines the behavior, activities of employees in the industry and ensures their livelihoods. The institutional structure of state policy in the cultural sphere is determined by the main and auxiliary institutions.

It is noted that the institutional principles and structure of the system of financial support for the cultural sphere require certain regulation, where the duty of institutions is to preserve the value of culture in a market economy, which will contribute to the development of a strategy for the development of the cultural sphere in Ukraine that will lead to proper financial support and development of the cultural sphere.

In the work, we analyzed the influence of external and internal factors on the cultural sphere (according to the principle of discretion) using the example of the film industry,

In the work, we analyzed the influence of external and internal factors on the sphere of culture (according to the principle of discretion) using the example of the film industry, since it is one of the important links in the sphere of culture, which significantly

affects the formation of public consciousness, and this is important in the development of the Ukrainian state, especially in the present.

During the study of the features of financing the sphere of cinema in Ukraine and substantiation of the directions of development of Ukrainian cinema in modern conditions, statistical data on state financing of the sphere of film production were studied and certain aspects of the current state of Ukrainian cinema were analyzed. Also, the author's view on the main problems of the domestic film industry today is given and foreign experience in regulating the financial support of the development of the sphere of cinema was analyzed and directions of its promising application in Ukraine were substantiated. Certain models of regulating the sphere of cinema were proposed to ensure the best possible development of Ukrainian cinema and attract private investment. A methodological approach to the development of the material and technical base and improvement of artistic education was substantiated.

Since Ukraine has undergone decentralization, and cultural policy at the local level determines the level of spiritual development of the population, a study was conducted of the state of development of the cultural sphere, priorities and its financial support in territorial communities in order to determine the main directions of improving the policy in the cultural sphere, and for the effective development of the cultural sphere in the localities to apply appropriate financial mechanisms.

In addition, the dissertation analyzes the mechanisms of influence of financial regulation on attracting investments in the cultural sphere, as an important factor in the formation and preservation of the state, including the cultural sphere, which is based on intangible capital, which is characterized by a wide range of consumers, which affects GDP growth and the development of the regional economy, income and productivity. Therefore, we propose the introduction of new financial instruments in Ukraine that will increase the investment attractiveness of the cultural sphere of Ukraine.

In particular, the work examines statistical data on the receipt of capital investments in the cultural sphere, according to the State Statistics Service of Ukraine. The receipt of capital investments in the sphere of culture by sources of financing by types of economic classification for 2021 was examined in detail. The significance of private investments

in the functioning of the sphere of culture was analyzed and the attraction of private investments aimed at financing activities in the sphere of sports, organizing recreation and entertainment was compared with the attraction of investments in financing libraries, archives, museums and other cultural institutions for the period of the I-III quarter of 2021.

Thus, it was determined that Ukraine should attract investments and promote the development of the sphere of culture in Ukraine, at the same time, it was proposed to increase investments in the sphere of culture as a foundation on which a successful country can be built.

The formation of cultural values, which are aimed at the development of the personality, should be ensured by proper specialized education, the purpose of which is upbringing and training, aimed at the development of knowledge to improve creative activity in the sphere of culture and arts.

The study compared the financial support of the national institution of art education and the budget allocations of national theaters and concluded that the regulatory framework should be improved and that it would be appropriate to increase budget funding for art educational institutions, which would contribute to the professional training or retraining of personnel in the field of culture and the proper provision of art educational institutions with the appropriate technical base.

During the study of the financial regulation of the cultural sphere, it was concluded that in order to ensure effective financial regulation of the development of the cultural sphere in Ukraine, it is necessary to implement:

- unity of the legislative and executive branches with a clear separation of powers of institutions;

- a reasoned approach to the implementation of the goal with the use of marketing research in the financial management system for the purpose of effective management of financial flows;

- openness in the financial and economic activities of cultural centers with transparency in the use of appropriations;

analysis of the achievement of goals in individual centers of the cultural sphere and in the development of the cultural sphere in general.

To restore cultural objects that were destroyed as a result of Russia's full-scale military invasion of Ukraine, it is necessary to create a commission that will: assess the damage to damaged objects; draw up a plan for the restoration of cultural centers; justify the amount of funding for the restoration of cultural objects; verify the targeted use of funds.

Thus, we have considered the legal and organizational aspects of state regulation of financial mechanisms in the field of culture. The possibilities of adapting the best world practices to national conditions have been studied. An analysis of the financing systems of the cultural sphere in different countries has been conducted, which allows us to determine the most effective approaches and ways of their implementation in Ukrainian practice.

Special attention has been paid to innovative financial instruments and digital technologies in financing culture to attract investments in cultural projects. The prospects for the development of digital financial mechanisms in the context of globalization and digital transformation of the economy have been analyzed.

Therefore, it is proposed to increase the volume and quality of cultural services in the field of culture:

- conduct an audit of the cultural sphere using financial reporting analysis in order to identify unused resources and determine the directions of development of cultural entities, and in order to find ways to adapt to changes in the economic and political situation of the state, in order to develop, if necessary, new types of cultural services that will ensure the economic stability of the functioning of cultural institutions in territorial communities, improve the image of local territories and the development of the cultural sphere;

- improve the regulatory and legal support for the development of the cultural sphere to the current conditions, at the same time, the state institution, represented by the Ministry of Culture of Ukraine, approve standards for obtaining the volume and quality

of cultural services, compliance with which will be mandatory for local self-government bodies;

- increase budget financing of art educational institutions, in order to provide them with a material and technical base and increase the remuneration of teachers, which will contribute to the professional training or retraining of personnel in the cultural sphere;

- modernize the cultural sphere, using an information service with the provision of IT-technologies, which will contribute to an increase in the pace of providing cultural services, which in turn will increase the level of economic development and form market relations when providing cultural services;

- in order to accumulate financial resources for the development of the cultural sphere, introduce local cultural funds, which will make it possible to develop the cultural sphere using local grants;

- in connection with the adoption of Law No. 768-IX "On the Organization and Conduct of Gambling in Ukraine", to legally substantiate the direction of percentage compensation from the gaming business for the development of the cultural sphere.

The results of the study were tested at international and domestic scientific and practical conferences, published in professional publications, in particular in journals included in the international scientometric databases Web of Science Core Collection.

The results of the dissertation research are used in the educational process of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts in the development of the academic discipline “National Cultural Product” (Certificate No. 1 dated January 9, 2025), as well as in the Lviv Professional College of Culture and Arts in the development of the disciplines “Marketing of Information Products and Services” and “Marketing of Socio-Cultural Activities” (Certificate No. 47 dated March 16, 2023).

The proposals regarding the attraction of investments for the development of the cultural sector were used in the planning of activities by the Department for Culture, Nationalities and Religions of the Lviv Regional State Administration (Certificate No. 23-160/0/2-23 dated March 13, 2023). In addition, proposals aimed at identifying unused resources that ensure the economic stability of cultural institutions in territorial communities were taken into account in the strategic planning and assessment of the

financial development of the cultural sector of the city by the Department of Development of the Culture Administration of the Lviv City Council (Certificate No. 2703-out-34102 dated March 22, 2023).

This confirms their scientific novelty and practical significance. The dissertation work was carried out in accordance with the research plan of the Vadym Hetman Kyiv National Economic University and is a component of the scientific topic: "Transformation of Macrofinance in Ukraine: Issues of European Integration, Post-War Recovery and Sustainable Development" (state registration number 0123U101988). Within the framework of this research, the author analyzed the state of development of the cultural sector and its financial support, identified the main directions for improving cultural policy, and proposed the implementation of new financial mechanisms.

Keywords: social expenditures, expenditures on culture, decentralization, financial regulation, financial mechanism, culture, financing, financial reporting, budget, financial results, financial control, human capital.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Кіналь Н. М. Особливості фінансового забезпечення сфери культури в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. № 5(145). С. 20-24. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-5-4> (0.4 д.а.).
2. Кіналь Н. Основні проблеми фінансування розвитку сфери кінематографії в Україні. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2021. № 1(40). С. 85-94. DOI: [https://doi.org/10.18371/2221-755X1\(40\)2021237622](https://doi.org/10.18371/2221-755X1(40)2021237622) (0,6 д.а.).
3. Кіналь Н. М. Особливості розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 4(150). С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-4-1> (0.5 д.а.).

4. Кіналь Н. М. Фінансовий контроль у сфері культури. *Наукові праці НДФІ*. 2021. № 3(96). С. 150-157. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2021.03.150> (0.5 д.а.).
5. Кіналь Н. М. Фінансові механізми функціонування сфери культури. *Фінансовий простір*. 2022. № 3(47). С. 49-57. URL: <https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/873> (0.5 д.а.).
6. Кіналь Н.М. Фінансове забезпечення мистецької освіти, як механізм формування культурних цінностей. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 32. С. 166-171. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.25> (0.7 д.а.).
7. Кіналь Н.М. Фінансові механізми розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Наукові праці НДФІ*. 2024. № 2. С. 124-134. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2024.02.124>.
8. Кіналь Н. М., Славкова А. А. Фінансове регулювання сфери культури в Україні. *Фінанси України*. 2025. № 10. С. 118-132. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2025.10.118> (1 д.а., особисто автору належить 0,5 д.а.: проаналізовано можливості фінансового регулювання розвитку сфери культури через проведення аудиту та фінансового контролю. Зокрема, увагу приділено потенціалу регулювання через аналіз фінансової звітності та застосування методів розрахунку показників оцінки майнового стану).

У періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus:

9. Сторонянська І., Кіналь Н. Інвестування сфери культури в Україні: джерела та особливості. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми, теорії та практики*. 2023. № 48. С. 127-138. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3973> (**Web of Science**) (1 д.а., особисто автору належить 0,5 д.а.: досліджено розвиток та особливості інвестування у сферу культури в Україні та запропоновано збільшення обсягу інвестицій у сферу культури як основи побудови успішної країни).

Публікації апробаційного характеру:

10. Кіналь Н.М. Особливості фінансового забезпечення сфери культури в Україні. *Інноваційні технології та практичний досвід управління підприємствами у сфері економіки, бізнесу і туризму* : Зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 18 травня 2021 р., м. Львів. Львів: СПОЛОМ, 2021. С. 118-120. (0,2 д.а.). URL: [https://](https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/7635/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_removed.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/7635/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_removed.pdf?sequence=1&isAllowed=y
(форма участі – очна).

11. Кіналь Н.М. Особливості розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Перспективи розвитку підприємництва в глобальній перспективі* : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 6 грудня 2021 р., м. Львів. (0,1 д.а.). URL: <https://ird.gov.ua/ird02/n3379> (форма участі – очна).

12. Кіналь Н.М. Напрями покращення фінансування сфери культури в Україні. *Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в Україні в умовах воєнного часу* : Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 28-30 червня 2023 р., м. Луцьк. Луцьк: ФОП Мажула Ю.М., 2023. С. 83-85. (0,4 д.а.). URL:

https://www.researchgate.net/publication/373101861_Transformacia_nacionalnoi_zakordonnoi_modelej_ekonomichnogo_rozvitku_ta_zakonodavstva_v_umovah_voennogo_casu_materiali_III_Miznarodnoi_naukovo-prakticnoi_konferencii (форма участі – дистанційна).

13. Кіналь Н.М. Ефективність фінансового забезпечення закладів мистецької освіти. *Стратегії управління інноваціями в сучасній економіці* : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 1 вересня 2023 р., м. Одеса. Одеса: Research Europe, 2023. С. 93. (0,1 д.а.). URL: <https://researcheurope.org/book-29/> (форма участі – дистанційна).

ЗМІСТ

ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	29
1.1. Сутність та особливості функціонування сфери культури	29
1.2. Теоретичні підходи до фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери	46
1.3. Інституційні засади та структура системи фінансування сфери культури	66
Висновки до Розділу 1	80
РОЗДІЛ 2. БЮДЖЕТНІ ТА ПОЗАБЮДЖЕТНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ	84
2.1. Чинники, що впливають на фінансування сфери культури в Україні	84
2.2. Бюджетні механізми фінансування сфери культури в умовах децентралізації	99
2.3. Альтернативні джерела фінансового забезпечення сфери культури	115
Висновки до Розділу 2	129
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ	133
3.1 Фінансове регулювання розвитку сфери культури в Україні	133
3.2. Напрями підвищення ефективності фінансового забезпечення сфери культури в Україні	144
3.3 Стратегія фінансового забезпечення та модернізація механізмів функціонування сфери культури в Україні	160
Висновки до Розділу 3	169
ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	176
ДОДАТКИ	199

ВСТУП

Актуальність теми. Культура є важливим індикатором розвитку населення держави, оскільки культурна політика визначає рівень національних культур та представляє своєрідне національне обличчя.

Сфера культури є найважливішою ланкою у розвитку українського суспільства, яка сприяє розвитку національного світогляду, формуючи цінності, відносини та поведінку населення, що сприяє економічному розвитку держави.

Формування культурних цінностей, орієнтованих на розвиток особистості, має забезпечуватися належною спеціалізованою освітою, метою якої є виховання та навчання, спрямовані на поглиблення знань і вдосконалення творчої діяльності у сфері культури та мистецтв. Саме така освіта сприяє формуванню важливих особистісних якостей, які будуть сприяти самореалізації людини у світі. Тому ефективний розвиток мистецької освіти потребує належного фінансового забезпечення.

Добробут будь-якої держави залежить від багатьох чинників. Зокрема, видатки бюджету на сферу культури забезпечують розбудову культурної політики європейського рівня та виступають запорукою збереження матеріальних і духовних надбань українського народу. Розвиток цієї сфери сприяє покращенню рівня життя, духовному поступу громади, розкриттю творчого потенціалу, забезпеченню доступного дозвілля населення, туризму, що, у свою чергу, має позитивно вплинути на підвищення продуктивності праці.

Однією з ланок сфери культури, що суттєво впливає на формування громадської свідомості, є мистецтво, зокрема й кінематографія, що відіграє важливу роль у самоусвідомленні нації та формуванні культури, духовності і, водночас, є свідченням національно-культурного відродження та розбудови української держави, тому доцільно проаналізувати чинники впливу на розвиток сфери культури на прикладі функціонування вітчизняної та зарубіжної кінематографії.

В умовах повномасштабної війни відбулась консолідація українського суспільства щодо євроінтеграційного розвитку та імплементації європейських цінностей, що ставить нові завдання для сфери культури як консолідуючої основи формування суспільної свідомості українців у протистоянні зовнішнім геополітичним викликам та соціально-економічного повоєнного відновлення України. Водночас, це потребує залучення в сферу культури значних обсягів фінансування та ефективної стратегії їх використання задля відновлення і збереження культурної спадщини, розвитку культурної інфраструктури та культурного потенціалу України.

Сьогодні відбувається національне піднесення та переосмислення значимості культури і переоцінка цінностей загалом, свідченням чого є популярність української музики, фільмів й іншої творчості на теренах України та поза її межами. Проблема впровадження нових механізмів фінансування сфери культури мала характер тривалої невирішеності. Крім того, передбачені видатки з початком війни було скорочено на користь бюджету військового стану.

Оскільки фінансування сфери культури здійснюється неналежним чином, це призводить до занедбання національних цінностей. Тому питання дослідження фінансового забезпечення сфери культури та впровадження новітніх технологій для забезпечення її функціонування є особливо вагомим у теперішніх реаліях.

Таким чином, вкрай необхідним стає продовження роботи з пошуку та залучення альтернативних джерел фінансової підтримки розвитку сфери культури, в тому числі на відновлення культурної спадщини, пошкодженої під час війни, реалізацію нових проєктів, а також покриття нестачі бюджетного фінансування за всіма напрямками діяльності у сфері культури.

Інвестиції є складовою фінансових асигнувань, без яких неможливий розвиток економіки країни. Внаслідок війни, яка призвела до економічної нестабільності в Україні, інвестиційний клімат в Україні негативно вплинув на сферу культури. Водночас, з огляду на євроінтеграційний курс України, залучення інвестицій у сферу культури повинен набувати вирішального значення для

забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства та виходу економіки з кризи.

Відтак, для створення сприятливого інвестиційного клімату необхідно актуалізувати механізми впливу фінансового регулювання, спрямовані на залучення інвестицій у сферу культури, як важливий фактор формування та збереження держави, в тому числі сфери культури, яка ґрунтується на нематеріальному капіталі, що характеризується широким колом споживачів, та впливає на зростання ВВП і розвиток економіки регіону, доходи та продуктивність. Тому, досить актуальним є запровадження в Україні нових фінансових інструментів, які дозволять підвищити інвестиційну привабливість сфери культури України.

Оскільки, важливу роль фінансового регулювання в Україні здійснює фінансовий контроль, на який покладено одну з головних функцій управління бюджетними коштами, а саме – забезпечення законності, фінансової дисципліни, достовірності операцій у ході утворення, розподілу і використання фінансових ресурсів, тому системне впровадження контролю у сфері культури дасть змогу обрати правильну стратегію її розвитку. Однак, в умовах сьогодення постає необхідність удосконалення фінансового контролю, що зумовлює доцільність аналізу практики його здійснення в країнах Європейського союзу. Водночас, важливим завданням у розвитку сфери культури має бути прогнозування майбутнього фінансового стану, тоді як ефективний контроль дозволить гарантувати фінансову стабільність у розвитку сфери культури і розглядати культурну сферу як важливу складову системи держави.

Культурна політика на місцевому рівні визначає рівень духовного розвитку населення. Отже, необхідно проаналізувати стан розвитку та фінансового забезпечення сфери культури в територіальних громадах, а також визначити основні напрями розвитку сфери культури у регіонах та запровадження нових фінансових механізмів для забезпечення їхньої реалізації.

Отже, щоб провести дослідження фінансових механізмів забезпечення розвитку сфери культури слід проаналізувати стан розвитку сфери культури, її фінансового забезпечення, визначити основні напрями вдосконалення культурної політики та впровадження нових фінансових механізмів.

У науковій літературі сферу культури та її фінансове забезпечення досліджували різні вчені, зокрема: О. Безгін, С. Давимука, І. Дубок, Т. Настич, О. Притуп, О. Успенська, Л. Федулова [1-5]. В їхніх працях проаналізовано нормативно-правові акти українського законодавства та проблеми фінансового забезпечення функціонування закладів культури в сучасних умовах.

Водночас, подальшого дослідження потребують питання формування ефективних механізмів фінансування сфери культури, важливість якої у формуванні національної ідентичності важко переоцінити, особливо в теперішніх умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана і є складовою наукової теми «Трансформація макрофінансів в Україні: проблематика євроінтеграції, повоєнного відновлення та сталого розвитку» (державний реєстраційний номер 0123U101988), у межах якої автором проаналізовано стан розвитку сфери культури, її фінансового забезпечення, визначено основні напрями вдосконалення культурної політики та впровадження нових фінансових механізмів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є аналіз особливостей фінансування сфери культури в Україні, пошук можливостей розширення напрямів та обсягів залучення фінансових асигнувань із застосуванням нових фінансових механізмів.

Для досягнення мети у дисертаційній роботі поставлені *наступні завдання*:

У розділі I – дослідити теоретичні засади дослідження фінансового забезпечення сфери культури, а саме:

- дослідити сутність та особливості функціонування сфери культури;

- систематизувати теоретичні підходи до фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери;
- узагальнити інституційні засади та структуру системи фінансування сфери культури.

У розділі 2 – здійснити аналіз бюджетних та позабюджетних механізмів фінансування сфери культури в Україні, а саме:

- проаналізувати чинники, що впливають на фінансування сфери культури в Україні;
- дослідити бюджетні механізми фінансування сфери культури в умовах децентралізації;
- визначити альтернативні джерела фінансування сфери культури.

У розділі 3 – визначити стратегічні напрями модернізації системи фінансування сфери культури в Україні:

- проаналізувати фінансове регулювання розвитку сфери культури в Україні;
- охарактеризувати напрями підвищення ефективності фінансового забезпечення сфери культури в Україні;
- визначити стратегію фінансового забезпечення та модернізацію механізмів функціонування сфери культури в Україні.

Об'єктом дослідження є фінансування сфери культури як складової системи соціальних видатків бюджету України.

Предметом дослідження є економічні відносини, механізми та інструменти фінансування культури, а також їхній вплив на формування, розвиток і відтворення людського капіталу в межах соціальних видатків бюджету України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять фундаментальні та прикладні надбання з теорії публічних фінансів, бюджетної системи, місцевого самоврядування, культурної політики, а також формування й реалізації механізмів фінансування сфери культури.

Інформаційну базу дослідження становлять відкриті статистичні дані; наукові роботи вітчизняних та зарубіжних авторів в контексті напряму дослідження; нормативно-правове забезпечення щодо фінансування культури в частині бюджетних видатків.

До основних наукових методів, що використовувалися в процесі дослідження можна віднести:

- теоретичний, узагальнення, групування та узагальнення – в частині огляду літературних джерел та вивчення проблематики дослідження;
- статистичний аналіз – щодо аналізу бюджетних та позабюджетних механізмів фінансування сфери культури в Україні;
- порівняльний аналіз – для вивчення зарубіжного досвіду фінансування сфери культури та можливостей його використання в Україні;
- абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків та пропозицій в процесі дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у висвітленні узагальненого підходу до фінансування культури в системі соціальних видатків бюджету України, виокремленні бюджетних та позабюджетних механізмів фінансування сфери культури, а також визначенні напрямів модернізації системи фінансування сфери культури в Україні. Важливими теоретико-практичними результатами, які характеризують наукову новизну дослідження, є наступні:

удосконалено:

- підхід до поділу сфери культури в Україні на комерційну (приватну) і некомерційну, яка, в свою чергу, поділяється на сферу культури, що фінансується з бюджету, і громадську, яка сприяє розвитку сфери культури за підтримки громадськості;
- підхід до обґрунтування стратегії фінансового забезпечення розвитку сфери культури в Україні, яка полягає в застосуванні нових фінансових механізмів;
- підхід до збільшення обсягу та якості надання послуг у сфері культури, зокрема, в частині проведення аудиту сфери культури із застосуванням аналізу

фінансової звітності задля виявлення незадіяних ресурсів та визначення напрямів розвитку діяльності осередків культури, та з метою пошуку засобів адаптації до змін економічного та політичного стану держави, щоб, за необхідності, розробляти нові види культурних послуг, що забезпечать економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах, підвищить імідж місцевих територій та розвиток сфери культури;

набули подальшого розвитку:

– підходи до вдосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку сфери культури до умов сьогодення. Запропоновано державній інституції, в особі Міністерства культури України, затвердити стандарти щодо отримання обсягу та якості культурних послуг, дотримання яких буде обов'язковим для органів місцевого самоврядування;

- підхід до збільшення бюджетного фінансування мистецьких закладів освіти з метою забезпечення матеріально-технічною базою та збільшення оплати праці педагогів, що буде сприяти професійній підготовці чи перепідготовці кадрів сфери культури;

- підхід до модернізації сфери культури шляхом застосування інформаційної служби з використанням ІТ-технологій, що сприятиме прискоренню надання культурних послуг, підвищенню рівня економічного розвитку та формуванню ринкових відносин у процесі надання цих послуг;

- підходи до збільшення обсягу та якості послуг у сфері культури, зокрема в частині запровадження місцевих культурних фондів, що дасть можливість розвивати сферу культури із застосування місцевих грантів.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв при розробці навчальної дисципліни «Національний культурний продукт» (довідка №1 від 09.01.2025) та Львівського фахового коледжу культури і мистецтв при розробці дисциплін «Маркетинг інформаційних продуктів та послуг» та «Маркетинг соціально-культурної діяльності» (довідка №47 від 16.03.2023).

Пропозиції щодо залучення інвестицій для розвитку сфери культури використано при плануванні роботи Департаментом з питань культури, національностей та релігії Львівської обласної державної адміністрації (довідка №23-160/0/2-23 від 13.03.2023) та пропозиції щодо виявлення незадіяних ресурсів, які забезпечать економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах враховано в стратегічному плануванні й оцінці фінансового розвитку сфери культури міста Департаментом розвитку управління культури Львівської міської ради (довідка №2703-вих-34102 від 22.03.2023).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом власних розробок автора. Наукові теоретичні та прикладні положення, висновки та пропозиції, що виносяться авторкою на захист, одержані самостійно. Опубліковані праці, за винятком двох, виконані авторкою одноосібно.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення (теоретичні, практичні), висновки та пропозиції, а також результати наукового дослідження викладено, представлено та оприлюднено на таких міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: I Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні технології та практичний досвід управління підприємствами у сфері економіки, бізнесу і туризму» (м. Львів, 18 травня 2021 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Перспективи розвитку підприємництва в глобальній перспективі» (м. Львів, 6 грудня 2021 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в Україні в умовах воєнного часу» (м. Луцьк, 28-30 червня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії управління інноваціями в сучасній економіці» (м. Одеса, 1 вересня 2023 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи автором опубліковано самостійно та у співавторстві 13 наукових праць загальним обсягом 6,5 друк.арк., з яких особисто автору належить 5,5 друк.арк., з них: 8 праць – у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі Web of Science Core Collection, 4 – публікації апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 157 сторінок друкованого тексту. Робота містить 15 таблиць на 9 сторінках, 18 рисунків на 8 сторінках, 2 додатки. Список використаних джерел налічує 201 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1. Сутність та особливості функціонування сфери культури

Культура – основоположне явище будь-якої цивілізації, яке впродовж всієї її історії супроводжує людство і змінюється відповідно до тенденцій розвитку суспільства.

Термін «культура» має античне походження та зустрічається в роботах мислителів Стародавньої Греції та Риму. У перекладі з латинської мови (лат. *cultura*) він означає «обробіток», «обробляти».

Аналіз наукових джерел засвідчує, що різні автори по-різному визначають зміст терміну «культура».

Зокрема, Е. Тейлор визначає культуру як сукупність знань, вірувань, мистецтва, моралі, законів, звичаїв та інших здібностей і звичок, набутих людиною як членом суспільства [6, с. 1].

Культура завжди була засобом впливу та інструментом формування різних культурних груп, національностей, оскільки вона продукує систему цінностей, традиції та звичаї, національну свідомість та основні моральні принципи. Всі найвеличніші досягнення людства у всіх сферах його розвитку відносять до світової культури як синтезу усіх надбань різних культур та народів. Впродовж людської історії простежується закономірність, відповідно до якої нації з високим рівнем розвитку культури та її складових, мають вищу ймовірність досягнення успіху у своїх внутрішніх та зовнішніх справах, оскільки народ формує владу, яка є його віддзеркаленням.

Станом на сьогодні існують понад 500 визначень терміну «культура», а культурологи протягом століть сперечаються щодо оцінки її сутності. Проте, вони сходяться в тому, що у загальних рисах культура об'єднує поняття мистецтва, освіти та науки, духовності та моралі. Ці напрямки є основоположними у створенні суспільства та підтримці його розвитку [7].

Варто звернути увагу на працю А. Шептицького «Як будувати рідну хату», де визначено культуру як запоруку успішного суспільства. Зокрема, у цій праці людський організм порівняно з деревом, а життя – з виконанням плану розуму – мистецькою статуєю. Як зазначено автором, людські організми під дією культури перетворюються в здорові і шляхетні плоди [8].

Поняття культури несе за собою все світове надбання людства, кожен взаємодію людей між собою та їхні досягнення у результаті спільної праці. Саме тому, в різні епохи це визначення пояснювалось згідно тенденцій розвитку суспільства того часу.

Культура визначає систему цінностей як матеріальних, так і духовних, які створені впродовж існування людства та історично набутих правил, традиції для їх збереження та продовження, що сприяє розвитку й вихованню людської душі [9, С. 20-21].

Отже, культура – складна система, яка відбиває рівень духовного розвитку народу, нації, зокрема членів суспільства. Це сфера діяльності людей, де утверджуються норми моралі та гуманістичні ідеї, формуються моральні засади в суспільному житті, виховуються глибокі та тверді переконання людей, їх віра в людську гідність, високе призначення, де удосконалюються погляди на істину, формуються відносини між людьми в умовах оновлення суспільного життя [9, С. 21].

Беззаперечним є той факт, що в умовах сьогодення майже кожна людина може пересуватись між різними державами, тому, в силу глобальних змін у суспільстві здійснюється змішування культур, що потребує асиміляції та дружнього співіснування різних культурних мас у рамках однієї держави та вагомим питанням стоїть не завдати шкоди власній культурі.

Це питання розглядають дослідники С.А. Давимука та Л.І Федулова у своїй праці «Культурний імператив соціально-економічного розвитку: цивілізаційний аспект» [10].

На думку авторів, усі соціокультурні елементи конкретного суспільства об'єднуються в єдину систему на основі загальнозначущих для певного соціуму цінностей, що становлять собою певний фундамент, на якому базується культурне розмаїття.

Найважливішими консолідуючими початками суспільства, які згуртовують його суб'єктів в єдиний соціокультурний організм, є: спільність їх історії, економічного життя, психічних якостей, мови, релігійних та моральних цінностей тощо. Загальнозначущі цінності є і в різних соціокультурних системах. Ці десятки спільних рис, властивостей культур різних народів, етносів, які дозволяють зробити висновок щодо глобалізації культури людства, отримали назву культурних універсалій. Дж. Мердок ще у 1959 р. запропонував понад 70 «культурних універсалій», загальних для всіх культур елементів, серед яких: вікова градація, календар, дотримання чистоти, приготування їжі, кооперація праці, танці, декоративне мистецтво, освіта, етика, етикет, сім'я, свята, закони, медицина, музика, міфологія, число, каральні санкції, особисте ім'я, релігійні ритуали тощо [1]. Це те, що відрізняє людей і робить їх не схожими один на одного.

Однак, поряд із певними рисами єдності, між елементами соціокультурної системи, а також між культурами загалом, існують певні відмінності, які під час взаємодії суб'єктів у процесі глобалізації можуть набувати різних форм: від інтеграції (взаємопроникнення) до конфлікту – це, зокрема, неузгодженості між традиційними та інноваційними формами в її розвитку, культурна аномія, культурна травма, культурний шок, культурне відставання (культурний розрив), міжцивілізаційні (міжсоціокультурні) конфлікти [11, С. 32-33].

Глобальні процеси, які стали особливо помітними в кінці XX ст. та залишилися основними рушіями світових подій на початку XXI ст., і надалі здійснюють суттєвий вплив на діяльність державного та приватного сектору,

обумовлюючи необхідність враховувати цей фактор під час розроблення стратегічних управлінських дій [1, С. 99].

Враховуючи те, що глобалізація стосується всіх держав, варто усвідомити важливість створення всебічних установ для підтримки процесів асиміляції культур. Це сприятиме обміну досвідом, традиціями та звичаями між усіма зацікавленими у цьому сторонами, що, в свою чергу, надасть можливість задати напрямки розвитку культури у довгостроковій перспективі. Однією із форм соціальної організації в умовах глобалізаційного розвитку є масове суспільство. На відміну від попередніх типів, його формування відбувається під впливом стандартизації та єдиних принципів і технологій управління суспільним розвитком, яке, на відміну від інших історичних типів свого функціонування, зазнає впливу стандартизації та об'єктивних процесів омасовлення принципів і технологій управління суспільним розвитком. Не зважаючи на те, що питання масового суспільства виникло раніше, саме в ХХ столітті це стало глобальним явищем.

Формування «масової культури» в своєму розвиненому значенні відбулося в Сполучених Штатах Америки під впливом стрімкого розвитку засобів масової комунікації, а саме – газет, журналів, радіо, кінематографа і т.д. Зважаючи на той факт, що 56 % усіх курсів у країні присвячені різним аспектам культури, можна вважати, що масова культура є невід'ємною частиною американського суспільства та його свідомості.

Отже, з одного боку, це зробило культуру більш доступною для загальної аудиторії, а з іншого – призвело до перетворення культури на бізнес, шляхом залучення до неї комерційної складової.

Внаслідок впливу комерціалізованих засобів комунікації на масове суспільство, формується мода, яка супроводжується нав'язуванням своєї культури тим, хто її і не поділяє зовсім, часто із застосуванням морального цькування. Це все є складовою масової культури і затверджує її як нетерпиму до будь-якої форми індивідуальності.

Головний інструмент «масової культури» – імідж (образ), уявлення про речі та людей, сформовані засобами масової інформації. Імідж нерідко асоціюється з поняттям престижності, репутації [12].

При цьому, слід також відзначити, що в умовах глобалізації відбувається своєрідний диктат соціальних, політичних, державно-управлінських та культурних стандартів, що призводить до неможливості вироблення власної стратегії суспільного розвитку. Це і є головним ризиком виникнення глобального масового суспільства. В умовах глобального масового суспільства йдеться про нав'язування єдиної концепції світу, яка позбавляє можливості розробки власних альтернатив суспільного розвитку окреме суспільство. В основі формування глобального масового суспільства полягає процедура копіювання архетипів і стандартів поведінки, завдяки чому частини, які слугують кожному із них, перетворюються на елементи цілісності. Людина не може ні повністю замкнутись у собі, ні повністю розчинитись в інших. Така невизначеність людини пояснюється її соціальною долею. Саме тому глобальне масове суспільство являє собою своєрідну «діалектику характерів, обставин, вільних рішень, що складає драму життя, яка не має свого кінця» [13].

Якщо ж відходити від технологічного прогресу і глобалізаційних процесів на початку ХХ ст., що є основним фактором формування тенденцій культури та економіки впродовж століття та сьогодення, то варто зазначити, що існує таке явище як діджиталізація. Цю думку описано у 3 розділі роботи С.А. Давимуки та Л.І. Федулової «Культурний імператив соціально-економічного розвитку» [10, С. 135]. Зокрема, зазначається, що основним поняттям ХХ ст., який продовжує бути драйвером сьогодення є науково-технічний прогрес, який формує нову модель культури, де важливим чинником є інформаційно-технічне забезпечення.

Термін «діджиталізація» походить від англійського «digitalization» і в перекладі означає «оцифровування», «цифровізація», або ж «приведення в цифрову форму» [14].

З позицій культурології, «цифрова культура» — термін для позначення етапу розвитку культури, що формується відповідно до вимог суспільства. У своїй

основі цифрова культура відповідає загальній уяві про сферу культури як систему цінностей, що об'єднують суспільство в певну епоху і при певному рівні розвитку в ньому суспільних відносин. Вочевидь, що трактування цифрової економіки і цифрового суспільства визначають специфіку діджиталізації сфери культури [15].

Тобто, задля розвитку культури варто усвідомлювати всі тенденції її розвитку і така витка культурної еволюції як діджиталізація задає нові тенденції як в економічному, так і в культурному плані, оскільки всі культурні процеси набувають масовізації завдяки цифровізації.

В контексті нашого дослідження, розглянемо визначення терміну «сфера культури» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Існуючі в літературі підходи до визначення поняття «сфера культури»

Автор	Визначення сфери культури
Закон України «Про культуру» [16]	Творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян.
Саракун Л.П. [17, С. 3]	Інституційна структура, яка складається з суспільних інститутів для забезпечення суспільства культурними благами

Джерело: систематизовано автором на основі [16, 17].

Закон України «Про культуру» визначає, що діяльність у сфері культури – це культурна діяльність, де задовольняються культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище [16].

Досліджуючи праці вітчизняних вчених, які вивчали культуру, можна зауважити, що сам термін «сфера культури» в їхніх працях не визначається і лише

Саракун Л. П. зроблено визначення, що сфера культури – це інституційна структура, яка складається з суспільних інститутів для забезпечення суспільства культурними благами [17].

Методологічно сферу культури можна розглядати цілісно, або як самостійні підсистеми, в тому числі систему закладів та організацій, що забезпечують підвищення культурного рівня населення України.

Відтак, сфера культури – це сукупність видів діяльності, які виконують функції для задоволення – духовних потреб населення, в яку входять установи та заклади культури, мистецтва та засоби масової інформації, а також освітянські заклади, які здійснюють підготовку відповідних фахівців та органи управління у сфері культури, тобто це сфера, яка забезпечує населення культурними послугами та продуктами.

Основними засадами державної політики у сфері культури, згідно Закону України «Про культуру», визначено, зокрема [16]:

- визнання культури пріоритетом стратегічних національних інтересів України і одним із основних факторів самобутності Українського народу – громадян України всіх національностей;
- сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури;
- охорона культурної спадщини, захист, збереження, відновлення і охорона культурних цінностей як основа стратегічних національних інтересів України та національної культури, турбота про розвиток культури;
- сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті;
- формування ненасильницької культури в суспільстві, поваги до прав і свобод людини, унеможливлення її дискримінації за будь-якими ознаками, приниження її честі та гідності;
- забезпечення свободи творчості та форм культурного самовираження, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав;

- гарантування прав громадян у сфері культури;
- забезпечення доступності для кожного якісних культурних послуг;
- інклюзивність та ін.

В цьому контексті зазначимо, що з метою надання культурних послуг, відповідно до статті 9 Закону України «Про культуру», можна створювати заклади культури [16]:

- центральними органами виконавчої влади;
- органами влади Автономної Республіки Крим;
- місцевими органами виконавчої влади;
- органами місцевого самоврядування;
- творчими спілками, громадськими організаціями, іншими об'єднаннями громадян;
- юридичними та фізичними особами, у тому числі іноземними.

Отже, варто зауважити, що для виготовлення та розповсюдження культурних послуг серед населення України існує відповідна структура сфери культури.

Відтак, розглянемо структуру сфери культури в Україні, яка відображає надання культурних послуг і продуктів серед населення (рис. 1.1).

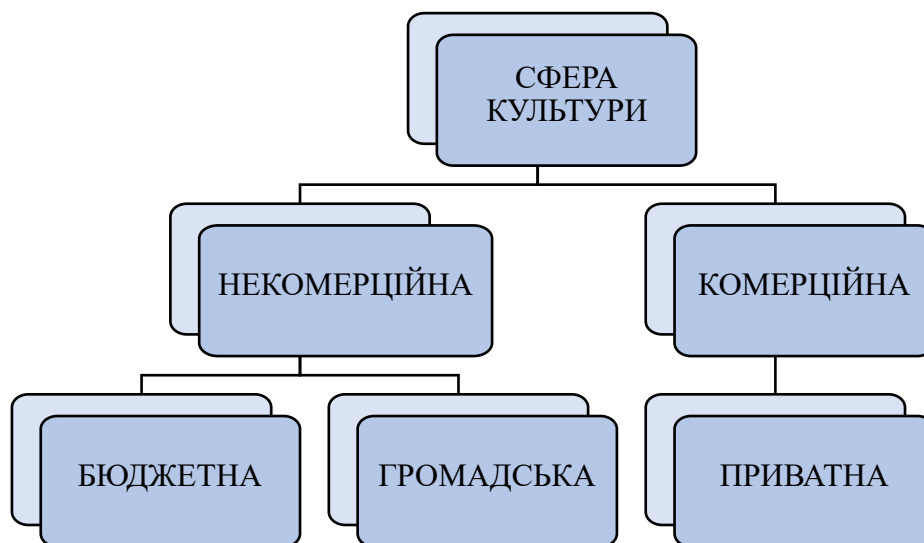

Рис.1.1. Структура сфери культури в Україні

Джерело: складено автором на основі [16]

Таким чином, сферу культури в Україні можна поділити на комерційну (приватну) і некомерційну, яка, в свою чергу, поділяється на сферу культури, що фінансується з бюджету, і громадську, яка сприяє розвитку сфери культури за підтримки громадськості.

Бюджетна сфера культури – це сфера культури, яка функціонує завдяки бюджетному фінансуванню.

Відтак, розглянемо структуру бюджетної сфери культури (рис. 1.2).

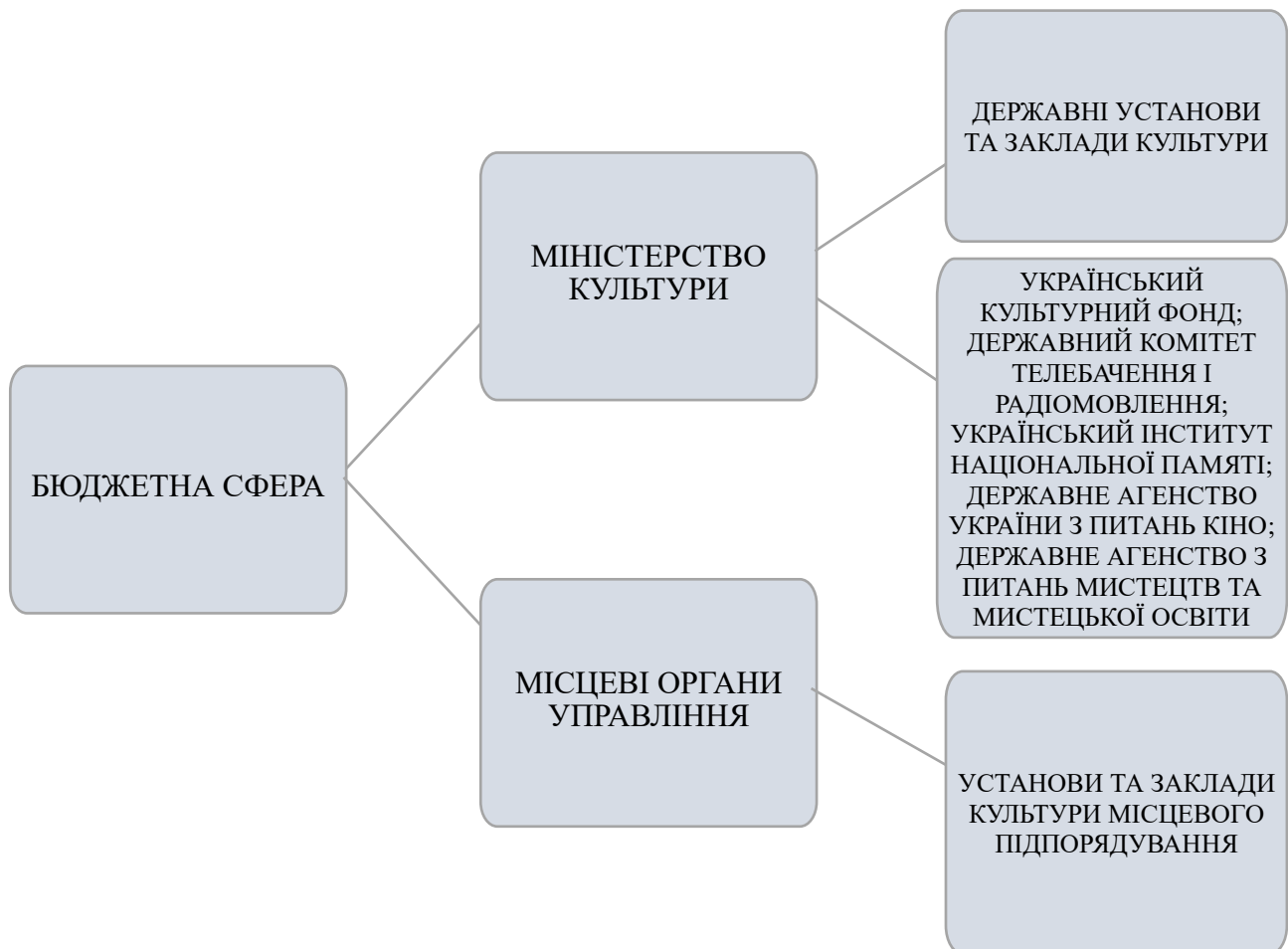

Рис.1.2 . Структура бюджетної сфери культури в Україні

Джерело: складено автором на основі [16, 18, 19]

Систему органів управління сферою культури бюджетного фінансування складають:

- Міністерство культури України;

- місцеві органи управління сферою культури.

В свою чергу, Міністерство культури України координує діяльність державних установ та закладів культури, Українського культурного фонду, Українського інституту національної пам'яті, Державного комітету телебачення і радіомовлення, Державного агентства України з питань кіно та Державного агентства з питань мистецтв та мистецької освіти [18].

Місцеві органи управління сферою культури координують діяльність суб'єктів господарювання у сфері культури муніципального володіння.

Для забезпечення фінансування з метою розвитку сфери культури, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування формується базова мережа закладів культури [19, 20].

Законом України «Про культуру» передбачено формування загальнодержавного рівня базової мережі закладів культури та місцевого рівня базової мережі закладів культури [16].

До загальнодержавного рівня базової мережі закладів культури включено державні установи та заклади культури, а саме:

- бібліотеки, музеї, галереї, заповідники;
- театри, цирки, музичні колективи і ансамблі;
- культурно-інформаційні та культурно-просвітницькі центри;
- навчальні заклади культури і мистецтва;
- кіностудії, художні галереї, виставки національного (загальнодержавного) значення тощо;
- національні заклади культури [19].

До місцевого рівня базової мережі закладів культури відносяться:

- відділи культури районної державної адміністрації та відділи культури територіальних громад;
- комунальні заклади культури (бібліотеки, музеї, галереї, заповідники, виставки, театри, філармонії, концертні організації, мистецькі колективи, кінотеатри, кіновідеопрокатні підприємства, об'єднання, палаци і будинки культури, інші клубні заклади, навчальні заклади культури і мистецтва, початкові

спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, центральні парки культури і відпочинку тощо) [19].

Головними показниками розвитку сфери культури є кількість закладів культури на кількість населення.

Відповідно до статистичних даних за 2024 рік, найбільша чисельність серед закладів культури становлять клубні заклади – 14,7 тис. одиниць, бібліотеки – 12,9 тис. одиниць, в свою чергу кількість мистецьких шкіл на кінець зазначеного періоду становила лише 1259 одиниці [20].

Аналіз статистичних даних за період 2020-2024 рр. свідчить про тенденцію до скорочення закладів культури різних типів, зокрема кількість публічних бібліотек скоротилася на 23%, клубних закладів – на 9%, мистецьких шкіл – на 5%. Однією з можливих причин такої ситуації є реалізація проєкту «Децентралізація та реформа культурних послуг», оскільки частина публічних бібліотек і клубних закладів здійснювали діяльність в населених пунктах із чисельністю населення 250 осіб, де, відповідно до державних соціальних стандартів і нормативів, такі заклади могли б бути реорганізовані чи ліквідовані.

Зазначимо, що ступінь розвитку мережі бібліотечних установ не у всіх громадах є достатньо розвинутим та доступним [20].

До сфери культури, які забезпечують населення культурними послугами, також відносяться: філармонії, видавництва, цирки, парки культури та відпочинку, мистецькі навчальні заклади, кіностудії, студії звукозапису, лабораторії фото-, кіно- та підприємства, які виробляють та реалізують продукти культурного призначення.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України суттєво вплинуло на різні сфери життя суспільства. Культура не стала виключенням. На кінець жовтня 2024 р. збитків зазнали 2093 заклади культури, 361 з яких було знищено. Серед них – 1007 клубних закладів, 746 бібліотек, 162 заклади мистецької освіти, 120 музеїв та галерей, 38 театрів, кінотеатрів та філармоній, 16 парків, зоопарків та заповідників та 4 цирки [20].

В Україні, в теперішніх умовах, розвинулась некомерційна громадська сфера культури, яка включає громадські організації, творчі асоціації, неформальні мистецькі угруповання (рис. 1.3).

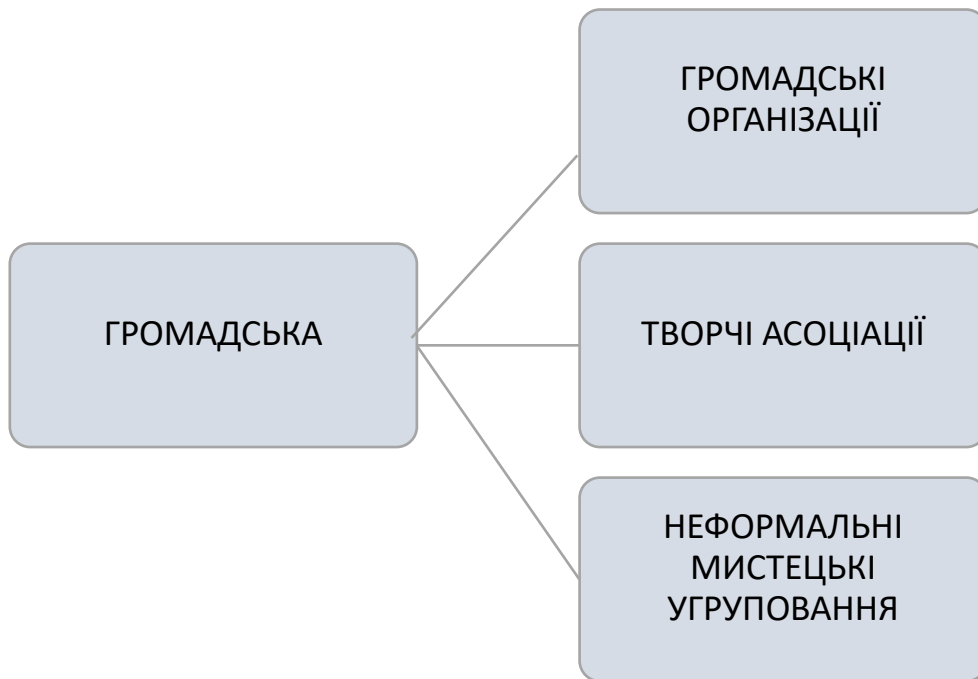

Рис.1.3. Структура громадської сфери культури в Україні

Джерело: складено автором на основі [21, 22]

До громадської сфери культури відносяться громадські організації, які об'єднують громадян з метою популяризації культури [21].

Творчі асоціації (спілки) – створюються об'єднанням громадян з метою популяризації творчого доробку українських митців.

Також, для організації зустрічей для поширення мистецтва функціонують неформальні мистецькі угруповання [22].

Поряд з некомерційною сферою культури в Україні існує комерційна сфера культури (приватна) (рис. 1.4).

Рис.1.4 . Структура приватної сфери культури в Україні

Джерело: складено автором на основі [16]

Приватна сфера культури представлена шоу-бізнесом, приватними фундаціями, клубами мистецьких напрямків, митцями, галереїстами та іншими приватними структурами, які надають культурні послуги та виробляють культурні продукти, з метою отримання прибутку.

Основними видами продукції, яку виробляє приватна сфера культури, є:

- фестивалі, шоу-програми, клубні вечори;
- виробництво та здача в оренду музичного та технічного обладнання (звукове, світлове та інше);
- видавнича діяльність: спеціалізовані газети, журнали, книги і т. п.;
- виробництво теле- і радіопрограм, аудіо- та відео продукції.

Як бачимо, сфера культури є самостійною галуззю, яка забезпечує формування та поширення цінностей, які становлять культурне надбання суспільства, сприяючи розвитку: театрального, музичного, хореографічного, образотворчого, декоративно-прикладного, естрадного і циркового мистецтва; концертних організацій, музеїв, бібліотек, будинків культури та ін.; кінематографії; телебачення і радіомовлення; видавничої справи, поліграфії і торгівлі книгами, а також до сфери культури належать мистецькі навчальні заклади, які готують фахівців для зазначеної сфери.

Уся структура між собою пов'язана тим, що всі її установи, організації, підприємства тощо створені та функціонують з метою розвитку сфери культури.

Беззаперечним є той факт, що діяльність у сфері культури допомагає розвинути критичне мислення, полегшує пошук творчих рішень та сприяє ефективній комунікації та самовираженню. Ці навички підвищують інтелектуальні здібності дорослих та дітей, забезпечують їхній добробут, допомагають досягати успіху у щоденних справах.

Загалом, ці індивідуальні переваги дають більш ефективну та гнучку робочу силу, що покращує показники продуктивності по країні в цілому.

Сьогодні розвиток сфери культури став важливим політичним інструментом, що впливає на державотворення та генерує сферу культури як окрему галузь економіки, так і сферу, яка впливає на розвиток економіки країни через створення якісних умов для відпочинку, що призводить до вдосконалення людського потенціалу та відновлення робочої сили.

Ефективне функціонування сфери культури призводить до відновлення національної активності розвитку сіл та міст на території України та забезпечує формування фундаментального чинника розвитку суспільства як якісний інструмент державотворення в цілому. Зокрема, зайняття у сфері культури підвищують національну свідомість та самоорганізацію людини, що позитивно вплине на продуктивність населення та призведе до економічного розвитку суспільства.

Впровадження інформаційних технологій, активне поширення засобів масової комунікацій, зумовило ряд змін в частині сприйняття інформації та зумовило виникнення віртуального середовища.

У сучасний період розвитку суспільства створення комп'ютерних та інформаційних мереж призвело до інформатизації всієї системи суспільного життя, породило, так звану, екранну культуру, витіснивши усну та писемну.

Заклади культури активно використовують сучасні цифрові технології, що дозволяє їм відповідати реаліям сьогодення. Провідним напрямом розвитку стає

активне використання інтерактивних технологій, створюючи зв'язок між людьми та технологіями.

Отже, цифрові технології значно впливають на сферу культури та ведуть до «оцифрування традиційної культури» [15].

Саме тому, буде оптимальним дійти до рівня розвинених держав у цифровій сфері задля встановлення цифрового діалогу між громадянами та поширення культурного продукту.

Таким чином, культура переходить на інший етап розвитку та підвищує свою роль у процесах реформування, які потребують державної підтримки.

Переваги та значення діджиталізації особливо відчутно проявилися в період ізоляції під час пандемії COVID-19 у 2020-2021 роках. Завдяки інтернету та оцифровізації культури, ми мали змогу переглядати фільми, слухати музику тощо, не виходячи з дому. Але більшість контенту та цифрових платформ, що використовувались в цей період, не мали прямого відношення до України, окрім користування. З цього виходить, що цифрова культурна ніша в Україні була заповнена не повною мірою, зважаючи на світове панування таких інтернет платформ як «Фейсбук», «Нетфлікс», «Гугл» та інших.

В Україні існують певні аналоги, однак вони не мають такої ж кількості користувачів через не наповненість контентом та недостатню зручність користування, що може становити перешкоду для пересічного користувача [23].

Відтак, інноваційний розвиток країн, що забезпечують надання культурних послуг сучасності, залежить від використання нових технологій, що потребує заміни обладнання та вимагає високопрофесійних працівників з розвиненим творчим потенціалом.

З метою підвищення економічного потенціалу та формування сучасної моделі сфери культури, важливим є розвиток культурної та мистецької освіти з акцентом на висококваліфікованих фахівців. Її вдосконалення потребує поліпшення підготовки кадрів та навчально-методичних матеріалів й технічної бази.

Крім того, потрібно розвинути наукові дослідження з активізацією міжнародного досвіду, оскільки, безмежно різні культурні функції тісно пов'язані

із своїми окремими змістами і носії цих функцій інколи знають лише про них те особливе, що відрізняє їх один від одного, але головна їх цінність все ж полягає лише в єдності системи, забезпечується єдністю культурної свідомості, світогляду. З метою досягнення цієї єдності, необхідно усвідомити сутність функції, яка є тим спільним, що присутнє у всіх окремих проявах дії процесу відтворення генераційної цілісності сфери культури, яким би різним не був зміст, що обробляється ними. Там, де, на перший погляд, перед нами лише розрізнені та випадково з'єднані одна з одною частини, існує цілковита єдність. Як зазначено в документах ЮНЕСКО, «культура – це не просто накопичення праць та знань, що їх створює, накопичує та зберігає еліта, щоб потім забезпечити доступ до них решті суспільства; чи те, що народи з багатою культурною спадщиною демонструють іншим народам як зразок того, чого тих позбавила історія; культура не обмежується лише доступом до мистецьких та людських цінностей, вона також є надбанням у сфері знань та вимогою до відповідного способу життя та способу людського спілкування, вона – не терени, які слід завойовувати чи опановувати, а форми поведінки стосовно себе, інших людей та природи» [24, С. 198].

Культура має важливе значення для представлення еволюції та успадкування традицій суспільства від минулого до сучасності. Культурні елементи забезпечують дослідникам можливість аналізу першопричин формування цінності, системи відносин та поведінки, які впливають на економічний розвиток країн. Культура – це відображення політики та економіки в будь-якому суспільстві.

Таким чином, для збереження національного надбання та продовження існування історично набутих традицій потрібний культурний простір, тому держава повинна створити умови для:

- розвитку культури української нації;
- збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища;
- естетичного виховання дітей та юнацтва;
- проведення фундаментальних досліджень в галузі теорії та історії культури України;
- розширення культурної інфраструктури села;

– матеріального та фінансового забезпечення закладів, підприємств, установ, організацій у сфері культури.

Зазначимо, що у Концепції державної національної культурної політики України вказано, що культурна політика має стосуватись кожного, відповідати інтересам її громадян та бути спрямованою на економічні та політичні потреби країни [25].

Очевидно, що надання культурних послуг в Україні можна звести до нематеріального виробництва з використанням інформаційного ресурсу, що, в свою чергу, забезпечить розвиток культури як сфери виробництва культурних благ та збільшення продуктивності праці.

Варто відмітити, що надзвичайно актуальним постає питання фінансування. Водночас, зазначимо, що вкладення в розвиток сфери культури – це не просто економічно вигідно, але і необхідно, оскільки процвітання держави залежить від рівня культури населення.

Під фінансуванням сфери культури необхідно розуміти забезпечення зазначеної галузі необхідними фінансовими ресурсами задля її ефективного функціонування. В свою чергу, джерелами фінансування можуть виступати: державний та місцеві бюджети, власні надходження, благодійні внески та спонсорство, гранти, інвестиції, меценатство.

Щоб сфера культури в Україні ефективно розвивалась необхідним є не лише збільшення бюджетних асигнувань, але і впровадження нових фінансових механізмів, які забезпечать трансформаційні підходи до позитивних змін в розвитку сфери культури, а саме – менеджерам сфери культури необхідно перейти до проєктних технологій із забезпеченням соціально-економічного розвитку територій.

Особливої уваги слід приділити стратегії розвитку сфери культури з оптимальним використанням наявних матеріальних та трудових ресурсів, які повинні використовувати маркетинг для ефективного використання власних та залучених ресурсів.

Водночас, слід зазначити, що стратегічний вектор розвитку сфери культури має розвиватися із застосуванням міжнародного досвіду, щоб Україна змогла інтегрувати в Євросоюз рівноправним учасником із застосуванням глобальних змін в наданні культурних послуг.

Оскільки, сфера культури є важливим чинником розвитку економічного потенціалу країни, тому, сфера культури повинна розвиватися як сфера з економічним потенціалом, оскільки виробництво культурного продукту має приносити самореалізацію із застосуванням інноваційного напрямку.

Тому, наше дослідження проведене з метою аналізу розвитку сфери культури для якісних стратегічних змін та застосування ефективних фінансових механізмів з розумінням, що розвиток сфери культури є важливим елементом діяльності суспільства.

1.2. Теоретичні підходи до фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери

Під часи розкриття сутності культури доцільно визначити основні засади культурної політики, спрямованої на забезпечення розвитку соціальної сфери. Насамперед, необхідно окреслити поняття «соціальна сфера», що дозволить розглянути відношення культури до неї.

Аналіз наукових досліджень, присвячених соціальній сфері, свідчить про наявність різних підходів для визначення цього поняття. Попри різноманіття формулювань, що використовуються для її опису, більшість дослідників розкривають її специфіку з різних, але взаємодоповнюючих позицій.

Зокрема, зазначається, що для продуктивної праці потрібні хороші умови для відпочинку, тому соціальна сфера – це найважливіша сфера життя суспільства.

Зміст поняття «соціальна сфера», як і будь-якої іншої категорії, є багатоплановим, складним і різнобічним явищем, разом з тим, вона має відносну самостійність, специфічні закономірності свого розвитку та функціонування [26].

Заслуговує на увагу точка зору Ягодки А.Г., який розглядає соціальну сферу не лише як категорію, яка являє собою сукупність галузей і видів діяльності, підприємств, закладів і установ, які мають забезпечувати задоволення потреб людей у матеріальних благах, послугах, відтворенні роду, створенні умов для співіснування і співпраці людей у суспільстві згідно з чинними законами і загальноприйнятими правилами, але і як сферу суспільної діяльності, яка спрямована на розвиток в людей духовності, вихованні совісті, здатності розрізняти добро і зло, оцінювати свої вчинки, формулювати для себе моральні приписи і вимагати їх виконання [27].

Враховуючи всі погляди, ми визначили, що соціальна сфера – це сфера людської життєдіяльності, що забезпечує нематеріальні (соціально-культурні) потреби населення. Основним в цьому визначенні є саме нематеріальні або, по-іншому, соціально-культурні потреби населення.

На думку Пінковської Г. в роботі «Роль сфери культури у соціально-економічному розвитку регіонів країни» зазначається, що культура не лише виробник і зберігач культурних цінностей, але і важливий сектор сфери економічної діяльності, який вимагає реалізацію культурного потенціалу та ефективного використання фінансових інструментів, що дасть змогу впливати на розвиток сфери культури [28].

Отже, насамперед, сфера культури є частиною соціальної сфери, тому що вона забезпечує нематеріальні потреби населення. При тому, до соціальної сфери можна віднести як вузьке значення культури (духовне життя суспільства), так і широке, що включає освіту, науку, мистецтво, уклад життя, мораль і світогляд. Духовне життя суспільства є найважливішим фактором формування суспільного дискурсу, який, в підсумку, утверджується в формі національної свідомості. Отже, культура формує світогляд суспільства, визначає засади державної політики та впливає на історичну долю суспільства. Культура та суспільний дискурс є

нерозривними факторами, що впливають один на одного. Адже, культура визначається саме моральними та естетичними нормами суспільства, що сформувалися протягом історичного розвитку суспільної думки. З іншого боку, культура та мистецтво є невід’ємними частинами дискусії, яка формує суспільний дискурс та національну свідомість. Культура, яка є одним із найважливіших факторів формування суспільної свідомості, впливає на світоглядні основи, що змалечку закладаються майбутнім поколінням. Таким чином, культура має прямий вплив на світоглядні основи громадянського суспільства, які, в свою чергу, впливають на прийняття державних рішень щодо забезпечення безпеки, медичного обслуговування, екологічної політики, фінансової підтримки малозабезпечених, загальнодоступної освіти, гідної оплати праці, підтримки національної культури та мистецтва тощо. Відтак, національна культура має непрямий вплив на державну політику в соціальній сфері.

Як зазначено вище, культура впливає на світоглядні основи громадянського суспільства. Громадянське суспільство сьогодні стало суттєвим фактором, що проводить зміни в соціальній сфері. Наприклад, громадські об’єднання, що піклуються про охорону навколишнього середовища, вносять свій вклад в екологічну безпеку суспільства. Громадські організації також відіграють значну роль у збереженні культурних та історичних пам’яток, що є важливим для національної пам’яті. Отже, культура, впливаючи як на світогляд кожного індивіда, так і на національну свідомість, впливає на діяльність громадянського суспільства, зокрема щодо забезпечення соціальної сфери. Підсумовуючи вище сказане, можемо зробити певні висновки стосовно зв’язку культурної та соціальної сфери. Насамперед, культурна сфера є складовою соціальної сфери, адже, соціальна сфера – це сфера людської життєдіяльності, що забезпечує соціально-культурні потреби населення. Культура, яка є одним із найважливіших факторів формування суспільної свідомості, впливає на світоглядні основи громадянського суспільства, які, у свою чергу, визначають діяльність держави та громадських організацій щодо підтримки соціальної сфери. Таким чином,

культура має непрямий вплив на забезпечення соціальної сфери, отже, підтримка розвитку сфери культури сприятиме розвитку соціальної сфери.

Належне фінансове планування діяльності сфери культури дасть можливість забезпечити ефективний розвиток сфери культури та наповнити розвиток сфери за рахунок реалізації проєктів розвитку та інвестицій.

До організації фінансової діяльності можна віднести такі підсистеми:

- фінансове регулювання;
- фінансове забезпечення.

Загалом сутність фінансового регулювання полягає у впливі на фінансові процеси шляхом встановлення відповідних правил та норм.

В цілому, ми поділяємо думку науковців, що важливим принципом фінансового регулювання є, зокрема, і єдність законодавчої та нормативної бази [29, С. 11].

Однак, на думку окремих вчених, зокрема В. Журавель, до фінансового регулювання відносять податки, дотації, внески, субсидії та інше, що є необґрунтованим, оскільки, наявні фінансові інструменти можна вважати лише, складовим фінансового механізму [30].

Головним напрямом розвитку та впливу є взаємовідносини між державою та суб'єктами господарювання у сфері культури, де одним із важливих завдань залишається фінансове забезпечення.

Тобто, для виробництва та реалізації культурних послуг та культурного продукту потрібні фінансові ресурси, які дадуть можливість розвинути сферу культури з метою створення успішної країни. Відтак, щоб ефективно розвивалася сфера культури, потрібне належне фінансове забезпечення.

Фінансове забезпечення складається, в основному, з походження фінансових ресурсів та їх спрямування. Тобто, на відміну від фінансування, фінансове забезпечення – це більш комплексна система заходів, яка полягає в формуванні, розподілі та ефективному використанні фінансових ресурсів задля забезпечення стабільного функціонування певної сфери.

О. Василик у «Теорії фінансів» розглядає фінансове забезпечення як сукупність заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення цілей [31].

В. Федосов, В. Опарін та Л. Сафонова трактують фінансове забезпечення як систему джерел та форм фінансування сфери [32].

Отже, фінансове забезпечення сфери культури – це система джерел, форм та інструментів формування і використання фінансових ресурсів для забезпечення розвитку сфери культури.

Ми поділяємо думку науковців [33, 34], що формами реалізації фінансового забезпечення постають:

- бюджетне фінансування;
- самофінансування;
- кредитування;
- інвестування.

Відтак, розглянемо цілі фінансового забезпечення сфери культури (рис. 1.5).

ЦІЛІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
ЕКОНОМІЧНИЙ ДОБРОБУТ	СОЦІАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ
1. Розвиток креативної індустрії	1. Зменшення індексу злочинності
2. Збільшення питомої ваги власних надходжень закладів культури від загального обсягу фінансування на утримання закладів культури	2. Підвищення відсотка осіб, які постійно відвідують заклади культури
3. Створення нових робочих місць у креативному секторі сфері культури	3. Відродження і популяризація культурної спадщини та об'єднання громадян

Рис.1.5. Цілі фінансового забезпечення сфери культури

Джерело: розроблено автором

Таким чином, ефективне фінансове забезпечення сфери культури дасть змогу розвинути соціальний та економічний добробут. Зокрема, розвиток сфери культури призведе до:

- зменшення індексу злочинності; відродження і популяризації культурної спадщини та об'єднання громадян;
- підвищення відвідування осередків творчості, що, в свою чергу, підвищить соціальний добробут населення.

Крім того, розвиток креативної індустрії, збільшення питомої ваги власних надходжень осередків творчості, створення нових робочих місць у креативному секторі сфери культури дасть змогу покращити економічний добробут громади.

Одним з напрямів державної політики України у сфері соціально-економічного розвитку є зміцнення соціальної сфери, зокрема культури, що потребує виокремлення стратегії та залучення фінансування з урахуванням досвіду іноземних країн.

Модель фінансового забезпечення сфери культури в різних країнах будується під впливом різних чинників, де в основу закладена Загальна декларація з прав людини ООН [35].

Переважно сферу культури науковці розглядають як бюджетну сферу, яка працює лише на бюджетних ресурсах. Натомість, у країнах Європи до фінансування галузі культури залучаються приватні джерела, зокрема меценатство та гранти.

Не можливо не погодитись з висловом О.І. Сахненка про те, що культура – це складне і багатогранне поняття, яке в широкому сенсі можна визначити як матеріальний, створений людиною світ, що оточує його, що знаходиться в безпосередній взаємодії з ним, фізичні та духовні носії якого передаються з покоління в покоління [36].

Якщо проаналізувати економіку країни, то можна зробити висновок, що культура є одним із секторів економіки. Водночас, запровадження нових технологій та відповідних науково-технічних процесів розвитку креативних індустрій призведе до зростання економіки країни.

Розвиток сфери культури ґрунтується на нематеріальному капіталі, який характеризується широким колом споживачів, що впливає на зростання ВВП, відчутно стимулює розвиток регіональної економіки, підвищує дохід та продуктивність та не поступається іншим сферам економіки [37].

Культура повинна привабити потік фінансів в країну. Оскільки активи сфери культури, які не піддаються оцінюванню, з часом збільшують вартість, то інвестувати у сферу культури є прибутковою справою і дивіденди перевищать усі економічно-ринкові ризики [38].

Сьогодні розвиток сфери культури став важливим інструментом політики розвитку міст та відновлення активності на території України. Розвиток сфери культури забезпечить формування фундаментального чинника розвитку суспільства та виступатиме як інструмент державотворення в цілому.

Беззаперечним є той факт, що заняття, пов'язані з мистецтвом та сферою культури, допомагають розвивати критичне мислення, полегшують пошук творчих рішень та сприяють ефективній комунікації та самовираженню. Ці навички підвищують інтелектуальні здібності дорослих та дітей, забезпечують їхній добробут, допомагають досягати успіху у щоденних справах.

Загалом, ці індивідуальні переваги дають більш ефективну та гнучку робочу силу, що покращує показники продуктивності по країні.

Виходячи з вищенаведеного, сферу культури можна розглядати як важливу частину середовища, в якому формується та розвивається особистість, тому для її розвитку слід застосовувати ефективний фінансовий вплив.

Отже, для ефективного фінансового забезпечення розвитку сфери культури необхідно правильно формувати та використовувати фінансові ресурси, застосовуючи результативні методи.

На нашу думку, стратегію розвитку сфери культури слід розглядати з погляду ефективного фінансового забезпечення (рис. 1.6).

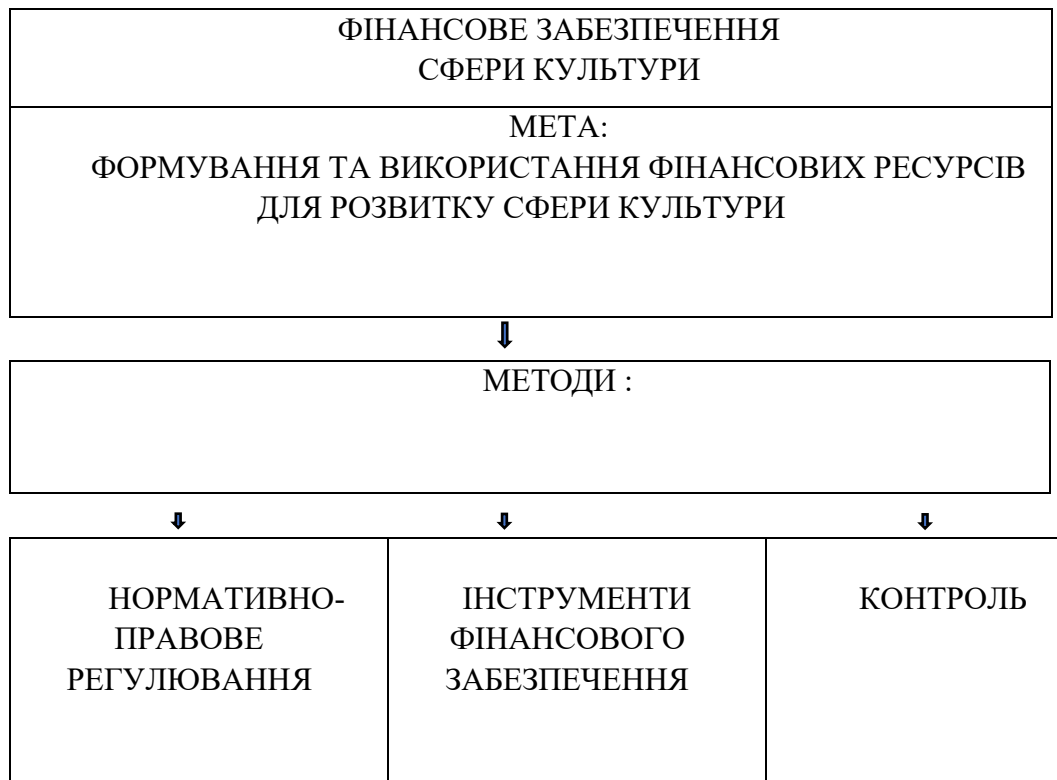

Рис.1.6. Стратегія фінансового забезпечення сфери культури

Джерело: розроблено автором на основі чинного законодавства

Продуктивними елементами формування та використання фінансових ресурсів для розвитку сфери культури вважаємо:

- нормативно-правове регулювання;
- інструменти фінансового забезпечення;
- контроль.

Ми поділяємо думку науковців [36, 37], що формами реалізації фінансового забезпечення постають:

- бюджетне фінансування;
- самофінансування;
- кредитування;
- інвестування.

У сучасній фінансово-економічній літературі термін «фінансовий механізм» можна охарактеризувати як засіб організації, управління, забезпечення та регулювання фінансовими ресурсами у сфері, зокрема, – у сфері культури.

Вітчизняні науковці виокремлюють структуру фінансового механізму, де організаційна підсистема містить:

- правове регулювання;
- планування фінансових ресурсів;
- організацію фінансової діяльності;
- контроль за правильністю та ефективністю використання фінансових ресурсів.

Важливим елементом фінансового механізму вітчизняні науковці О. Василик, В. Базилевич, О. Романенко розглядають планування фінансових ресурсів [31, 39].

Зазначимо, що важливим фінансовим механізмом є державний фінансовий контроль, завдяки якому виявляються неефективні бюджетні видатки, проводиться оптимізація мережі сфери та управлінських інституцій до потреб суспільства.

У сучасній літературі уточнюється, що фінансовий контроль ґрунтується на використанні контрольної функції фінансів і виступає як один із проявів її важливого значення в розширеному відтворенні. Фінансовий контроль являє собою діяльність державних і громадських органів, що спрямована на перевірку обґрунтованості процесів формування та раціонального використання коштів з метою установлення вірогідності, законності й доцільності операцій [40].

Таким чином, щоб обрати правильну стратегію розвитку сфери культури, потрібно провести аудит галузі та на всіх етапах процесів здійснювати фінансовий контроль економічної діяльності цієї сфери.

Для фінансового контролю характерні риси, що взагалі притаманні контрольній діяльності, а саме:

- оперативність;
- цілеспрямованість;
- безпосередність;
- обґрунтованість;
- дієвість [41].

Фінансовий контроль розрізняють за формами та джерелами.

За формами фінансовий контроль поділяють на:

- попередній фінансовий контроль, що проводиться до здійснення фінансових операцій;
- поточний фінансовий контроль – в процесі фінансових операцій;
- наступний фінансовий контроль – після закінчення певних періодів.

За джерелами фінансовий контроль можна поділити на:

- документальний, який передбачає аналіз і перевірку первинної документації;
- фактичний, який проводиться методом аналізу документів, матеріальних цінностей та перевіркою записів фактичним оборотним і необоротним активам.

Водночас, згідно чинного законодавства, в Україні є такі види фінансового контролю: зовнішній та внутрішній.

Зокрема, кошти державного бюджету централізовано контролюються двома органами влади: Рахунковою палатою від імені Верховної Ради України та Державною Аудиторською службою України. Рахункова палата є суб'єктом (виконавцем) зовнішнього контролю та аудиту на макроекономічному рівні, зокрема щодо використання коштів державного бюджету України. Натомість Державна аудиторська служба, як центральний орган виконавчої влади, що здійснює державний фінансовий контроль в Україні та реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю, у межах своїх повноважень, виконує:

- 1) державний фінансовий аудит;
- 2) перевірки державних закупівель;
- 3) інспектування (ревізій);
- 4) моніторинг закупівель.

Крім того, Бюджетним Кодексом України передбачено, що контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо місцевих бюджетів здійснюють місцеві фінансові органи та Казначейська служба України [42].

Оскільки важливим завданням у розвитку сфери культури має бути прогнозування майбутнього фінансового стану, то ефективний контроль дозволить гарантувати фінансову стабільність у розвитку сфери культури і бачити культурну сферу як важливу складову системи управління держави.

Разом із фінансовим контролем слід проводити й аудиторський контроль, який широко застосовується у країнах із розвиненою ринковою економікою.

Слід зазначити, що ефективно проведений аудит дозволить виявити внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на результативність діяльності установ культури.

Фінансово-господарський аудит дозволить робити висновки щодо ефективності рішень, прийнятих керівниками бюджетних установ під час виконання покладених на них завдань і функцій, які спрямовані, перш за все, не тільки на раціональне та цілеспрямоване використання бюджетних коштів, а й на ефективне їх витрачання.

У системі державного фінансового контролю можна відокремити аудит звітності, аудит відповідності та аудит ефективності [43].

Слід зазначити, що в Україні не передбачено розвитку державного фінансового аудиту діяльності бюджетних установ за певними напрямками.

Водночас, зазначимо, що аудит повинен бути не лише знаряддям перевірки і підтвердження достовірності бухгалтерських документів та звітів, але і повинен сприяти активізації економічної діяльності. При цьому, з метою запобігання помилкам, основні зусилля повинні спрямовуватись на підвищення ефективності функціонування сфери культури і системи його внутрішнього контролю, що позитивно вплине на точність обліку та достовірність звітних даних.

Таким чином, системний підхід зумовить формування нових якостей аудиту як консультативну діяльність.

Зокрема, провівши аудит сфери культури, ми зможемо дослідити:

- територіальне розміщення установ культури;
- наявність, кількість та види культурних продуктів;
- стан матеріально-технічної бази для надання культурних послуг;

- інноваційні підходи до технічного оснащення;
- обсяг фінансової підтримки сфери культури.

Для прикладу, завдяки аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених на загальне керівництво та управління у сфері культури, який проведений Рахунковою палатою за період 2017-2019 років виявлено, що Мінкультури не виконувало низку своїх повноважень, зокрема – не сформувало Державний реєстр національного культурного надбання і не створило електронний ресурс культурної спадщини, що було передбачено Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Окрім того, аудитори виявили незахищеність Державного реєстру нерухомих пам'яток. Він знаходиться у форматі Word, тому є загроза втратити інформацію. Цей Реєстр не є інформаційно-телекомунікаційною системою і висновок комплексної системи захисту інформації для нього не передбачений. При цьому, Мінкультури не вчиняє організаційних заходів, щоб врегулювати ведення і захист Реєстру.

Як засвідчив аудит, на організацію роботи Міністерства у межах бюджетної програми «Загальне керівництво та управління у сфері культури» (1801010) за досліджуваний період без підтверджуючих економічних обґрунтувань сформувало бюджетні запити на 345,0 млн грн. Також Рахункова палата зафіксувала порушення Закону «Про публічні закупівлі» на 4,2 млн грн та порушення ще на 3,9 млн грн, допущені через виплату заробітної плати співробітникам управлінь та директоратів Міністерства культури, повноваження і функції яких дублювалися.

Окрім того, внаслідок неефективного управління бюджетними коштами Міністерство повернуло в держбюджет 19,3 млн грн.

Таким чином, проведений Рахунковою палатою аудит, надав посадовим особам Міністерства культури та інформаційної політики України низку рекомендацій та спрямував їх дії для ефективного розвитку сфери культури [44].

Аналогічно, надані рекомендації керівникам департаменту культури Львівської облдержадміністрації, проведеним аудитом Західним офісом Державної аудиторської служби, за період з 01.01.2017 р. по 01.01.2020 р.

Зокрема, у Департаменті культури Львівської обласної державної адміністрації за КПКВК МБ 2414040 «Видатки на заходи, передбачені державними і місцевими програмами розвитку культури і мистецтва» (2017 р.), КПКВК МБ 1014082 «Інші заходи в галузі культури і мистецтва» (2018-2019 рр.), проведений аудит виявив відсутність документів, які підтверджують понесені організаторами витрати при організації заходів, що свідчить про недостатній контроль за належним оформленням документів та матеріалів, на підставі яких здійснюється фінансування заходів, що, в свою чергу, призвело до додаткових витрат бюджетних коштів.

Також, із затверджених бюджетних асигнувань близько 80 % коштів освоєно суб'єктами підприємницької діяльності, згідно укладених з Департаментом договорів про надання послуг з технічного забезпечення заходів, надання транспортних послуг, послуг з організації і проведення заходів тощо. Поряд з цим, при проведенні культурно–мистецьких заходів Департаментом не в повній мірі використовується матеріально–технічна база підпорядкованих установ галузі, зокрема наявне звукове та світлове обладнання, транспортні засоби, кадровий персонал тощо. Прийняття Департаментом управлінських рішень щодо укладання договорів з суб'єктами підприємницької діяльності на послуги з технічного забезпечення заходів звуковим та світловим обладнанням, надання транспортних послуг, за наявності у підпорядкованих закладах культури власного такого обладнання, транспорту, призводить до відволікання бюджетних коштів та свідчить про їхнє неефективне використання.

Таким чином, проведенням аудитом встановлено, що, в сукупності, існування всіх наведених чинників стало наслідком неповного досягнення мети бюджетної програми та окремих очікуваних результатів та зумовило незаконне та неефективне використання коштів обласного бюджету на загальну суму 6480,5 тис. грн.

Відтак, розроблені аудиторською групою відповідні пропозиції підвищать ефективність виконання бюджетної програми та використання бюджетних коштів у сфері культури Львівської області [45].

Водночас, у сучасному світі, коли Україна прагне стати членом Євросоюзу, слід реформувати і систему фінансового контролю, у якому є суттєві відмінності від європейських стандартів.

У європейській практиці ефективним фінансовим контролем вважається:

- узгодженість контрольних органів (відсутність дублювання функцій різними державними контролюючими органами);
- доступ до будь-якої інформації;
- періодичність фінансового контролю, що дає змогу запобігти втрат фінансових ресурсів;
- адаптація для вирішення нових завдань;
- послідовність від планування до реалізації пропозицій щодо результатів контролю.

Зокрема, перевагами ефективного функціонування Державного фінансового контролю Польщі є:

1. Відсутність дублювання функцій різними державними контролюючими органами.
2. Наявність адміністративної відповідальності за бюджетні правопорушення та невідшкодування спричинених збитків, неможливість притягнути винних осіб до кримінальної відповідальності або тільки в окремих випадках та інші.
3. Швидке реагування правоохоронних органів у випадках фінансових порушень.
4. Дієве нормативно-правове забезпечення діяльності суб'єктів контролю [46, С. 37-38].

Слід зазначити, що в Україні для ефективного здійснення контролю найнеобхіднішим завданням є врегулювання нормативно-правових актів, які не утворюють цілісної системи комплексного правового, економічного та організаційного забезпечення порядку здійснення державного фінансового контролю, що призводить до дублювання функцій, перекладання відповідальності, збільшення навантаження на об'єкти контролю.

В Україні аудит економічної ефективності слід поєднувати з аналізом організаційної ефективності бюджетної установи, який особливо важливий за умови прагнення установи культури виявити свої приховані резерви, сильні та слабкі сторони.

Зокрема, необхідно проаналізувати сферу культури для її подальшого розвитку, зокрема:

1. Здатність бюджетної установи досягати поставлених перед нею цілей для розвитку сфери культури.
2. Здатність заробляти власні кошти для реалізації поставлених цілей.

Відтак, належні фінансові механізми та модернізація у сфері культури – це інвестування в її майбутнє, яке дозволить ефективно розвивати і пролонговувати українські культурні цінності.

Таким чином, досягнення успіху у розвитку сфери культури в Україні напряду залежить від ефективності використання фінансових ресурсів та пошуку можливостей розширити напрями та обсяги залучення фінансових асигнувань [9].

Згідно Закону України «Про культуру» [16], а саме – розділу V «Фінансування і забезпечення господарської діяльності закладів культури» та статті 26 «Фінансово-господарська діяльність закладів культури», джерелами фінансування закладів культури є:

- кошти державного та місцевих бюджетів;
- кошти, що надходять від господарської діяльності;
- кошти, одержані від надання платних послуг, згідно з основною діяльністю закладів культури;
- доходи від реалізації в установленому порядку майна, надання в оренду майна;
- кошти, одержані за роботи (послуги), виконані (надані) закладом культури на замовлення підприємств, установ, організацій та фізичних осіб;

- благодійні внески, добровільні пожертвування, дарунки у вигляді коштів, матеріальних цінностей, нематеріальних активів, одержані від фізичних та юридичних осіб;
- гранти вітчизняних і міжнародних організацій;
- кошти, отримані державними і комунальними закладами культури як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти і розміщених на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору;
- інші не заборонені законодавством джерела.

На рис. 1.7 наведено інструменти фінансового забезпечення установ сфери культури.

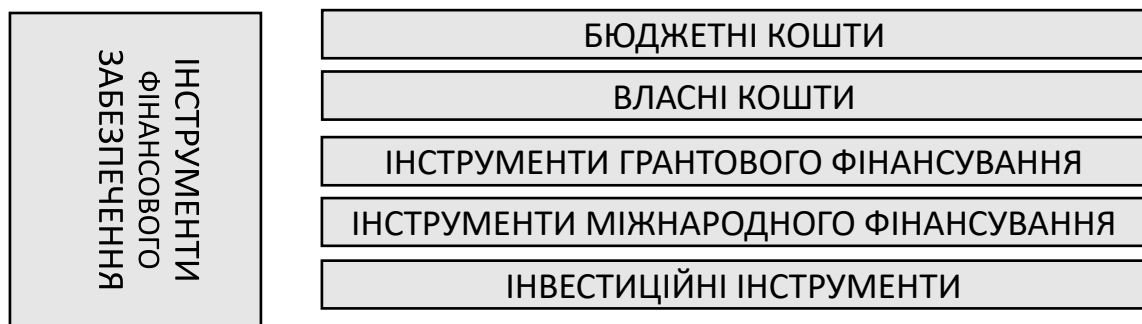

Рис. 1.7. Інструменти фінансового забезпечення установ сфери культури

Джерело: розроблено автором

Варто зазначити, що власні кошти (кошти спеціального фонду) установи, можуть поступати на рахунки з виконанням вимог Переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, затвердженим Кабінетом Міністрів України. Зокрема, на даний час заклади культури можуть надавати платні послуги згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 1496 від 19.11.2025 р. «Про внесення змін до переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури» [47].

Відповідно до чинного законодавства, розмір оплати за надання платних послуг встановлюється державним і комунальним закладом культури щороку у національній валюті України.

Пунктом 3 спільного Наказу Міністерства культури України, Міністерства фінансів України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1004/1113/1556 від 01 грудня 2015 р., зареєстрований в Міністерстві юстиції України за № 1590/28035 від 18 грудня 2015 р., Порядок визначення вартості та надання платних послуг закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності, передбачено, що керівники державних та комунальних закладів культури встановлюють перелік платних послуг, які надаються закладами культури, що забезпечує формування державної політики у сфері культури [48].

Слід зазначити, що у разі одержання коштів від надання платних послуг, добровільних пожертвувань фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних, з інших джерел, не заборонених законодавством, бюджетні асигнування державних і комунальних закладів культури не зменшуються.

Гранти – фінансова допомога, що надається на безповоротній основі суб'єкту, який провадить діяльність у сфері культури, для реалізації культурно-мистецького проекту. Це ефективний інструмент для реалізації проектів у сфері культури [16].

Заклади культури державного та місцевого рівня базової мережі, залежно від форми власності, отримують фінансову підтримку відповідно за рахунок коштів Державного бюджету України, інших місцевих бюджетів, а також коштів установ, організацій, громадян та їх об'єднань, а приватні заклади культури фінансуються їх засновниками.

Крім цього, згідно статті 27 вищезгаданого Закону «Про культуру» [16], можлива також додаткова фінансова підтримка діяльності для розвитку культури. В цьому випадку держава створює сприятливий режим оподаткування фізичним та юридичним особам, які спрямовують свої кошти на розвиток культури. В свою чергу, механізм податкового заохочення підтримки діяльності у сфері культури має визначатись податковим законодавством України.

Однак, податковим законодавством не передбачено механізму податкового заохочення підтримки діяльності у сфері культури.

Крім зазначеного, досліджуючи такий метод формування фінансових ресурсів як правове регулювання сфери культури, ми можемо з впевненістю сказати, що в сьогоdnішніх умовах вкрай необхідне оновлення законодавчої бази, так як в Україні досі діють нормативні документи 1992-1999 років [49].

Такі нормативні документи не враховують зміни, що відбулися в Україні впродовж останніх десятиліть, в тому числі об'єднання громад в рамках реформи децентралізації.

Водночас, потребує доопрацювання Закон України «Про культуру» [16], оскільки, не враховано багато змін сьогодення.

В цьому контексті зазначимо, що задля економічного розвитку сфери культури буде доцільно вибрати стратегію.

В науковій праці Грушиної А.І. «Система стратегічного управління фінансовими ресурсами та її специфіка у сфері культури» науковець виклала думку структурованості в системі фінансування сфери культури, яку ми поділяємо:

1. стратегічний аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища;
2. формулювання стратегії, який передбачає розробку плану, оцінку альтернатив та прийняттям рішення;
3. реалізація стратегії, де будується програма реалізації, формується бюджет, йде управління за цілями;
4. стратегічний контроль, де визначається рівень досягнення мети [50, С. 77].

У праці «Вдосконалення механізму реалізації державної політики бюджетного фінансування у сфері культури та мистецтва» автори Тележко К. О. та Хорошева О. І. зазначили основні напрями удосконалення механізму бюджетної політики фінансування сфери культури та мистецтва [51].

Поділяємо думку про чітке розмежування управлінських функцій між центральними, регіональними та місцевими органами центральної влади і управління за умови надання більших можливостей, також підтримуємо використання програмно-цільового методу фінансування як одного із засобів його оптимізації, оскільки цей метод допоможе правильно спланувати видатки на культуру, відповідно до бюджетних програм, що дасть змогу виявити проблеми в сфері культури в регіонах.

Водночас, ми не поділяємо схвалення приватизації закладів культури та мистецтв, оскільки це приносить миттєві кошти, але відчужує майно держави. Вагомішим рішенням було б призначати керівниками ефективних менеджерів, які б змогли раціонально використовувати майно державної чи комунальної власності, що в подальшому принесло б економічний розквіт суб'єктів господарювання сфери культури та зберегло б активи у державній чи комунальній власності.

Крім того, статтею 28 Закону «Про культуру» передбачено, що держава повинна сприяти забезпеченню господарської діяльності закладів культури, а саме:

- спорудами, приміщеннями, збудованими за спеціальними проєктами, або іншими упорядженими приміщеннями, що відповідають потребам закладу культури;
- створенню виробничої бази з випуску спеціального обладнання для закладів культури, музичних інструментів, техніки для атракціонів, допоміжних матеріалів і засобів для індивідуальної художньої творчості, а також розвитку мережі спеціалізованих виробництв [16].

Виконавчий рівень, а саме – Міністерство культури України та вся вертикаль державної влади повинна дотримуватись вимог законодавства, однак, на нашу думку, воно потребує більш детального опрацювання з утворенням та реалізацією власних нормативно-правових актів.

Досить часто розподіл бюджетних асигнувань та визначення їхнього цільового призначення здійснює керівництво органів державної влади на власний

розсуд, не враховуючи інтереси суб'єктів культурної діяльності, що призводить до суб'єктивізму в розподілі фінансових ресурсів та їх неефективного використання в культурній сфері.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що методи формування та використання фінансових ресурсів для розвитку сфери культури потребують вдосконалення, зокрема:

- нормативно-правове регулювання, яке потребує оновлення;
- інструменти фінансового забезпечення сфери культури потребують нових механізмів;
- розвиток цілісної системи комплексного правового, економічного та організаційного забезпечення порядку здійснення державного фінансового контролю потрібно вдосконалити відповідно до проведення фінансового контролю в країнах Європейського Союзу.

Таким чином, виходячи з конкретних завдань розвитку, слід розробити концепцію удосконалення державної політики та механізмів її реалізації в умовах децентралізації в Україні.

Отже, сферу культури можна розглядати як важливу складову середовища, в якому формується та розвивається особистість, тому для розвитку сфери культури необхідно:

- вдосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку сфери культури;
- ефективне фінансове забезпечення осередків культури;
- подальше удосконалення системи фінансового контролю у сфері культури, яке сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів та розвитку країни загалом.

Відтак, виходячи з теоретичних підходів, для розвитку сфери культури потрібні ефективні фінансові механізми, що призведуть до належного фінансового забезпечення сфери культури.

1.3 Інституційні засади та структура системи фінансового забезпечення сфери культури

В системі соціальних видатків бюджету України фінансове забезпечення сфери культури набуває особливого значення, оскільки виконує не лише економічну, а й соціальну функцію. Видатки на сферу культури сприяють духовному розвитку суспільства та людського капіталу в цілому. З позиції інституційного підходу, видатки на сферу культури мають тісний взаємозв'язок з іншими напрямками соціальних видатків, а саме – освітою, охороною здоров'я тощо та розглядаються як складова єдиної системи, що дозволяє державі забезпечити виконання покладених на неї функцій.

До інституційних засад фінансового забезпечення сфери культури належить сукупність органів влади, організацій, норм, правил і процедур, що визначають порядок формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для функціонування й розвитку культурної сфери.

Варто зазначити, що вченими інституції розглядаються різнобічно. Так, В. Якубенко розглядає інституційну структуру як декілька інститутів, зокрема: інститут управління, інститут власності, інститут влади та інститут праці [52]. Науковець А. Чухно, при дослідженні інституційної структури, виділяє контракти та інфраструктурні зміни [53].

Отже, інституційна структура сфери культури – це система інститутів, яка визначає поведінку, діяльність працівників у галузі та забезпечує їхню життєдіяльність. Інституційну структуру державної політики у сфері культури визначають основні та допоміжні інституції.

Інституційне середовище сфери культури зображено на рис. 1.8.

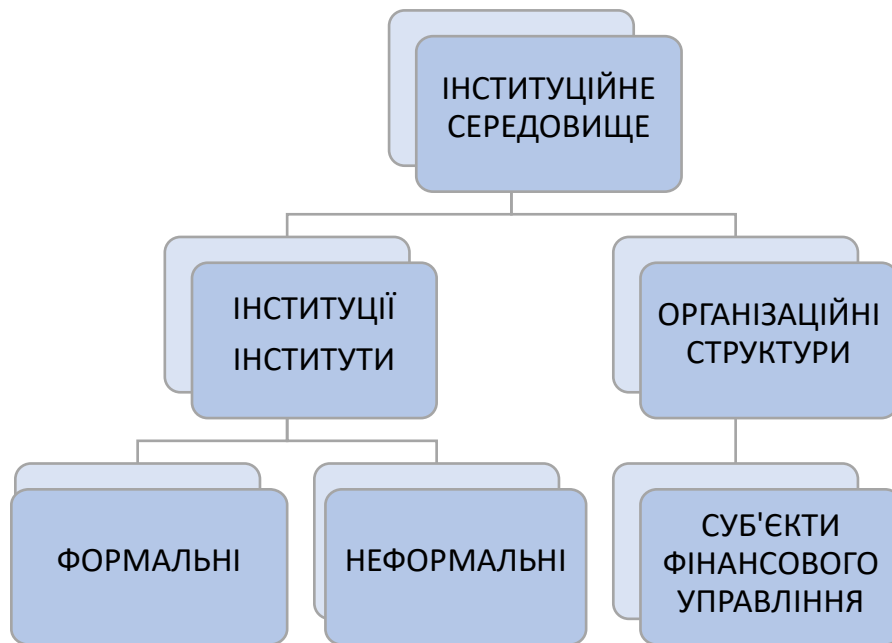

Рис.1.8. Інституційне середовище сфери культури

Джерело: розроблено автором на основі чинного законодавства

Отже, всі інституції можна поділити на формальні і неформальні.

До формальних інституцій можна віднести законодавчо врегульовані норми, а до неформальних – такі, які діють приховано, але мають вплив на суспільство.

Так, до формальних інститутів відносяться організаційні структури, створені органами влади для виконання повноважень регулювання сфери культури, в тому числі фінансового забезпечення.

До неформальних інститутів можна віднести політичні партії, неурядові громадські організації тощо.

Досліджуючи інституційні засади сфери культури, можна з впевненістю зазначити, що вплив на сферу культури мають як формальні, так і неформальні інституції.

Ми поділяємо погляд вченого Д. Норта, який ототожнював поняття «інституції» з нормами-законами, правилами гри в суспільстві [54].

Однак, дотримання тих чи інших правил забезпечують відповідні структури.

Всі інституції, виконанням своїх повноважень, надають установам та закладам культури певні можливості, які діють, щоб втілювати свої ідеї при виконанні функціональних обов'язків.

Зазначимо, що суб'єкти господарювання сфери культури існують у різних організаційно-правових статусах, зокрема:

- театри, видавництва – це підприємства;
- навчальні заклади, музеї, бібліотеки, народні доми – заклади (установи);
- спілки, громадські організації та інші.

Таким чином, інституційну структуру можна визначити поетапно:

- 1) основний інститут, який забезпечує нормативно-правовим врегулюванням;
- 2) інститути, які повинні впорядкувати сферу;
- 3) другорядні інститути, що координують діяльність сфери культури, в тому числі їх фінансового забезпечення;
- 4) інститути моніторингу та контролю;
- 5) механізми, що узгоджують дії інститутів.

Звернемось до праці Саракун Л.П, де, на нашу думку, вдало зазначено, що сфера культури – це інституційна структура, яка складається з суспільних інститутів для забезпечення суспільства культурними благами [17].

Отже, ключовими інституціями державного управління у сфері культури виступають вищі органи державної влади, які не лише формують теоретико-правові основи діяльності органів виконавчої влади в реалізації культурної політики держави, а й здійснюють координацію роботи всіх учасників культурної сфери, в тому числі й в частині фінансового забезпечення.

До таких інституцій належать:

- Офіс Президента України;
- Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України;

- Міністерство культури України;
- Український культурний фонд;
- Державне агентство з питань мистецтв та мистецької освіти;
- Державне агентство України з питань кіно;
- Державний комітет телебачення і радіомовлення;
- Український інститут національної пам'яті;
- інші органи центральної та регіональної влади.

Розглянемо детальніше інституції, які координують сферу культури.

Згідно пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України, Офіс Президента України є постійно діючим допоміжним органом, що утворений Президентом України та діє згідно з Положенням про Офіс Президента України, прийнятого 25 червня 2019 року [55].

Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики – утворений 29 серпня 2019 року. Зокрема, компетенцією законодавчого органу є повноваження:

- у сфері культурно-просвітницької діяльності, культурно-мистецької діяльності (видавнича справа, бібліотечна справа, народні художні промисли);
- охорона історико-культурної спадщини (музейна справа, архівна справа, діяльність заповідників, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей);
- медійна індустрія, засади благодійної діяльності, у тому числі меценатської [56].

Міністерство культури України – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Міністерство культури України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного

підприємства «Мультимедійна платформа іномовлення України» та Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ») та інформаційної безпеки, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам'яті, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей і діє відповідно до Положення, яке затверджене Постановою Кабінету Міністрів України №885 від 16 жовтня 2019 р.

Основними завданнями Міністерства є:

1) забезпечення формування та реалізації:

- державної політики у сферах культури та державної мовної політики;
- державної політики у сферах інформаційного суверенітету (у частині повноважень з управління цілісними майновими комплексами державного підприємства «Мультимедійна платформа іномовлення України» та Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ»), інформаційної безпеки України;
- державної політики у сфері державного іномовлення;
- державної політики у сферах популяризації України в світі, стратегічних комунікацій, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами;

2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах відновлення та збереження національної пам'яті, у сфері мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей;

3) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері медіа, зокрема з питань медіа грамотності, інформаційній та видавничій сфері;

4) участь у формуванні та реалізації державної політики з питань тимчасово окупованих територій України у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі та населення, що на них проживає, з метою їх реінтеграції в єдиний культурний та інформаційний простір України [57].

На виконання Закону України «Про Український культурний фонд» № 1976- VIII від 23 березня 2017 року [58], з метою сприяння розвитку культури та мистецтв України, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства, широкого доступу громадян до національного культурного надбання, підтримка культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір створено Український культурний фонд.

Український культурний фонд – інституція, покликана створити нову модель надання на конкурсних засадах державної промоції та багатовекторної підтримки ініціатив у сфері культури та креативних індустрій, в якій професіонали, інституції та спільноти – основні групи бенефіціарів УКФ – виступають у ролі партнерів для генерування нових сенсів і збереження культурного капіталу, необхідних для динамічного розвитку суспільства. Діяльність фонду, згідно з чинним законодавством, є невід’ємною частиною політики та визначених пріоритетів діяльності Міністерства культури України [59].

Державне агентство з питань мистецтв та мистецької освіти діє на основі Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 434 від 27 травня 2020 р.

Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури України. Основним завданням агентства є реалізація державної політики у сфері мистецтв та спеціалізованої мистецької освіти [60].

Державний комітет телебачення і радіомовлення України (Держкомтелерадіо) є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури України і діє відповідно до Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №341 від 13.08.2014 р.

Держкомтелерадіо є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що бере участь у забезпеченні формування та реалізує державну політику у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері.

Основними завданнями Держкомтелерадіо є участь у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері [61].

Державне агентство України з питань кіно (Держкіно) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури України, який реалізує державну політику у сфері кінематографії і діє відповідно до Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №277 17.07.2014 р.

Основними завданнями Держкіно є:

- 1) реалізація державної політики у сфері кінематографії;
- 2) внесення на розгляд Міністра культури України пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері кінематографії;
- 3) здійснення державного нагляду (контролю) у сфері кінематографії [62].

Центральним органом виконавчої влади, який реалізовує державну політику у сфері культури із збереженням та відновленням національної пам'яті українського народу, є Український інститут національної пам'яті, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури України [63].

Положення про Український інститут національної пам'яті затверджене Постановою Кабінету Міністрів України №684 від 12.11.2014 р.

Основними завданнями Інституту, відповідно до Положення, є:

- 1) реалізація державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, а саме:

- організація всебічного вивчення історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності та поширення відповідної інформації в Україні та світі;

- здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті учасників українського визвольного руху, Української революції 1917-1921 років, воєн, жертв Голодомору 1932-1933 років, масового голоду 1921-1923, 1946-1947 років та репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також в антитерористичних операціях;

- організація дослідження історичної спадщини та сприяння інтеграції в українське суспільство національних меншин і корінних народів;

- популяризація історії України, її видатних особистостей;

- подолання історичних міфів;

2) подання Міністрові культури України пропозицій щодо формування державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу та національної свідомості громадян з урахуванням багатонаціонального складу населення та регіональних відмінностей України, зокрема щодо:

- популяризації в світі ролі Українського народу у боротьбі проти тоталітаризму, відстоюванні прав та свобод людини;

- відновлення національної пам'яті Українського народу, недопущення використання символів тоталітарних режимів;

- надання оцінки тоталітарним режимам XX століття в Україні, Голодомору 1932-1933 років, масовому голоду 1921-1923, 1946-1947 років, примусовим депортаціям, репресіям комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, діям організаторів і виконавців таких злочинів, а також наслідкам їх дій для України та світу;

- формування у громадян України патріотизму, національної свідомості, активної позиції [63].

В систему інституцій державного управління у сфері культури входять також органи влади, які координують заклади, установи та організації сфери культури.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів, яких визначають згідно повноважень на головних і розпорядників коштів нижчого рівня [42].

Головними розпорядниками бюджетних коштів визначено Міністра, керівників державних комітетів та відомств України, у підпорядкуванні яких перебувають підприємства, організації та заклади сфери культури та інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників.

Головні розпорядники визначаються рішеннями про місцеві бюджети – місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчі органи місцевих рад в особі їх керівників. Розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня є керівники відповідних закладів, підприємств та організацій [42].

Згідно зі статтею 22 Бюджетного кодексу України [42], головний розпорядник бюджетних коштів планує та організовує використання коштів, розподіляє бюджетні призначення, контролює виконання бюджетних програм і звітність, забезпечує ефективне та цільове їх використання й доступність бюджетної інформації та ін.

Крім розпорядників, бюджетні кошти на виконання заходів можуть отримувати і одержувачі бюджетних коштів, які їх використовують, відповідно до плану використання бюджетних коштів.

Станом на серпень 2024 року, у сфері культури є 184 розпорядників та одержувачів коштів з державного бюджету та 1777, які знаходяться у відомстві органу з питань культури, національностей та релігії [64].

Крім формальних інституцій, на розвиток сфери культури впливають і неформальні.

Неформальні інституції виникають в двох випадках:

- 1) Непередбачено – коли запланований розвиток не відповідає потребам суспільства.
- 2) Сплановано – при організації партії, спираючись на політичні переконання.

В обидвох випадках неформальні інституції створюються на протигагу загальноприйнятим правилам та розвиваються на основі симпатій.

Неформальні інституції, а саме – політичні партії, представляють суспільні інтереси певних соціальних груп, на які вони орієнтуються у своїй діяльності через програми, плани дій, ідеології, а також можуть бути посередниками щодо вирішення питань соціального характеру, оскільки кожна партія орієнтується на декілька соціальних груп задля досягнення своєї кінцевої мети [65].

Відтак, партії є неформальними інституціями, які впливають на розвиток сфери культури, будучи посередником щодо вирішення питань сфери культури та виконуючи передвиборчі програми.

Всі вищевказані інституції виконують функції координування сфери культури та стимулюють розвиток сфери, впроваджуючи інноваційну діяльність із застосуванням сучасних технологій, тобто, проводять інституційне забезпечення політики у сфері культури.

Компоненти інституційного середовища можна визначити як такі, що забезпечують розвиток сфери культури та представлені організаційними структурами та правовою базою.

Розглянувши організаційні структури сфери культури, проаналізуємо таке інституційне середовище як правова база, яка повинна регулювати діяльність сфери культури, в тому числі її фінансове забезпечення. Зокрема, правове забезпечення розвитку сфери культури здійснюється через Закони, Постанови та інші нормативно-правові акти.

В цьому контексті варто зазначити, що в сьогоднішніх умовах вкрай необхідне оновлення законодавчої бази, так як в Україні досі діють нормативні документи 1992-1999 років, зокрема:

- Закон України «Про музеї і музейну справу» №249/95 від 29.06.1995 р. [66];
- Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-XII від 16.06.1992 р. [67];
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами» № 1775 від 12.11.1998 р. [68];
- Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Інструкції з ведення квиткового господарства в театральних-видовищних підприємствах та культурно-освітніх закладах» № 452 від 07.07.1999 р. [69];
- Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України» № 325 від 13.07.1998 р. [70].

Вищезазначені нормативні документи не враховують змін, що відбулися в Україні впродовж останніх десятиліть, в тому числі об'єднання громад в рамках реформи децентралізації.

Крім того, в Україні відсутнє законодавство, яке б регулювало гастрольну діяльність, меценатство та використання історичних пам'яток.

Відтак, щоб ефективно провести реформи у сфері культури, інституції повинні об'єднатися, щоб створити результативне інституційне середовище для продуктивного розвитку сфери культури.

Отже, культурний добробут будь-якої держави залежить від ефективного інституційного забезпечення.

Видатки бюджету на сферу культури є основою на шляху розбудови культурної політики європейського рівня та запорукою збереження традицій і надбань українського народу.

До інституційного середовища розвитку сфери культури ми відносимо і нормативно-правові акти, які стосуються фінансового забезпечення закладів сфери культури.

Відповідно до «Функціональної класифікації», видатки на сферу культури включено до розділу «Духовний та фізичний розвиток» (код 0800), що здійснюються за наступними напрямками:

- за кодом 0810 – фізична культура і спорт
- за кодом 0820 – культура та мистецтво;
- за кодом 0821 – театри;
- за кодом 0822 – художні колективи, концертні і циркові організації;
- за кодом 0823 – кінематографія;
- за кодом 0824 – бібліотеки, музеї, виставки;
- за кодом 0827 – заповідники;
- за кодом 0829 – інші заходи і заклади в галузі культури, творчі спілки;
- за кодом 0830 – медіа (засоби масової комунікації);
- за кодом 0840 – фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері духовного та фізичного розвитку;
- за кодом 0850 – інша діяльність у сфері духовного та фізичного розвитку та інформації [71].

В цьому контексті проаналізуємо динаміку використання бюджетних призначень Мінкультури за бюджетними програмами (рис. 1.9).

При аналізі динаміки використання бюджетних призначень Мінкультури за бюджетними програмами за період 2020-2023 рр., можна побачити, що найбільшу суму бюджетних призначень було зафіксовано у 2021 році, але, водночас, за цей період відзначено найбільшу суму не використаних коштів, а саме – 478,5 млн грн.

В той же час, сфера культури, зокрема театральне мистецтво, відіграє важливу роль у формуванні світогляду українського народу. Саме через театри і театральне мистецтво можливо забезпечити популяризацію українського мистецтва, збереження і використання культурних благ і культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян України.

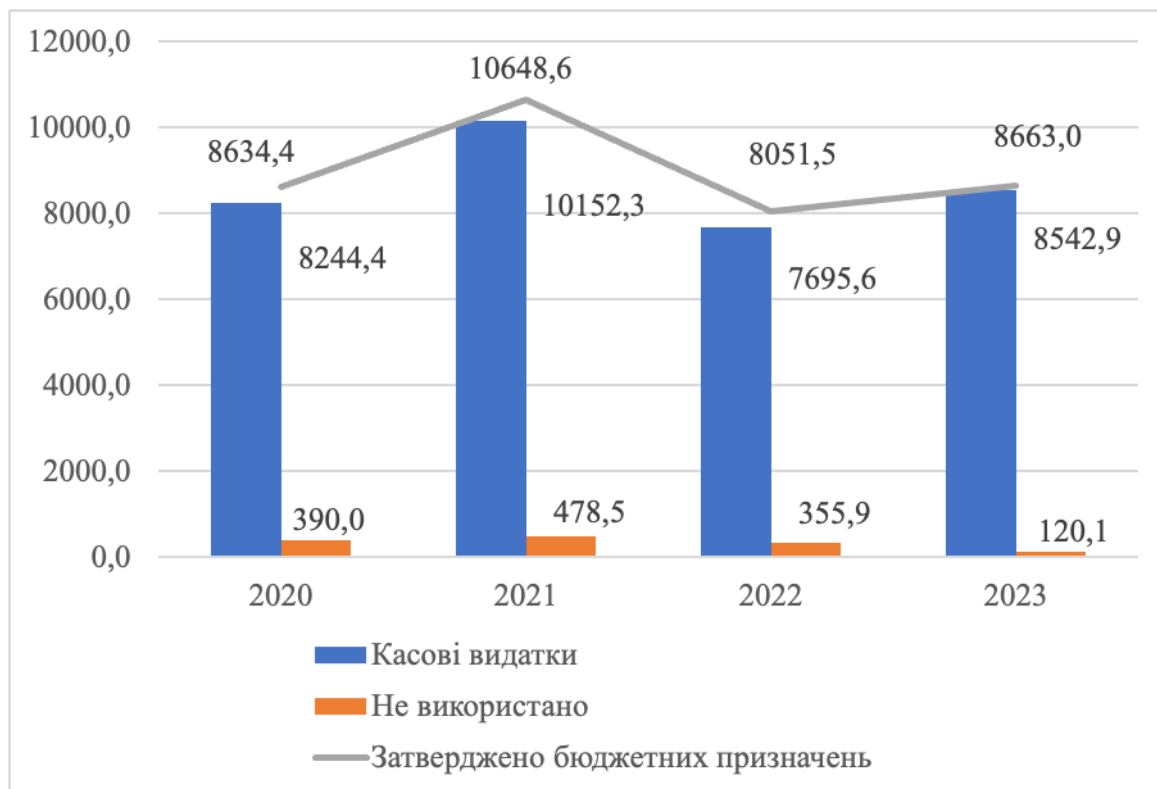

Рис.1.9. Динаміка використання бюджетних призначень Мінкультури за бюджетними програмами за період 2020-2023 рр., млн грн

Джерело: складено автором на основі [72, С. 35]

Відповідно ст. 15 Закону України «Про театри і театральну справу», театри мають право здійснювати комерційну та некомерційну господарську діяльність [73].

Зазначимо, що театри, за організаційно-правовою формою, є підприємствами [74].

Однак, вітчизняні театри не вживають вичерпних заходів для збільшення власних доходів, натомість має місце неефективне використання бюджетних коштів.

Так, театри в Україні отримують бюджетні асигнування на оплату праці в повному обсязі. Зокрема, Львівським театром опери та балету імені С. Крушельницької отримано фінансування з бюджету впродовж 2017-2019 рр. навіть на завищений розрахунок, де включено потребу на оплату праці зайві

кошти в сумі 15 296,5 тис. грн. Крім того, за наявності у штаті театру артистів, які отримують з бюджету заробітну плату, але не виконують норм виступів, керівництвом театру для виконання партій/ролей у виставах, операх залучались сторонні артисти (солісти), з якими укладались договори цивільно-правового характеру [45].

Тому, вважаємо за доцільне широке застосування механізму цивільно-правових угод для оплати праці артистичного персоналу, що дасть змогу більш ефективно використовувати бюджетні кошти.

Отже, інституційне середовище сфери культури – це єдність організаційних структур та правової бази, що впливають на розвиток сфери культури. Інституційне середовище представлене адміністративними структурами всіх рівнів, інститутів: формальних та неформальних, які пов'язані між собою національною свідомістю і забезпечують діяльність сфери культури на основі законодавчої бази, покладених на них обов'язків та правил поведінки.

У структурі фінансового забезпечення сфери культури важливо реалізувати сформульовані підходи нормативно-правового забезпечення, з оновленням нормативно-правових актів та врегулювати оптимізацію інститутів з врахуванням перспектив України до Євроінтеграції.

Таким чином, інституційні засади та структура системи фінансового забезпечення сфери культури потребують певного регулювання, де обов'язком інституцій є збереження цінності культури в умовах ринкової економіки, що сприятиме виробленню стратегії розвитку сфери культури в Україні, та призведе до належного фінансового забезпечення й розвитку сфери культури.

Висновки до Розділу 1

Виходячи з аналізу, проведеного у Розділі 1, можна зробити наступні висновки:

1. Проаналізувавши підходи різних авторів до трактування понять «культура» та «сфера культури», визначено культуру як важливу сферу для представлення еволюції та успадкування традицій суспільства від минулого до сучасності. Зокрема, культурні елементи забезпечують дослідникам можливість аналізу першопричин формування цінності, системи відносин та поведінки, які впливають на економічний розвиток країни, та є відображенням політики та економіки в будь-якому суспільстві. Таким чином, для збереження національного надбання та продовження існування історично набутих традицій необхідний культурний простір, що має забезпечуватися державою шляхом створення умов для:

- розвитку культури української нації;
- збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища;
- естетичного виховання дітей та юнацтва;
- проведення фундаментальних досліджень в галузі теорії та історії культури України;
- розширення культурної інфраструктури села;
- матеріального та фінансового забезпечення закладів, підприємств, установ, організацій у сфері культури.

2. Досліджуючи структуру сфери культури зроблено поділ сфери культури в Україні на комерційну (приватну), яка розвивається завдяки приватному сектору і некомерційну, яка, в свою чергу, поділяється на сферу культури, що фінансується з бюджету, і громадську, яка сприяє розвитку сфери культури за підтримки громадськості.

3. На основі аналізу досліджень науковців соціальної сфери, обґрунтовано, що сфера культури є складовою соціальної сфери, адже соціальна сфера – це сфера людської життєдіяльності, що забезпечує соціально-культурні потреби населення.

Проводячи дослідження методів формування та використання фінансових ресурсів для розвитку сфери культури, доведено, що ефективне фінансове забезпечення сфери культури дасть змогу розвинути соціальний та економічний добробут України, однак, потребує вдосконалення:

- нормативно-правове регулювання, відповідно до вимог сьогодення;
- впровадження нових фінансових механізмів, що дозволить ефективно використовувати інструменти фінансового забезпечення сфери культури.

4. Цілісна система комплексного правового, економічного та організаційного забезпечення порядку здійснення державного фінансового контролю допоможе здійснити аудит сфери культури та проконтролювати цільове використання фінансових ресурсів та їхню ефективність.

Фінансовий контроль є невід’ємною складовою регулювання в реалізації фінансової політики держави та запорукою результативності діяльності установ культури. Для забезпечення його ефективного проведення необхідно врегулювати нормативно-правову базу. Аудит ефективності використання бюджетних коштів має здійснюватися відповідно до пріоритетів розвитку системи фінансового контролю з дотриманням принципів системності, прозорості, гласності та відповідальності його органів у сфері культури. Функціонування фінансового контролю у сфері культури надає можливість виявляти внутрішні та зовнішні чинники, котрі впливають на результативність діяльності установ культури. В умовах євроінтеграційних процесів важливими є конституційно-правове забезпечення та європейські стандарти контролю у сфері культури. Подальше удосконалення системи фінансового контролю у сфері культури сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів та розвитку країни загалом.

5. За результатами проведеного дослідження інституційного середовища сфери культури, встановлено, що інституційне середовище сфери культури – це єдність організаційних структур та правової бази, які впливають на розвиток сфери культури та представлене адміністративними структурами всіх рівнів, інститутів: формальних та неформальних, що пов'язані між собою національною свідомістю і забезпечують діяльність сфери культури на основі законодавчої бази, покладених на них обов'язків та правил поведінки.

До формальних інституцій можна віднести законодавчо врегульовані норми, а до неформальних – такі, які діють приховано, але мають вплив на суспільство.

Так, до формальних інститутів відносяться організаційні структури, створені органами влади для виконання повноважень регулювання сфери культури, в тому числі фінансового забезпечення.

До неформальних інститутів можна віднести політичні партії, неурядові громадські організації тощо.

Отже, досягнення успіху у розвитку культури в Україні прямо залежить від ефективності використання фінансових ресурсів, обґрунтованості його розподілу між програмами фінансування, нормативно-правового регулювання, яке повинно створити інституційне середовище.

У структурі фінансового забезпечення сфери культури важливо реалізувати сформульовані підходи нормативно-правового забезпечення, з оновленням нормативно-правових актів, та врегулювати оптимізацію інститутів з врахуванням перспектив України до Євроінтеграції.

Таким чином, інституційні засади та структура системи фінансового забезпечення сфери культури потребують певного регулювання, де обов'язком інституцій є збереження цінності культури в умовах ринкової економіки, що сприятиме розробленню стратегії розвитку сфери культури в Україні та належного фінансового забезпечення.

Виходячи із зроблених висновків, можна поставити завдання для подальшого дослідження – впровадження нових фінансових механізмів розвитку сфери культури.

Водночас, потрібно розвинути наукові дослідження з активізацією міжнародного досвіду, оскільки, безмежно різні культурні функції тісно пов'язані із своїми окремими змістами і носії цих функцій інколи знають лише про них те особливе, що відрізняє їх один від одного, але головна їх цінність полягає лише в єдності системи, забезпечується єдністю культурної свідомості, світогляду.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [9, 49, 75, 76].

РОЗДІЛ 2

БЮДЖЕТНІ ТА ПОЗАБЮДЖЕТНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

2.1. Чинники, що впливають на фінансування сфери культури в Україні

Для дослідження чинників, що впливають на фінансування сфери культури, важливим аспектом є визначення принципів їх дослідження. Оскільки метою дослідження є визначення способів покращення фінансування сфери культури в Україні, а чинники – це рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис [77], ми пропонуємо розглядати чинники, що впливають на культуру, за принципом дискреційності.

Дискреційність – це ознака, що визначає можливість директивного впливу на ту чи іншу сферу [78].

Дискреційність чинника в нашому дослідженні означає можливість його прямого регулювання з боку держави. Це означає, що дискреційні чинники, що впливають на культуру, потребують прямого державного контролю.

Недискреційні чинники, у свою чергу, регулюються, в основному, ринковою стихією, що визначає спеціальний підхід до впливу на них з боку держави.

Щоб розглядати чинники, проаналізуємо політику держави в сфері культури протягом останніх років.

Рада Європи розглянула культурну політику України 13-15 березня 2017 року. Цей огляд був спрямований на досягнення наступних результатів:

- допомогти Уряду та стейкхолдерам шляхом обміну досвідом інших країн-членів щодо децентралізації у сфері культури та захисту спадщини, включно з державно-приватним партнерством;
- зрозуміти та оцінити стан реформування культурної політики;

- визначити пріоритетні напрями реформ у сфері культурної децентралізації, мистецької освіти та охорони спадщини;
- запропонувати подальші кроки та рекомендації.

Експерти визначили, що складна ситуація з місцевою владою та обмеженість бюджетного фінансування в Україні терміново потребує втручання, ними пропонувалось вироблення бачення та орієнтації політики для скерування місцевої влади, культурних активістів та організацій, а також громадян у напрямку сприяння процесу модернізації та акумулювання існуючих ресурсів.

У звіті зазначається, що, за відсутності реформування сфери культури, буде складно змінити ставлення до змін, що відбуваються, та їх сприйняття. Децентралізація стане можливістю для культурних операторів та громадян тільки у разі, якщо культурна стратегія буде ясно сформульована та підтримана усіма стейкхолдерами, державною та місцевою владами, інституціями, інвесторами, митцями, культурними менеджерами та громадянами, особливо молоддю [79].

Експерти зазначали, що Україна знаходиться в ідеальній позиції для запровадження Міністерства культури XXI століття – Міністерства, здатного:

- задавати тон збалансованій політиці національного масштабу;
- приділяти особливу увагу культурі та креативності в численних напрямках політики, що призведе до розвитку економічних та соціальних інновацій;
- створити умови для появи сильного культурного сектору, який максимально скористається можливостями цифрових технологій;
- розширити соціальну участь у культурних практиках та процесах.

Пріоритетними напрямками розвитку експерти Ради Європи визначили:

1. Ефективний розподіл відповідальності у культурній сфері між різними рівнями влади (національний, регіональний та місцевий – вертикальні зв'язки) та крос секторальний розподіл (горизонтальні зв'язки).
2. Розвиток державно-приватного партнерства у сфері культурної спадщини.
3. Оптимізація місцевої культурної інфраструктури у контексті децентралізації.

Згідно думки експертів, реформа має на меті досягнення наступних цілей: уточнення пріоритетів культурної політики («бачення») у контексті процесу децентралізації, а також здійснення Міністерством культури координуючої, моніторингової та контролюючої функцій на місцевому та національному рівнях. Прийняття пакету реформ, спрямоване на:

- перетворення місцевих культурних центрів на учасників змін, здатних надавати необхідні культурні послуги;
- залучення приватних інвестицій та ініціатив (як у виробництво, так і розповсюдження), а також заохочення державно-приватного партнерства;
- краща комунікація щодо важливості культурних інвестицій, які є діячем економічних та соціальних трансформацій.

Тобто, ключовим аспектом вбачається децентралізація. Загалом можна зазначити, що візит експертів Європейської культурної Ради став доленосним для децентралізації культури.

Видатки на сферу культури та мистецтва в Україні за видами бюджетів в Україні представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Видатки на сферу культури та мистецтва в Україні
за період 2020-2024 рр., млн. грн.**

Період	Зведений бюджет	Державний бюджет	Місцеві бюджети
2020	19339, 9	5234,1	14105,8
2021	23936,3	7281,2	16655,1
2022	18929,0	4288,2	14640,7
2023	21216,1	4464,9	16751,2
2024	23819,4	5691,1	18128,3

Джерело: розроблено автором на основі [66]

Досліджуючи огляд культурної політики, можна засвідчити підвищення бюджету територіальних громад та міських бюджетів, що вказує на спрямованість держави на розвиток децентралізації у культурі.

Розглянемо чинники, які впливають на розвиток сфери культури в Україні (рис. 2.1).

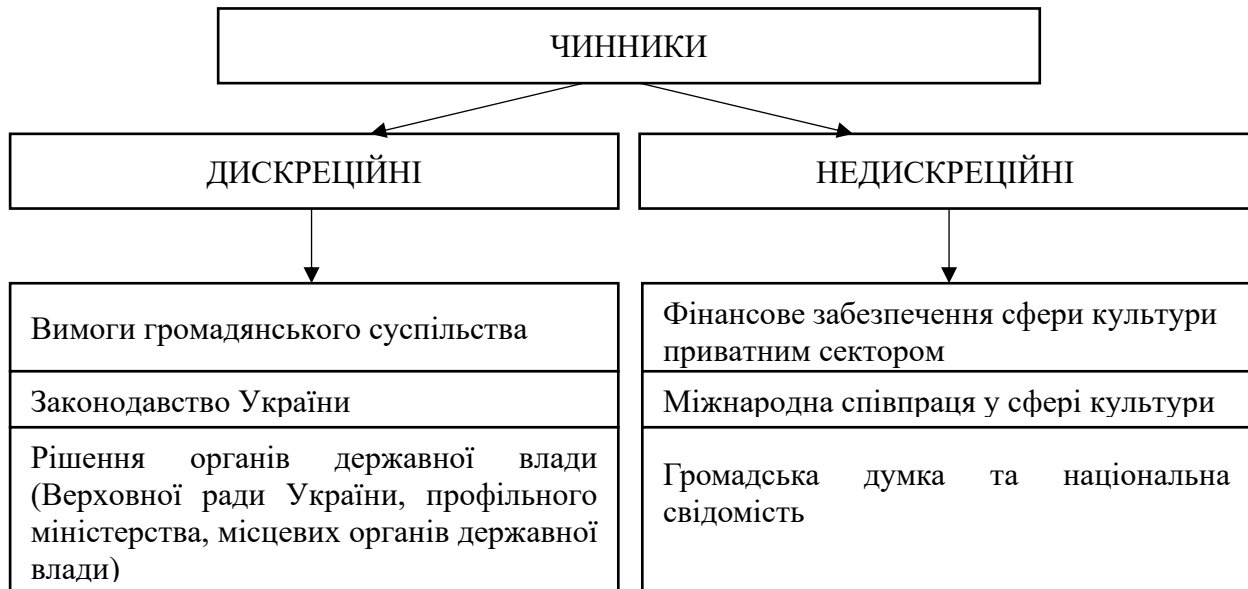

Рис.2.1. Чинники впливу на розвиток сфери культури

Джерело: складено автором

Як зазначалось раніше, дискреційними ми вважаємо чинники, на які можливо директивно впливати. Покращення цих чинників залежить від:

- вимог громадянського суспільства (адже джерелом влади в Україні є народ);
- законодавства України;
- рішень відповідальних органів державної влади (Верховної ради України, профільного міністерства, місцевих органів державної влади).

Досліджуючи нормативно-правове забезпечення розвитку сфери культури, можна стверджувати, що багато актів, які регулюють розвиток зазначеної сфери потребують вдосконалення.

Також, на розвиток сфери культури впливають недискреційні чинники. Недискреційні чинники потребують особливого підходу, оскільки вони часто стихійні та невідконтрольні певним інституціям.

Серед таких чинників можна виділити:

- фінансове забезпечення сфери культури приватним сектором;
- міжнародна співпраця у сфері культури;
- громадська думка та національна свідомість.

Зазначимо, що на залучення фінансових ресурсів у сферу культури впливають зовнішні та внутрішні чинники.

Так, до зовнішніх чинників можна віднести ситуацію в цілому в країні: політичний курс владних структур, стан нормативно-законодавчої бази, розвиток економіки загалом, в тому числі рівень інфляції.

Внутрішні чинники сфери культури можна розглядати як: рівень управлінської компетентності керівників установ і закладів сфери культури, їхню здатність ефективно управляти фінансовими ресурсами, залучення до розвитку сфери культури висококваліфікованих працівників, ефективність використання ресурсів.

Щоб забезпечити ефективний розвиток сфери культури, в тому числі застосування раціональних фінансових механізмів для прийняття виважених рішень, потрібно проаналізувати зовнішні і внутрішні чинники.

Відтак, для прийняття виважених рішень про залучення та використання фінансових ресурсів потрібно провести фінансовий аналіз функціонування сфери культури, в тому числі окремо взятих об'єктів, щоб визначити ефективність діяльності об'єкту сфери культури та в подальшому правильно спланувати фінансово-господарську діяльність.

Вплив чинників на сферу культури дослідимо на прикладі кіноіндустрії, оскільки вона є однією з важливих ланок сфери культури, що суттєво впливає на формування громадської свідомості, а це є важливим фактором при розбудові української держави, особливо в умовах реалій сьогодення.

Національне кіновиробництво відіграє значну роль у самоусвідомленні нації та формуванні культури, духовності та, водночас, є свідченням національно-культурного відродження українського народу.

Варто також звернути увагу на той факт, що окрім суспільних цінностей, сектор кіноіндустрії відіграє особливе значення з огляду на високий економічний потенціал, що робить його одним із найбільш прибуткових сегментів культурної сфери.

Варто відмітити, що розвиток українського кінематографу до 2014 року сповільнювався культурним впливом російської культури. Проте, після Революції Гідності спостерігається відродження українського національного кінематографу. Це спричинено, по-перше, зростаючим попитом на українську культуру серед громадськості. Також, значну роль відіграло зростаюче державне фінансування кінематографу. Поряд з цим, в умовах забезпечення свободи художньої творчості на українському горизонті повинні з'явитися нові зірки кіно, які, в перспективі, можуть принести всесвітню славу українському кінематографу та розвинути сферу культури на міжнародному рівні.

Для розвитку української національної кінематографії не менш важливим є питання покращення мистецької освіти. Зауважимо, що мистецька освіта фінансується не належним чином, а осучаснення та розвиток технологій потребує фінансових ресурсів, які, в майбутньому, призведуть до розвитку української сфери кіно.

Зазначимо, що за даними Держкіно, станом на 01.01.2020 р. в Україні діє лише 191 кінотеатр, з яких 46 розташовано у місті Києві. Це не задовольняє потребу жителів невеликих міст та районних центрів. Актуальні офіційні дані наразі відсутні, хоча, зважаючи на поточну ситуацію країни, яка знаходиться в стані війни, цілком ймовірно, що показники мали тенденцію до скорочення. У місті Києві лише один кінотеатр «Ліра» постійно демонструє фільми українського виробництва. Показник забезпечення сучасними кінотеатрами у два рази менший, ніж в європейських країнах. Ринок кіно- і телепродукції на 95% заповнено іноземною продукцією. Від переповнення українського ринку зарубіжною кінопродукцією вітчизняна кінематографія втрачає значні кошти, які могли б стимулювати її розвиток.

Галузь кінематографії України діє відповідно до чинного законодавства України. Так, Законом України «Про кінематографію» [80] передбачено правові основи діяльності та регулюються суспільні відносини, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням і демонструванням фільмів. Відповідно до вищезазначеного Закону, основними принципами вітчизняної кінематографії є [80]:

- утвердження творами кінематографії ідей гуманізму, загальнолюдських, національно-культурних та духовних цінностей;
- сприяння розвитку національної свідомості, патріотичних почуттів, естетичного та екологічного виховання громадян;
- гарантування свободи творчості, захисту інтелектуальної власності, авторських і суміжних прав, моральних та матеріальних інтересів суб'єктів кінематографії;
- розвиток кіноіндустрії та традицій національної кінематографії;
- збереження національної та світової кінематографічної спадщини;
- рівність прав і можливостей суб'єктів кінематографії незалежно від форм власності у виробництві, розповсюдженні та демонструванні (публічному показі) фільмів;
- заохочення благодійної діяльності;
- сприяння аматорській творчості в кінематографії;
- сприяння співробітництву суб'єктів кінематографії з іноземними та міжнародними кінематографічними асоціаціями, фондами тощо.

Також, у статті 9 Закону України «Про кінематографію» [80] зазначено, що державну політику у сфері кінематографії здійснюють центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері кінематографії.

Водночас, слід зазначити, що українське законодавство не перешкоджає організовувати і фінансувати виробництво, демонстрацію та розповсюдження фільму підприємцями та іноземними суб'єктами кінематографії [80]. Проте, на

сучасному етапі виробництво кінопродукту майже повністю залежить від державної підтримки.

Наразі розвиток кіноіндустрії характеризується недостатнім рівнем державного фінансування. Так, у другій половині 90-х років знімалося лише 4-6 художніх фільмів на рік. Державний бюджет на розвиток кіногалузі послідовно не виконувався: у 1996 році кіновиробництво було профінансовано на 67,8% від запланованої бюджетної суми, 1997 р. – на 45,2%, 1998 р. – на 27,2 %, а 1999 р. – взагалі на 14,4% [81].

Сфері кіно цього періоду, що продовжувався аж до 2014 року, була властива ціла низка суттєвих недоліків. Перший з них – це низька конкурентоспроможність українських фільмів. При цьому, українські фільми програвали конкуренцію іноземним фільмам як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Лічені відсотки глядачів обирали український фільм при відвідуванні кінотеатру. Це було спричинено тим, що більша частка українських споживачів обирала російськомовні картини. Саме через російський культурний вплив значною мірою українські фільми були неконкурентоспроможними на внутрішньому ринку.

Також значний вплив на розвиток кінематографії відігравала застаріла, зазвичай, матеріально-технічна база та недостатня, за багатьма оцінками, кількість кінозалів. Неналагодженість зав'язків із закордонними кінокомпаніями для кооперації та недосконалість нормативно-правової бази, що регулює кіногалузь в Україні, також здійснювали негативний вплив на рівень розвитку вітчизняного кіно [82].

У 2019 році в Україні запущено механізм повернення частини кваліфікованих витрат, здійснених іноземним суб'єктом кінематографії при виробництві (створенні) фільму в Україні (cash rebates) та оновлено умови, в тому числі надання пільг для осіб, що фінансують кінематографію. Зокрема, 20 вересня 2019 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» щодо надання державної субсидії для повернення частини кваліфікованих витрат, здійснених іноземним суб'єктом кінематографії при виробництві (створенні) фільму в

Україні», яким встановлено підвищені ставки за кешрібейтом, а саме – з 16,6% до 25%, що відкриває нові можливості для співпраці у сфері кіновиробництва різних країн та Україною.

Крім того, активізовано діяльність з популяризації України та її регіонів, як привабливих кінолокацій, для залучення українських та іноземних інвесторів для фінансування кіновиробництва.

Відтак, 21 липня 2020 року Міністерство культури та інформаційної політики України надало свою оцінку стану справ у сфері кінематографії [83], в якій зазначено, що Україна приділяє багато уваги державній підтримці розвитку кіногалузі, впроваджуючи нові форми, наближені до сучасних європейських практик, шляхом надання фінансової підтримки на виробництво (створення) національних фільмів/телевізійних серіалів, у тому числі копродукційних, розповсюдження та популяризації національних фільмів під час проведення творчих зустрічей, презентацій, прем'єрних показів тощо, заходи із збереження, відновлення, реставрації та популяризації національної кінематографічної спадщини.

З початку повномасштабного вторгнення український кінематограф зіштовхнувся з новими викликами, певна частина працівників цієї індустрії долучилися до військової служби. Варто звернути увагу на той факт, що за вісім місяців 2023 року активізувалися касові збори картин українського виробництва. Зазначений показник становив 192 млн грн, що на 12 млн грн більше, ніж в 2019 році, який вважається найуспішнішим в частині касових зборів українського кіно [84].

У цьому контексті доцільно дослідити статистичні дані державного фінансування сфери кіновиробництва (рис. 2.2).

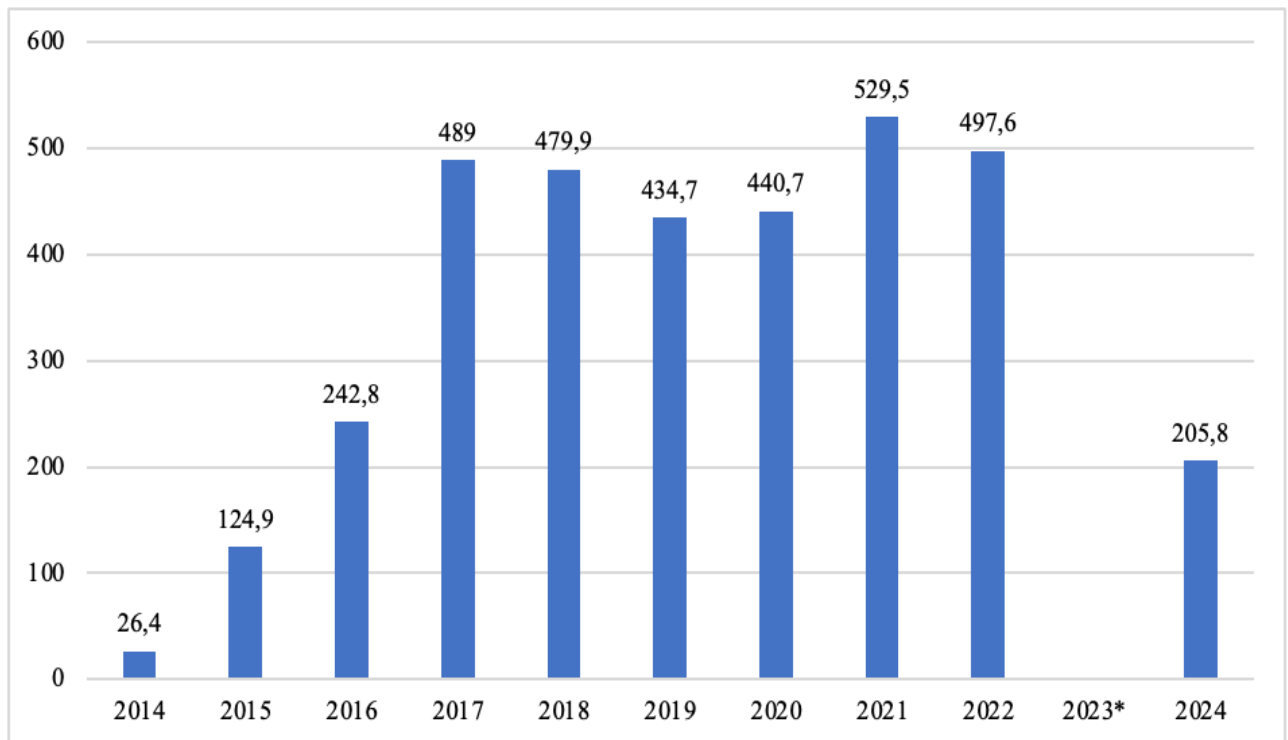

Рис. 2.2. Державне фінансування українського кінематографу у 2014-2024 рр., млн грн

*фінансування обмежене

Джерело: побудовано автором на основі [85-91].

Як видно з рис. 2.2, з 2014 року відбулося суттєве збільшення обсягу державного забезпечення кіновиробництва. У 2014 році він сягав 26,4 млн грн, а вже через 3 роки зріс майже у 20 разів. Встановлення високого рівня державної підтримки культури і, зокрема, кінематографу пов'язано зі зміною принципів державного фінансування. Так, у 2017 році зусиллями спільної роботи кінематографістів і держави було прийнято Закон «Про державну підтримку кінематографії в Україні» [92]. Він запровадив нові механізми підтримки кінематографу, збільшив можливості держави фінансувати виробництво фільмів у порівнянні із тими, які були передбачені раніше Законом «Про кінематографію» [80].

В умовах повномасштабного вторгнення на територію України державне фінансування кінематографу мало тенденцію до скорочення та станом на 2024 рік становило 205,8 млн грн. Причинами таких змін стала переорієнтація бюджету на

потреби оборони, що призвело до скорочення кількості відповідних проєктів в сфері кінематографу.

Прямим наслідком збільшення фінансування стало збільшення кількості українських фільмів в прокаті (рис. 2.3).

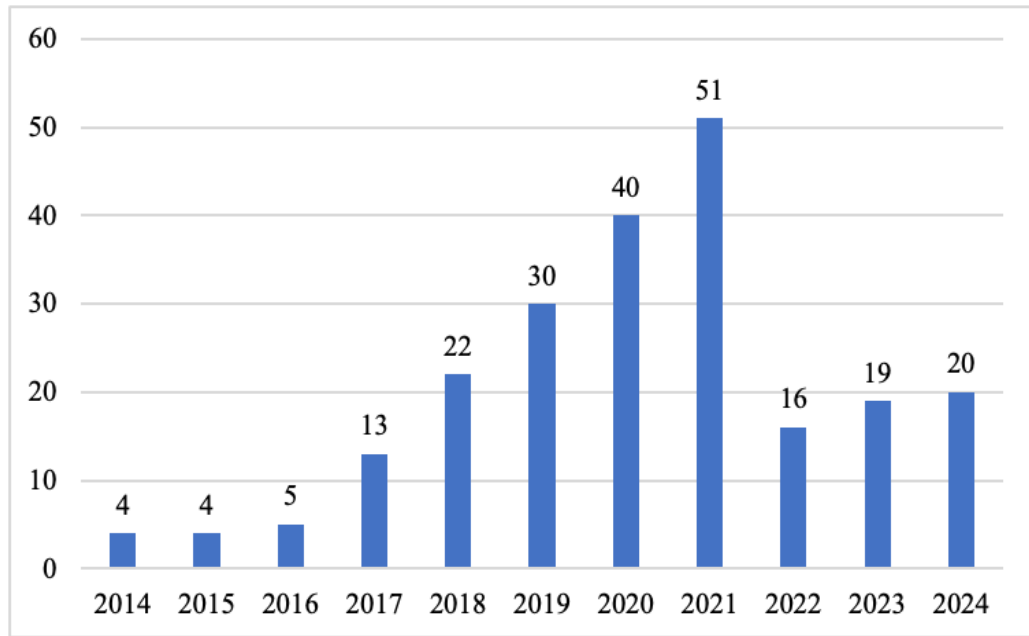

Рис. 2.3. Кількість українських фільмів, створених за підтримки Держкіно у 2014-2024 рр., од.

Джерело: побудовано автором на основі [85-91].

Отже, проаналізувавши певні аспекти сучасного стану української кінематографії залишається підсумувати тенденції її розвитку. Насамперед, потрібно відмітити певні тенденції щодо розвитку кінематографу. Важливо також те, що причиною цього розвитку стало збільшення державного фінансування. Відтак, зважаючи на ці факти, необхідно робити висновки про доцільний шлях розвитку української сфери кіно, як складової національної культури, для розвитку якого потрібне відповідне фінансування.

У часи значних випробувань – під час боротьби з коронавірусом чи як зараз, у період війни – культура набуває важливого сенсу та не повинна переживати період стагнації, адже саме культура допомагає нам усім пережити кризу, вистояти

морально та психологічно. Важко уявити стан людства, якби була б відсутня можливість прочитати книжку, дивитися онлайн театральну виставу чи послухати музику. Варто відмітити створення першого українського стрімінгового сервісу Takflix [93], наявність якого дозволяє дивитись з оптимізмом на подальший розвиток кіновиробництва у нашій державі, оскільки це дає гарантію доступності українського кінопродукту в умовах карантину.

У зв'язку з пандемією, у липні 2020 року Верховною Радою України схвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [94], яким зокрема передбачено запровадження нової форми державної підтримки розвитку кінопроектів (девелопмент), що сприятиме консолідації творчих зусиль на розвиток нових кінопроектів та створенню початкових кейсів для подальшого пошуку інвесторів або партнерів для реалізації кінопроектів. До того ж, розробляються механізми реалізації норм чинного законодавства щодо надання державної підтримки на модернізацію та розширення кінотеатральної, кіновиробничої мережі, у тому числі у невеликих містах, селах, селищах, заходи кінокомісій, що спрямовані на просування (промоцію) локацій України як привабливого місця для створення аудіовізуальної продукції.

Держава вживає заходи щодо створення сприятливого режиму оподаткування для подальшого розповсюдження національних фільмів. На наше переконання, реалізація цих ініціатив сформує економічно здорову та економічно збалансовану систему, в якій увагу буде приділено розвитку та підтримці усіх ланок кіно процесу.

Результатами впроваджених змін державної політики щодо підтримки кінематографії є те, що українські стрічки регулярно виходять у кіно- та телевізійний прокат, їх демонструють на конкурсах престижних кінофестивалів, покоління перспективних митців дебютує з повнометражними фільмами,

налагоджується співпраця українських кінокомпаній з державою і міжнародними партнерами.

Завдяки збільшенню обсягу фінансування, на теренах нашої держави відбувається піднесення кіномистецтва, що дозволяє громадянам дивитись фільми, виготовлені в Україні. Попри те, що переважна кількість українських фільмів є представниками жанрового кіно, картини, що беруть участь у конкурсних програмах міжнародних фестивалів, зокрема, у Канському та Венеціанському кінофестивалях, вносять національне надбання у світову культуру.

Відтак, участь в міжнародних кінофестивалях свідчить про відродження українського кіно та потенціал українських митців. Міжнародні фестивалі надають всесвітнього визнання українським картинам та можуть стати чинником, що призведе до виходу українського кінематографу на закордонні ринки. Українські кінострічки уже сьогодні виходять в прокаті за кордоном, знайомлячи іноземну публіку з нашим кінематографом [95]. Не менш важливим, з економічної точки зору, є проведення національних фестивалів, зокрема, Одеського міжнародного кінофестивалю [96] та Київського міжнародного кінофестивалю «Молодість» [97].

Слід зазначити, що вітчизняні фестивалі за потенціалом можуть бути одними з передових у Європі, але це потребує вирішення низки існуючих проблем організаційно-економічного характеру. Так, на нашу думку, однією з найвагоміших проблем є відсутність системного підходу до державної підтримки вітчизняних фестивалів та слабе залучення приватних інвестицій.

Задля забезпечення якнайкращого розвитку українського кінематографу державі необхідно затверджувати певну модель регулювання сфери кіно. У зв'язку з цим, необхідно розглянути досвід успішних країн в сфері кіно. Серед найуспішніших моделей розвитку кінематографу можна визначити приватну модель, найяскравішим прикладом якої є американський кінематограф, та європейську модель.

Американська модель розвитку кінематографу ґрунтується на принципах невтручання держави в зазначену галузь, а фінансування здійснюється приватними компаніями. Протягом становлення кіноіндустрії США XX століття спочатку сформувалась монополія «великої п'ятірки» (MGM, Paramount, Fox, Warner Bros, RKO) в 20-30-ті роки та трансформувалась у «велику шістку» (Columbia, 20th Century Fox, Warner Bros, Paramount, Universal, Disney). Зокрема, станом на середину XX століття 95% американського кіноринку перебувало під контролем 8 великих трастів [98, С. 89-90].

Крім власного виробництва фільмів, студії займаються також їх дистрибуцією і володіють великою мережею кінотеатрів. Режисери, актори та інші кінематографісти укладають зі студіями довгострокові або короткострокові контракти. Така модель, попри монополізацію та всі похідні від неї, забезпечує достатнє фінансування кіноіндустрії, адже, американський кінематограф є комерційно найуспішнішим в світі. Проте, навряд чи можна імплементувати американську модель на сьогоденні українські реалії, адже, наше кіно, в основному, орієнтоване на державне фінансування, втрата якого загрожувє зменшенням частки українського кіно в прокаті.

Європейська модель управління кінематографом поєднує ринкові інструменти з прямим фінансуванням зі сторони держави.

Не зважаючи на ряд відмінностей, які присутні в різних країнах, європейська модель є найбільш перспективним напрямом розвитку для українського кіно. За умов використання кращих практик та досвіду європейських країн, ця модель може значно підвищити рівень кінематографії в Україні.

Зрештою вітчизняний кінематограф тільки починає свій розвиток (табл. 2.2), а на шляху до комерційного успіху йому потрібна система, згідно з якою вона буде створювати кваліфікованих працівників та поповнювати колекцію світових шедеврів.

Таблиця 2.2

**Касові збори ТОП-3 найприбутковіших вітчизняних та іноземних робіт
в кіноіндустрії в Україні у 2024 році**

Вітчизняні	Касові збори в Україні, млн грн	Іноземні	Касові збори в Україні, млн дол. США
Я, Перемога і Берлін	59,3	Дюна: Частина друга	2,8
Конотопська відьма	57,4	Нікчемний Я 4	2,6
Будинок «Слово» Нескінченний роман	18,6	Панда Кунг-Фу 4	1,8

Джерело: побудовано автором на основі [99-100].

У 2024 році українські фільми зібрали більш ніж 222 млн грн, що становить майже 10% від загального бокс-офісу кінотеатрів України [101].

В Україні проблема культури перегляду вітчизняного кіно залишається однією з найбільш гострих в сучасних умовах. За даними опитування Українського культурного фонду Київським міжнародним інститутом соціології, що проводилося у 2020 році, більше половини глядачів купують квитки на українські фільми рідше одного разу на кілька місяців [102]. За даними опитування у 2024 році, 51% відвідувачів кінотеатрів цікавляться українськими прем'єрами [103]. Спостерігається позитивна динаміка зацікавленості до українського кіно та його популяризацію серед населення.

Таким чином, на нашу думку, на ефективний розвитку сфери культури України впливає низка чинників, які потрібно врегулювати.

Отже, підсумовуючи аналіз важливої ланки сфери культури, що впливає на формування свідомості – кіноіндустрії, можна виділити зовнішні чинники:

- залучення інвестицій;
- міжнародна співпраця на фестивалях та сприяння кооперації українських спеціалістів у сфері культури із європейськими колегами;
- розвиток нормативно-правової бази;
- зацікавлення українського кіноглядача до перегляду вітчизняного кінематографу за допомогою розповсюдження інформації;

- підтримка державою проєктів у сфері культури.

Головним внутрішнім чинником, виявленим у проведеному дослідженні, є здатність менеджерів управляти фінансовими ресурсами, а також забезпечення розвитку належної мистецької освіти для високоякісного навчання майбутніх нових зірок, які, в перспективі, можуть принести всесвітню славу українському кінематографу та розвинути сферу культури на міжнародному рівні.

Враховуючи всі чинники, культурна політика України повинна забезпечувати захист та належний розвиток української сфери культури. Нова культурна політика країни повинна брати до уваги нагальну потребу у зміцненні національної ідентичності як консолідуючої основи для розвитку держави та протистояння зовнішнім геополітичним викликам.

2.2. Бюджетні механізми фінансування сфери культури в умовах децентралізації

Щоб дослідити бюджетні механізми забезпечення сфери культури в умовах децентралізації, з'ясуємо, що означає поняття «децентралізація».

Вітчизняні вчені І. Грицяк та О. Оболенський визначають це поняття як незалежне місцеве самоврядування в результаті передачі їм повноважень [104, 105].

Отже, бюджетна децентралізація – це процес передачі повноважень управління бюджетних ресурсів місцевим органам влади для ефективного виконання своїх повноважень.

01.04.2014 року схвалено Концепцію реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, метою якої є створення і підтримка повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя,

задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [106].

Відповідно до Закону України від 05.02.2015 р. «Про добровільне об'єднання територіальних громад», територіальні громади сіл, селищ і міст об'єднались на загальних інтересах на принципах, визначених чинним законодавством [107].

Таким чином, пройшла децентралізація – процес перерозподілу функцій від центрального управління.

Конституція України та Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [108] затвердили систему місцевого самоврядування в Україні, що включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- органи самоорганізації населення.

Територіальні громади можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, відтак, чинним законодавством не передбачено існування обласних чи районних територіальних громад [108].

Члени територіальної громади формуються як основа місцевого самоврядування за ознакою проживання, що визначено Цивільним кодексом України [109] та Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» [110].

Внесеними змінами до Бюджетного та Податкового кодексів [42, 111] забезпечено зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, внаслідок чого утворені громади отримали ширші повноваження, прямі відносини з державним бюджетом та в активах територіальних громадах тепер акумульовано більше фінансових ресурсів (60% податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження, 100 % надходжень від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно, туристичний збір). Відтак, це призвело до збільшення доходів місцевих бюджетів майже в десять разів: з 68,6 млрд грн у 2014 році до 652,61 млрд грн у 2023 році [49].

Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» [108], посадові особи місцевого самоврядування мають відповідні повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій з метою підвищення якості життя людей та всебічний розвиток членів громади.

Отже, місцеві органи влади зможуть ефективно сформувати доходи і видатки громади та використовувати фінансові ресурси відповідно до місцевих потреб.

Ми поділяємо думку Ю. О. Набатової та Т. В. Ус, які вважають, що для того, щоб підвищити фінансову самодостатність громад потрібно забезпечити соціально-економічний розвиток [112]. Незаперечним є той факт, що однією з вагомих сфер підтримки сприятливого середовища для розвитку людського потенціалу є сфера культури.

В цьому контексті, проаналізуємо видатки місцевих бюджетів на духовний та фізичний розвиток та сферу культури у 2020-2024 роках (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Видатки місцевих бюджетів на духовний та фізичний розвиток та сферу культури у 2020-2024 роках

Період	Видатки на духовний та фізичний розвиток, млн грн	Видатки на культуру і мистецтво, млн грн	Частка видатків на культуру і мистецтво в загальних видатках на духовний та фізичний розвиток, %
2020	21884,50	14105,80	64,46
2021	27388,02	16655,10	60,81
2022	22584,74	14640,71	64,83
2023	26653,41	16751,21	62,85
2024	29330,55	18128,26	61,81

Джерело: розроблено автором на основі [64].

Отже, як бачимо з інформації, наведеної в табл. 2.3, видатки на культуру та мистецтво місцевими бюджетами асигнувались в рамках 60-65% проведення видатків на духовний та фізичний розвиток.

В цьому контексті проведемо аналіз видатків на сферу культури та мистецтво з місцевого бюджету в розрізі областей України (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Видатки місцевих бюджетів на сферу культури та мистецтво з місцевого бюджету в розрізі областей України у 2020-2023 рр., тис. грн

Область	2020	2021	2022	2023
Вінницька обл.	121278,3	147627,8	158196,2	156024,1
Волинська обл.	94073,9	112696,5	105833,2	119924,4
Дніпропетровська обл.	254499,7	320595,7	331536,4	345704,0
Донецька обл.	67414,8	80383,7	35980,2	33292,7
Житомирська обл.	106275,8	123617,1	116491,5	117539,3
Закарпатська обл.	110546,8	142849,4	135758,2	153684,1
Запорізька обл.	160276,5	195393,1	205950,9	169777,8
Івано-Франківська обл.	125476,6	155692,7	141517,7	142334,1
Київська обл.	79817,3	91102,2	67911,6	-
Кіровоградська обл.	89773,5	107357,7	112079,2	118418,3
Луганська обл.	53543,9	61663,0	41600,0	29054,6
Львівська обл.	229412,3	310089,6	323376,2	364189,4
Миколаївська обл.	141582,7	171205,3	147341,7	192770,2
Одеська обл.	254428,3	324327,7	264920,4	280375,1
Полтавська обл.	159451,6	184820,9	182955,3	199922,6
Рівненська обл.	105379,6	140037,4	147267,8	150967,5
Сумська обл.	115929,0	141950,1	136909,5	157701,1
Тернопільська обл.	109538,5	131904,0	137077,0	146630,1
Харківська обл.	227058,8	299967,8	230613,0	209312,5
Херсонська обл.	106015,2	136509,4	111915,5	92980,7
Хмельницька обл.	122420,9	141808,4	145085,4	156114,9
Черкаська обл.	108000,2	137768,8	131399,3	146619,1
Чернівецька обл.	105490,6	114120,2	109208,0	103453,6
Чернігівська обл.	150962,5	180378,5	168308,2	199347,9
м. Київ	1187680,2	1509187,2	1339015,6	1530779,9

Джерело: розроблено автором на основі [64].

За результатами проведеного аналізу встановлено, що найбільші видатки на розвиток сфери культури асигновано у 2023 році в місті Києві – 1530779,9 тис. грн, Львівській області – 364189,4 тис. грн та Дніпропетровській області – 345704,0 тис. грн, а найменший обсяг фінансування з місцевого бюджету на розвиток сфери культури – у Чернівецькій області – 103453,6 тис. грн (без урахування Донецької, Луганської та Херсонської областей).

Звісно, що чисельність населення у кожній окремій області є різною, тому варто її проаналізувати (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Чисельність населення в Україні станом на 01.01.2022 року

Область	Чисельність населення, осіб
1	2
Вінницька обл.	1509515
Волинська обл.	1021356
Дніпропетровська обл.	3096485
Донецька обл.	4059372
Житомирська обл.	1179032
Закарпатська обл.	1244476
Запорізька обл.	1638462
Івано-Франківська обл.	1351822
Київська обл.	1795079
Кіровоградська обл.	903712
Луганська обл.	2102921
Львівська обл.	2478134
Миколаївська обл.	1091821
Одеська обл.	2351392
Полтавська обл.	1352283
Рівненська обл.	1141784
Сумська обл.	1035772
Тернопільська обл.	1021713

Продовження табл. 2.5

1	2
Харківська обл.	2598961
Херсонська обл.	1001598
Хмельницька обл.	1228829
Черкаська обл.	1160744
Чернівецька обл.	890457
Чернігівська обл.	959315
м. Київ	2952301

Джерело: розроблено автором на основі [113].

Як бачимо з наведеної інформації, станом на початок 2022 року найбільш населеними є Донецька, Дніпропетровська, Харківська області та місто Київ, а найменш населеними – Кіровоградська та Чернівецька області.

Отже, на отриманні культурних послуг з обласних місцевих бюджетів приблизно асигновано (на кількість населення) однакові кошти. Водночас, на розвиток сфери культури м. Києва з місцевого бюджету профінансовано в п'ятеро більше, ніж з обласних бюджетів.

У зв'язку з війною, дані щодо чисельності населення зазнали змін. Області, які перебували в зоні активних бойових дій та/або населення яких було евакуйовано, значно скоротили кількість мешканців (наприклад, Донецька, Луганська області та ін.). В той же час, західні області могли збільшити кількість населення за рахунок тимчасово переміщених осіб.

Проаналізуємо видатки, проведені на сферу культури з місцевих бюджетів у співвідношенні до всіх видатків (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Видатки місцевих бюджетів та видатки на культуру та мистецтво у
2020-2024 рр.**

Період	Разом видатків місцевих бюджетів, грн	Видатки на культуру і мистецтво, грн	Частка видатків на культуру і мистецтво в загальних видатках місцевих бюджетів, %
2020	478108054445,74	14105808173,49	2,95
2021	569428235881,07	16655085 922,23	2,92
2022	484295202718,92	14640714501,82	3,02
2023	646822580457,09	16751215054,28	2,59
2024	671798069717,30	18128263538,23	2,70

Джерело: розроблено автором на основі [64].

Відтак, видатки на культуру в територіальних громадах, у співвідношенні до всіх проведених видатків, є незначними. Так, при проведенні територіальними громадами видатків від 478108054445,74 грн (2020 рік) до 671798069717,30 грн (2024 рік), асигнування на функціонування культури і мистецтва проведені в діапазоні 2 – 3%.

У Законі України «Про культуру» [16] визначено, що національно-культурна державна цільова програма спрямована на створення сприятливих умов національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини. Крім того, зазначеним Законом передбачено, що цільовою регіональною програмою у сфері культури повинні розглядатися питання, пов'язані із діяльністю та розвитком базової мережі закладів культури всіх рівнів або відповідного рівня, а також реалізацію культурно-мистецьких проєктів і здійснення державними та недержавними закладами культури заходів, що фінансуються з державного та/або місцевих бюджетів.

На думку директора Місії USAID Джеймса Хоуп, «В Україні культура та історія є підґрунтям, що забезпечує багатство та глибину національному досвіду. Культура так само важлива, як і добре врядування, сильна економіка чи соціальна справедливість. Сьогодні ми говоримо про важливість утримання та розвитку культури та культурних послуг у контексті децентралізації. Ми враховуємо зміни, які реформа принесла на національному та місцевому рівнях. Децентралізація – одна із найважливіших реформ країни і є успіхом для України» [114].

Таким чином, об'єднання територіальних громад дало нові можливості для перспективного розвитку сфери культури на місцевому рівні.

Водночас, для втілення ефективних фінансових механізмів для перспективного розвитку сфери культури в територіальних громадах, потрібно:

- провести моніторинг місцевого населення для визначення кількісної демографічної характеристики громад та географію об'єктів, які становлять культурну інфраструктуру громад;
- виявити кількісні та якісні характеристики виконавчих органів місцевого самоврядування, які займаються розвитком сфери культури;
- встановити розмір фінансування сфери культури в громадах із максимальним залученням меценатських коштів та збільшенням можливості впровадження платних видів послуг;
- визначити готовність представників культури до навчання, пошуку нових напрямів та форм надання населенню культурно-мистецьких, інформаційних послуг у сфері дозвілля.

Аналітичним центром Асоціації ОТГ проведено опитування голів ОТГ щодо актуальних питань розвитку культури в громадах [115].

Проведеним опитуванням встановлено, що найбільш вагомим питанням є посилення єдності мешканців (74%), а також – функціонування закладів культури (63%), відновлення спадщини (48%), збереження спадщини (35%), підтримка національної ідентичності (12%) (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Основні напрями розвитку сфери культури ОТГ за її відповідною програмою

Джерело: розроблено автором на основі [115].

Також, із опитування виходить, що голови громад першочергово спрямовали фінансові ресурси на розвиток матеріальних активів, оскільки матеріальні активи знаходяться в незадовільному стані.

Водночас, на превеликий жаль, 7 % опитаних голів не мали програми розвитку сфери культури в громадах, а досвідом залучення грантів для реалізації проєктів у сфері культури володіли лише 50 % опитаних громад.

На основі зазначеного опитування, можна зробити висновки, що важливими індикаторами розвитку сфери культури мають стати: природні та історичні заповідні території, храми, збережене традиційне господарювання, у тому числі: промисли та ремесла, історична пам'ять, меморіали, підземні простори тощо. Сферу культури слід розвивати у різних видах туризму, українській пісні, музеях, конкурсах та, найбільше, на різноманітних фестивалях. Не можна забувати, також, про традиційні мистецтва – писанкарство, вишивки, рушникарство, ткацтво, килимарство, ковальство, гончарство, малярство, виробництво традиційної іграшки та збереження нематеріальної культурної спадщини в українській пісні [115].

Робота сільських закладів культури та адаптація їх до роботи в умовах децентралізації потребує першочергових організаційних та практичних заходів. Громада має виявити намір розвитку сфери культури на своїх територіях та збереження культурного надбання з урахуванням їх інноваційної актуалізації, удосконалення форм функціонування закладів культури з урахуванням розширення напрямів діяльності та надання платних послуг.

Громадською організацією «Товариство дослідників України» за підтримки Швейцарії, яка надається через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва (SDC), у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики України, підготовлено посібник «Центр культурних послуг у територіальній громаді» [116].

Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України №466 від 01.12.2022 р. затверджено «Методичні рекомендації щодо створення і організації функціонування центрів культурних послуг у територіальних громадах» [117].

Рекомендаціями передбачено створення осередку розвитку та формування культури територіальної громади – центр культурних послуг, який повинен враховувати вікове населення, мати зручне розташування, сучасну матеріально-технічну базу та спроможний надавати культурні послуги кваліфікованими кадрами.

Центри культурних послуг, відповідно до наданих рекомендацій, можуть бути як комунальною організацією (установою, закладом); комунальним унітарним підприємством; спільним комунальним підприємством.

Зазначимо, що відповідно до статті 10 Бюджетного кодексу України [42], видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

- 1) бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);
- 2) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);
- 3) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету).

Під час складання проєкту рішення про місцевий бюджет у бюджетних запитах, відповідно до вимог частини другої статті 10 Бюджетного кодексу України, місцевим фінансовим органом за пропозиціями, поданими головними розпорядниками, формується програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету [42].

Таким чином, центр культурних послуг може функціонувати або як комунальний заклад, або як комунальне підприємство.

Проте, комунальний заклад утримується за рахунок бюджетних коштів та оплата праці проводиться відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1298 від 30 серпня 2002 р. «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» [118].

Також, на нашу думку, рекомендації з будівництва нових споруд для надання центру культурних послуг, є неефективними за рахунок додаткових видатків бюджету, які можуть бути непосильними для громад [119, 120].

Водночас, на даний час в установах сфери культури існує брак кваліфікованих спеціалістів, які б змогли надавати якісні культурні послуги.

Таким чином, ми вважаємо, що центри надання культурних послуг потрібно переобладнати з вже існуючих закладів культури, а кошти доцільніше було б асигнувати в їх розвиток і навчання (підвищення кваліфікації) працівників сфери культури.

Інформаційний потенціал закладів культури, які знаходяться в сільській місцевості (бібліотеки, громадські музеї, архівні фонди та ін.) мінімальний, що є об'єктивним фактором, котрий ускладнює окремим соціальним групам громадян доступ до соціо-культурних цінностей. Не набагато краще справи і з таким важливим елементом цінностей як народна культура. Відродження центрів нетрадиційної народної творчості, художніх промислів, ремесел, створення при клубних закладах музеїв народної творчості та побуту, шкіл народного мистецтва фольклорно-етнографічних ансамблів, через слабку фінансову підтримку не створюють належного впливу на виховання поваги до культури, мови традицій

українського народу та національних меншин. Інформаційна складова культури знаходить своє втілення в різних оцінювальних матеріалах змістовно-звітного або проблемно-орієнтованого спрямування. Важливим засобом вчасної обробки, збереження та розповсюдження інформації є комп'ютерна техніка. Однак, ця умова в сфері культури (особливо на місцевому рівні) майже не реалізується. У той же час, закладам культури, для їх повноцінного розвитку, необхідні систематизовані дані про результати власної діяльності, а також інформація про діяльність інших закладів, які знаходяться не тільки в Україні, а й за її межами. Інформація, яка відображає реальний стан рівня розвитку культури місцевого населення (а саме – статистичні дані про послуги, які надаються в будинках культури, музеях, бібліотеках, за допомогою телебачення та радіо), допоможе охарактеризувати існуючий соціально-культурний процес та притаманні йому проблеми, забезпечить можливість порівняльного аналізу соціокультурних ситуацій та визначити сукупний соціальний ефект розвитку культури. Все це дозволить вивчити кон'юнктуру ринку послуг, які можуть надаватися закладами культури. Таким чином, для інформаційного забезпечення діяльності закладів культури в їх розпорядженні має бути налагоджена інформаційна служба, що оснащена сучасною комп'ютерною технікою.

Ще одним вагомим фактором для розвитку сфери культури є необоротні активи, які є спрацьовані та естетично непривабливі. Для повноцінного розвитку культурної сфери на місцевому рівні, потрібно провести інвентаризацію активів з подальшим оновленням матеріально-технічної бази.

Важливим фактором у розвитку сфери культури є фінансова складова, оскільки влада на місцях не завжди вкладає в розвиток сфери культури фінансові ресурси, а навпаки – загальні обсяги бюджетного фінансування установ та закладів культури регулярно уточнюються для відшкодування додаткових витрат, викликаних зростанням цін, тарифів та ставок заробітної плати.

Згідно Закону України «Про культуру» [16], джерелами фінансування закладів культури є:

- кошти Державного та місцевих бюджетів;

- кошти, що надходять від господарської діяльності, надання платних послуг;
- кошти, одержані за роботи (послуги), виконані закладом культури на замовлення підприємств, установ, організацій і фізичних осіб;
- доходи від реалізації продукції майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- гранти, благодійні внески, добровільні пожертвування, грошові внески, матеріальні цінності, одержані від фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних;
- кошти, отримані державними і комунальними закладами культури як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, відкритих у банках державного сектору; інші, не заборонені законодавством джерела.

Розвиток сфери культури в територіальних громадах повинно проводитись об'єднанням громади навколо культурних цінностей, що призведе до збільшення власних надходжень закладів культури та кількості створених робочих місць у креативному секторі.

Варто нагадати, що в теперішніх умовах територіальні громади можуть вирішувати спільні проблеми та реалізовувати спільні проєкти через співробітництво, застосовуючи механізм, який передбачений Законом України «Про співробітництво територіальних громад» [121].

Таким чином, громади можуть спільно утримувати заклади культури. Наприклад, відповідно до вищезазначеного Закону та на підставі договору, одна громада може забезпечувати навчання дітей у місцевій художній чи музичній школі іншої громади.

Застосовуючи зазначений механізм, територіальні громади зможуть на правовій основі вирішувати спільні проблеми та реалізовувати спільні проєкти на основі договору, через формалізоване співробітництво.

Беззаперечним є той факт, що розвиток сфери культури в умовах децентралізації визначається фінансовими ресурсами.

Оскільки, територіальні громади здобули повноваження та ресурс, то для ефективного розвитку сфери культури в територіальних громадах доцільно було б запровадити місцеві гранти у сфері культури для реалізації громадських ініціатив та вдосконалення мистецтва складання проєктів, спрямовуючи на зазначені цілі обґрунтований відсоток доходів громади.

Порівняємо доходи державного бюджету та витрати на гранти, які проводились Українським культурним фондом у період 2019-2023 років. Водночас, проаналізуємо доходи місцевих бюджетів і припустимо такий же відсоток, щоб місцева влада скерувала на розвиток сфери культури в територіальних громадах (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Доходи бюджетів та витрати на культуру за період 2019-2023 рр.,

млн грн

Період	Доходи державного бюджету	Витрати на гранти Українського культурного фонду	% витрат на гранти Українського культурного фонду в загальних доходах Державного бюджету	Доходи місцевих бюджетів	Потенційні фінансові ресурси за рахунок грантів у сфері культури територіальних громад
2019	998278,9	497,87	0,05	560527,91	280,26
2020	1076016,7	846,98	0,08	471479,98	377,18
2021	1296852,9	503,9	0,04	580699,1	232,28
2022	1787395,6	4,4	—	555097,1	—
2023	2671997,9	148,67	0,006	652609,1	39,15

Джерело: розроблено автором на основі [64]

Отже, якщо б в територіальних громадах утворили свої фонди розвитку культури, за аналогією з Українським культурним фондом, на розвиток сфери культури місцеві органи влади могли б скеровувати фінансові ресурси на реалізацію грантів. Тільки за період 2019-2023 років місцеві фонди розвитку культури могли б отримати фінансову допомогу в розмірі 928,87 млн грн.

Відтак, для розвитку сфери культури на місцевому рівні потрібно створити фонди розвитку сфери культури при територіальній громаді, що дасть можливість запровадити місцеві гранти.

Крім того, культурний потенціал місцевого населення має можливість ефективно розвинути місцеві заклади культури із залученням незадіяних ресурсів місцевості, які, для ефективного функціонування осередків творчості, повинні сприяти розширенню спектрів діяльності з впровадженням оновленої матеріально-технічної бази, збереженням культурної спадщини та з інноваційними введеннями, зокрема впровадженням ІТ-технологій, що, в свою чергу, забезпечить населення новими робочими місцями та дасть можливість створювати якісний культурний продукт із застосуванням ринкових відносин, надаючи платні послуги.

Тому, державній інституції, в особі Міністерства культури України, потрібно затвердити стандарти щодо отримання обсягу та якості культурних послуг, дотримання яких буде обов'язковим органами місцевого самоврядування.

Водночас, зазначимо, що сфера культури в умовах децентралізації потребує заходів з формування ресурсної бази, що, в свою чергу, вимагає професійного оновлення та вдосконалення осередків культури для реалізації культурного продукту на комерційній основі.

Враховуючи, що теперішні заклади культури не дають доступу окремим соціальним групам громадян до культурного продукту, важливим елементом розвитку було б належне забезпечення таких закладів ІТ-технологіями.

Відтак, місцеві органи влади, формуючи доходи та видатки громади, повинні бачити місцеві потреби та передбачити їхнє ефективне асигнування для розвитку осередків творчості [122].

Тому, щоб скласти кошторис реальних потреб для успішного розвитку сфери культури, слід провести аналіз потреб мешканців громади у наданні пріоритетів в наданні культурних послуг. Проведене дослідження потрібно взяти за основу стратегічного плану розвитку громади, також потрібно внести пропозиції для змін законодавчої бази, яка потребує оновлення.

Отже, потрібно активізувати реформи у сфері культури, що буде сприяти якісному забезпеченню правовою базою та ефективному менеджменту культурної політики, відповідно до сучасних потреб, з метою розвитку сфери на місцевому рівні.

Зазначимо, що розвиток сфери культури в територіальних громадах призведе до якісних змін, а саме:

- зменшення індексу злочинності у територіальних громадах;
- підвищення відсотку дітей, які постійно відвідують заклади культури;
- збільшення питомої ваги власних надходжень закладів культури від загального обсягу фінансування на утримання закладів культури;
- створенню нових робочих місць у креативному секторі галузі культури;
- відродженню і популяризації культурної спадщини та об'єднання громади навколо культурних цінностей.

Демократичний розвиток країни передбачає ефективне функціонування територіальних громад, здатних вирішувати питання функціонування та розвитку. Така здатність потребує відповідних високваліфікованих спеціалістів та належного фінансового забезпечення, що формується у місцевих бюджетах.

Проведеним дослідженням встановлено, що перспективний розвиток сфери культури в територіальних громадах передбачає проведення моніторингу для виявлення можливості підвищення економічного потенціалу розвитку сфери культури з метою кількісного та якісного надання культурних послуг та виготовлення культурних продуктів.

Водночас, для збільшення обсягу та якості послуг у сфері культури потрібно:

- виявити незадіяні ресурси, що забезпечить економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах, підвищить імідж місцевих територій та розвиток сфери культури;
- з метою оновлення професійних навиків працівників сфери культури, забезпечити відповідне навчання;
- при наданні культурних послуг формувати ринкові відносини, застосовуючи платні послуги;
- для акумулювання фінансових ресурсів запровадити місцеві фонди, що надасть можливість розвивати сферу культури із застосування місцевих грантів;
- розвивати інформаційну службу із забезпеченням ІТ-технологій, що сприятиме зростанню темпів надання культурних послуг, що, в свою чергу, підвищить рівень економічного розвитку.

2.3 Альтернативні джерела фінансового забезпечення сфери культури

Як показало проведене дослідження, в умовах економічної нестабільності нашої держави фінансування об'єктів культури відбувається за залишковим принципом.

Фінансове забезпечення сфери культури небюджетними джерелами є головною та актуальною темою, оскільки це те, що потребує найбільшої уваги та втручання як на рівні засобів масової інформації, так і на законодавчому рівнях, так як зараз надзвичайно нестабільний ринок приватних вкладень в культуру у вигляді: меценатства, спонсорства тощо. Розвиток фінансового забезпечення сфери культури небюджетними джерелами є запорукою розвитку на подальші роки.

Водночас, в Україні набуває широкого поширення європейська система підтримки культури. В теорії, це збалансоване фінансування з боку держави і приватних інвестицій, благодійництва.

Тому, наступним завданням нашого дослідження буде пошук альтернативних методів фінансування сфери культури. Однією такою альтернативою є інвестування сфери, що зможе нівелювати недостатнє фінансування держави та надасть стабільності усій галузі, та зменшить вплив можливих подальших криз та інших труднощів.

Автономність об'єктів культури підвищить її стабільність та зменшить тиск на бюджет, а правильне планування, введення нових законодавчих проєктів, які будуть регулювати приватні інвестиції, зроблять ринок привабливим для інвесторів, що залучить у цю сферу кошти, яких так не вистачає. Співпраця у цьому напрямку є взаємовигідною як для держави, так і для приватних підприємств. Інвестування в сектор культури є вигідним довгостроковим проєктом, оскільки це зміцнить національну свідомість і буде виховувати громадян в дусі патріотизму. На жаль, приватне фінансування у сферу культури не є популярним.

Як зазначала І. П. Дубок [123], причинами цього є декілька чинників, серед яких – притаманна нашій державі політична та економічна нестабільність, що несе за собою деякі ризики втрати інвестицій, двовекторність нашого управління.

Зазвичай, управління громадами не ставить питання культури за пріоритетне, тому нові реформи, законодавства вводяться повільно, а їхня ефективність часто бажає бути кращою. Недостатньо розвинена інфраструктура, яка дісталась нам у спадок від радянського союзу, що є давно застарілою, не відповідає сучасним вимогам і потребує великих вкладень на ремонт та утримування. Виходячи з цього, туманний термін «окупності інвестицій», що часто може бути достатньо значним, відлякує інвесторів. В свою чергу, влада не проводить істотних змін у механізми залучення коштів у сектор культури, що ускладнює можливість інвестування. Великим каменем спотикання є неефективне нормативно–правове регулювання, що відлякує наших та іноземних інвесторів до вкладень в українську культуру.

Оскільки ми розглядаємо небюджетне фінансування сфери культури, нам необхідно визначити основні моделі притоку фінансів у сферу культури.

Розглянемо кожну з них – державно–приватне партнерство, меценатську діяльність та спонсорство.

Вважаємо, що найбільш ефективним та дієвим у залученні приватних коштів є державно–партнерська діяльність (ДПД). Цей вид діяльності має декілька суттєвих переваг, однією із них – розвантаження державного апарату, що змінює обов'язки державної влади, перетворює її на адміністративний та контролюючий орган, а не виконуючий, що розвантажує людський ресурс, підвищує якість послуг, а фінансування інвесторів знижує тиск на державний бюджет, який може бути виділений на інші цілі. Метод фінансування змішаний, надходження можуть бути частково як від приватного партнера, так і від державного. Відповідно, і розподіл ризиків ділиться між державним і приватним партнером, згідно їхніх обов'язків для ефективної подальшої співпраці.

01.07.2010 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про державно-приватне партнерство», де зазначено, що державно-приватне партнерство (ДПП) – це система договірних відносин між державним і приватним партнерами, яке укладається для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі з метою досягнення соціальних та економічних результатів [124].

Головним завданням закону є взаємодія приватних осіб або груп із державою, з метою спільного економічно-соціального зростання. Це може бути спільне фінансування великих проєктів, співпраця бізнесу і держави, метою яких є взаємовигідна для обох сторін співпраця, що зменшить необхідність бюджетного фінансування та розвантажить державну систему культури, що призведе до модернізації галузі культури, в тому числі матеріально-технічного забезпечення.

ДПП може бути задіяне у багатьох сферах економіки, зокрема у сфері культури. Така складна сама по собі система існує у декількох формах. Розглянемо найбільш рентабельні форми, які можуть бути застосовані у сфері культури. Одним із найбільш універсальних видів є концесія, яка передбачає співпрацю держави, що виступає концедентом, і приватним партнером, який є концесіонером. Такі угоди, зазвичай, довгострокові, від 5 до 50 років, і передбачають фінансову підтримку з боку приватного партнера. Ці угоди є вигідними для суспільства,

оскільки у партнерстві задіяна держава, що свідчить про те, що, перш за все, відповідати за якість послуг буде саме вона. Тому державі буде потрібно посилено контролювати діяльність приватного партнера, що, передбачено, підвищить якість послуг. Держава (концедент) дасть можливість фізичним та юридичним особам (концесіонерам) винаймати об'єкти культури, які будуть відповідно за договором, реконструйовані чи побудовані за кошти приватного партнера, не втрачаючи при тому права власності держави. Така модель співпраці буде працювати як і на концесіонера, який буде отримувати прибуток, так і на державу. Від її імені з'явиться чимало нових якісних послуг, які частково за приватний кошт будуть відновлювати інфраструктуру загалом. Збільшення масштабів таких проєктів сприятиме формуванню ринкових умов у сфері культури, оскільки виникне конкуренція між різними підприємцями, вони будуть мотивовані у наданні якісних та доступних послуг, щоб досягнути більшу частину ринку.

Не менш важливим стимулом може виступити бажання окупності своїх інвестицій. Однією із проблем, що заважає успішному розвитку державно-приватного партнерства в Україні, залишається недосконалість державних нормативно-правових норм, що стримує залучення потенційних інвесторів, оскільки досі відсутня єдина інституція, яка б регулювала цей перспективний для економіки метод.

Тобто, можемо зробити висновок, що державно-приватне партнерство є одним із найбільш перспективних інструментів для залучення нових коштів у сферу культури. Головним недоліком такого механізму є потреба у вмотивованості держави у впровадженні відповідного нормативно-правового забезпечення з метою вдосконалення можливостей реалізації такого виду діяльності.

На жаль, питання сфери культури не стоїть на порядку денному у законодавчої влади, тому важливі для цієї сфери нововведення і реформи відкладаються. Відношення до сфери культури, яке ми спостерігаємо сьогодні, не є найбільш ефективним для її модернізації, фінансування здійснюється за залишковим принципом, часто навіть ці плани не виконуються повністю, а вже звичне для нашої економіки явище – інфляція все більше змушує всю сферу,

замість модернізації і підвищення якості продукту, просто зосереджувати всі ресурси та сили для підтримання структури комунальних організацій.

Існує можливість залучення коштів, яке не потребує безпосередньої участі держави. Зокрема, в США та Канаді значна частина фінансування сфери культури здійснюється за рахунок коштів доброчинних організацій та приватних меценатів. Це дозволило не тільки вивести всю сферу на новий рівень, а й зробити її прибутковою.

В багатьох країнах Європи, а саме – у Франції та Німеччині, введені пільгові умови для ведення меценатської діяльності. Доброчинна діяльність підлягає зниженому оподаткуванню або не оподатковується взагалі. Це повністю розв'язує руки благодійникам, серед яких є ідейні поціновувачі культури, які справді хочуть допомагати у цьому напрямку. Історично склалось, що і в Україні було достатньо меценатів, які були готові на пожертви заради культурного спадку. Однією з таких родин є Тарновські, завдяки яким державі дістались оригінали картин, рукописи та особисті речі Тараса Григоровича Шевченка [125].

Існує багато таких родин чи окремих постатей, у яких була ідея чи навіть традиція підтримувати культурну діяльність, що приносило свої плоди у розвитку культури в Україні. Як показує проста статистика, чим більше розвинута і самодостатня держава, тим більше в ній знаходиться людей, чиїм покликанням є відновлення і подальший прогрес соціокультурної діяльності, тим більше «сите» населення, тим виразніше виражаються філантропські якості.

Залучення приватних коштів від благодійних організацій чи окремих меценатів вимагає найменшої участі держави, яка не буде витратити свої фінансові ресурси, що означає – від держави потребується лише грамотне законодавство, яке буде врегульовувати меценатську діяльність.

Хорошим інструментом може бути введення системи пільг, що більше заохотить на ведення такої діяльності. Меценатська підтримка, можливо, не зможе у перспективі здійснювати такі грандіозні та масштабні проєкти як система державно-приватних підприємств, але меценатство, зазвичай, працює не на цьому рівні, це більш точкова допомога невеликими організаціям чи окремим особам, що

неможливо у рамках ДПП. Але цей рівень, без сумніву, необхідний для підтримки та розвитку сфери культури, оскільки не всі продукти культури чи види діяльності можуть приносити комерційний успіх, бо ідеєю такої діяльності є високе прагнення внести свій вклад у розвиток культури. Такий аспект не поширюється на ДПП, оскільки там приватний партнер майже завжди зацікавлений у прибутку із вкладених інвестицій, що є позитивним в умовах ринку. Але у добродійній діяльності, як ми бачимо, інша ідея та спектр діяльності. Це підкреслює різницю двох механізмів і наголошує на тому, що для повноцінного розвитку, вони є необхідними, оскільки особливості механізму роботи ДПП не зможе замінити меценатська діяльність, і навпаки.

Для держави і сфери культури в цілому, підтримка благодійної діяльності позитивно вплине на розвиток сфери культури та зменшить потребу у залученні державних фінансів і механізмів. Меценатська діяльність, в свою чергу, підтримує більш ідейні та менш комерціалізовані об'єкти, що не є привабливими для інвесторів, які працюють на умовах ринкової економіки.

Очевидно, наявність у системі фінансування цих інструментів є необхідною складовою для розвитку сфери культури, а налагодження роботи ДПП і добродійної діяльності найкращим чином вплине на розвиток сфери, в силу специфіки обох інструментів. Кожна ланка діяльності може стати привабливою. Приватні інвестори будуть розвивати ринкові відносини, що зробить сферу прибутковою та комерційно привабливою, а меценатська діяльність зможе підтримувати більш вузькі та значимі для культури ідеї.

На сьогоднішній день в Україні пріоритетним завданням державної політики, спрямованої на соціально-економічний розвиток суспільства, є забезпечення високого рівня розвитку сфери культури, що потребує залучення значних фінансових потоків з одночасним врахуванням досвіду західних країн.

Оскільки культурні активи не піддаються оцінці та з часом збільшують свою вартість, інвестування в культурну сферу є вигідним, а дивіденди перевищуватимуть усі фінансові ризики [126].

Н. Свірідова у монографії «Прямі іноземні інвестиції: світовий досвід і стратегія залучення в економіку України» зазначає, що інвестиційна політика потребує винайдення довгострокової стратегії залучення іноземних коштів, яка повинна складатися з безперервного якісного дослідження основних конкурентів [127]:

- розвиток глобальних ринків, джерело інвестицій; аналіз сфер виробництва держави;
- визначення пріоритетів і цілей галузей промисловості в інвестиційній політиці;
- винайдення ефективних механізмів пошуку та залучення необхідних форм і видів інвестицій.

Нині розвиток культурної сфери став важливим політичним інструментом розвитку міст та відродження діяльності на території України. Розвиток сфери культури забезпечить базовий чинник формування суспільства та стане інструментом державного будівництва в цілому.

Слід зазначити, що заняття мистецтвом і культурою зможуть допомогти розвинути критичне мислення, сприяти пошуку творчих рішень, ефективній комунікації та самовираженню. Ці навички підвищують інтелектуальні здібності дорослих і дітей, забезпечують їх благополуччя, допомагають досягати успіху в повсякденному житті.

Загалом, ці індивідуальні переваги призводять до більш ефективної та гнучкої робочої сили, покращуючи продуктивність країни.

Виходячи з вищевикладеного, сферу культури можна розглядати як суттєву складову середовища, в якому формується і розвивається особистість. Тому найважливішою інвестицією в майбутнє є інвестиція в сферу культури. Інвестиції у сферу культури мають велике значення для добробуту людей і розвитку суспільства, оскільки такі інвестиції являються духовним і моральним збагаченням людини (наприклад, поїздки до місць відпочинку, туризму, придбання необхідної літератури з етики поведінки, відвідування школи з етикету тощо).

Важливим вектором інвестиційної діяльності України є забезпечення залучення інвестицій та реалізація інвестиційних проєктів, які забезпечуватимуть розвиток галузей, у тому числі культурної сфери [128].

Інвестиційну діяльність в Україні регулює Закон «Про інвестиційну діяльність», прийнятий 18 вересня 1991 р. Зокрема, у статті 1 зазначено, що інвестиціями є всі види матеріальних та інтелектуальних цінностей, які вносяться в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності та призводять до отримання прибутку (доходу) та/або досягнення соціального та екологічного ефекту [129].

Влучно зазначив О.С. Балан в праці «Класифікація факторів впливу на процес прийняття інвестиційних рішень», що бажання інвестувати залежать від ринкових можливостей [130].

Сьогодення потребує розробки механізму фінансування системи забезпечення населення культурними послугами та прийняття політичних рішень щодо його застосування.

Запровадження прогресивних методів бюджетування, орієнтованих на результат, передбачає перехід від утримання бюджетних установ до фінансування наданих ними культурних послуг.

Проте, запозичити фінансові механізми країн Європейського Союзу для фінансування сфери культури в Україні не завжди можливо, оскільки чинне законодавство не охоплює деякі аспекти, необхідні для їхнього ефективного впровадження.

В Україні спостерігається недостатня кількість навчальних центрів та відповідних освітніх програм, спрямованих на підвищення кваліфікації фахівців у сфері культури.

Оскільки сфера культури традиційно стикалася з недофінансуванням, станом на сьогодні відчутні негативні наслідки такого підходу.

В цьому контексті варто зазначити, що тимчасовий виконувач обов'язків Міністра культури і інформаційної політики України Ростислав Карандеєв 12 липня 2024 року презентував на виїзному засіданні Верховної Ради України

законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо меценатської діяльності у сфері культури» [131].

Законопроект розроблений міністерством культури та інформаційної політики України у співпраці з Комітетом з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної ради України.

Мета законопроекту – відрегулювати меценатську діяльність, щоб спростити оподаткування благодійної допомоги та збалансувати фінансове забезпечення сфери культури [131].

О. В. Самотоєнкова в праці «Інвестиційна діяльність в Україні: тенденції та перспективи» проаналізувала структуру надходження капітальних інвестицій станом на початок 2016 і 2019 років за видами економічної діяльності, де видно, що іноземні інвестиції у сферу культури в цьому періоді не поступали [132].

Проаналізуємо статистичні дані щодо надходжень капітальних інвестицій у сферу культури за даними Державної служби статистики України, щоб визначити рівень фінансування сфери культури та визначити вплив наявних капітальних інвестицій на рівень її розвитку та визначити тенденції обсягів її фінансування за попередні роки (табл. 2.8).

З даних, наведених в табл. 2.8, видно, що 2021 рік став піковим за обсягом капітальних інвестицій. Порівнюючи з 2020 роком, відбулося зростання значення цього показника більш ніж в 2,5 рази. Причиною такого різкого підвищення могла бути активізація діяльності в заданому напрямку після карантинних обмежень, що пов'язані з COVID-19.

2022 рік характеризується різким зниженням обсягу інвестицій, що зумовлено початком повномасштабного вторгнення на територію України та першочерговим спрямуванням фінансових ресурсів на сферу оборони. Протягом періоду 2023-2024 рр. спостерігається поступове відновлення інвестиційної активності, що може свідчити про фокусування уваги на напрямі мистецтва, спорту, розваг та відпочинку за рахунок міжнародної допомоги, зокрема у відносно безпечних регіонах нашої держави.

Таблиця 2.8

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видом економічної діяльності «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» у 2020-2024 роках,

тис. грн.

Період	Загальний обсяг капітальних інвестицій	Кошти державного бюджету	Кошти місцевих бюджетів	Власні кошти підприємств та організацій	Кредити банків та інших позик	Кошти інвестиційних компаній, фондів, тощо	Кошти інвесторів-нерезидентів	Кошти населення на будівництво житла	Інші джерела фінансування
2020	1210694	114362	565635	517811	к	269	к	-	3417
2021	3063936	411679	915732	1722912	к	к	495	-	11026
2022	1016894	7782	27787	977636	-	к	к	-	2746
2023	1416031	61295	302648	1041845	-	к	-	-	к
2024	2122842	66167	305494	1703924	к	16003	-	-	к

к - дані не оприлюднюються з метою виконання вимог Закону України «Про офіційну статистику» щодо забезпечення гарантій органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності

Джерело: розроблено автором на основі [133-137].

Розглянемо детальніше капітальні інвестиції за видом економічної діяльності «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» у 2024 році (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Структура капітальних інвестиції за видом економічної діяльності «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» у 2024 році, %

Джерело: розроблено автором на основі [137].

Таким чином, за даними рис. 2.6, основну частку (82,57%) від загального обсягу інвестицій у цю сферу становили інвестиції у сферу спорту, організування відпочинку та розваг.

Виходячи з важливості джерел фінансування у сферах мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, у результатах нашого дослідження можна виділити два істотних моменти.

Значні обсяги приватних інвестицій залучено у сферу спорту, відпочинку та розваг. Це свідчить про привабливість, яка зумовлює прибутковість інвестицій у цю сферу. Обсяг інвестицій у сфери спорту, відпочинку та розваг значно перевищує загальний обсяг інвестицій у функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури.

За даними Державної служби статистики України, станом на 2024 рік основним джерелом інвестицій у сфери мистецтва, спорту, розваг та відпочинку

стали власні кошти підприємств та організацій, які більш ніж в 25 разів перевищили суму коштів державного бюджету (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Капітальні інвестиції за видами активів за видом економічної діяльності
«Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» у 2020-2024 рр., тис. грн.**

	Інвестиції в матеріальні активи	З них							
		Будівлі житлові	Будівлі нежитлові	Інженерні споруди	Машини, обладнання та інвентар	Транспортні засоби	Земля	Довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	Інші матеріальні активи
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020	1189522	к	722846	237977	122389	22479	7006	3963	к
Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	к		126212	257	56419	1366	-	-	38289
Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	320983	-	220019	53838	к	4528	к	к	19823
Організування азартних ігор	к	-	-	-	к	-	-	-	к
Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	644858	-	376615	183882	44107	16585	к	к	к
2021	1624173	15330	986592	307392	162337	59799	к	к	87282
Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	к	к	83492	к	73728	к	-	-	33973
Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	961748	к	747334	к	к	23639	к	1027	к
Організування азартних ігор	к	-	-	-	к	к	-	-	к
Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	467114	к	155766	177628	52262	34394	-	к	27731
2022	156594	к	31902	19746	52516	8103	-	к	44173
Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	48914	к	8007	203	18512	к/с	-	-	22122
Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	к	-	4545	6365	к	к	-	к	13987
Організування азартних ігор	к	-	-	-	к	-	-	-	к
Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	64701	-	19350	13178	20414	5772	-	к	к

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2023	580708	-	306369	к	98177	75978	-	к	81889
Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	к	-	10579	к	37164	1660	-	-	50580
Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	к	-	209043	к	19877	11993	-	-	13941
Організування азартних ігор	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	221072	-	86747	к	41136	62325	-	к	17368
2024	762332	к	369115	37020	182930	91990	к	772	76618
Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	130505	-	48628	759	к	к	к	-	
Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	к	-	70727	3706	34895	к	-	-	к
Організування азартних ігор	к	-	-	-	к	-	-	-	к
Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг	478886	к	249760	32555	83021	89987	-	772	к

к – дані не оприлюднюються з метою виконання вимог Закону України «Про офіційну статистику» щодо забезпечення гарантій органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності

Джерело: розроблено автором на основі [138-142].

Водночас, слід виділити особливості кожної категорії, це поділ на: будівлі житлові, будівлі нежитлові, інженерні споруди, машини, обладнання та інвентар, транспортні засоби, земля, довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва, інші матеріальні активи.

Певні дані, на жаль, не є загальнодоступними, оскільки не оприлюднюються Державною службою статистики України для забезпечення дотримання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації [138-142].

У цьому контексті зазначимо, що 11 серпня 2021 року Президент України підписав Закон № 768-IX «Про організацію та проведення азартних ігор в Україні» [143], який визначає правові основи державного регулювання господарської діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор в Україні, правових,

економічних, соціальних та організаційних умов функціонування ринку азартних ігор.

Для пожвавлення інвестиційного клімату культурним центрам необхідно провести маркетингові дослідження, щоб визначити стан ринку культури та створити продукт, який буде користуватися попитом як серед населення, так і серед інвесторів.

Після проведення маркетингових досліджень організації (заклади, установи) сфери культури повинні визначити напрями розвитку своєї діяльності, шукати засоби адаптації до змін економічного та політичного стану держави та, за необхідності, розробляти нові види культурних послуг та підвищення рівня освіти з метою залучення максимального обсягу інвестицій у сферу культури.

Від обсягу інвестиційних надходжень, в основному, залежить розвиток економіки країни, в тому числі сфери культури. Країна без належної інвестиційної політики не зможе досягти успішного економічного розвитку.

Отже, в Україні вкрай потрібні інвестиції для подальшого розвитку сфери культури (вкладення капіталу в будь-якій формі).

Вигідне географічне розташування України та наявність унікальних природних ресурсів створюють передумови для зацікавлення іноземних інвесторів у капіталовкладеннях у сферу культури.

Водночас, вимагає обговорення правове врегулювання залучення інвестицій у сферу культури, враховуючи досвід європейських країн.

Складність правового регулювання витрат у сфері культури зумовлена не лише загальним економічним станом країни, а й особливостями самої сфери культури. Оскільки значна частина осередків творчості у сфері є економічно неприбутковими, але водночас, необхідними суспільству, потрібне подальше дослідження правового регулювання надходжень інвестицій в сферу культури, коли культура буде розвиватися, залишаючись неприбутковою, в умовах ринкової економіки.

На основі проведених досліджень можна виокремити основні завдання, які б реорганізували державне регулювання інвестицій у сферу культури на

перспективу, оскільки економічна ситуація в Україні потребує ефективних регуляторів інвестиційного процесу для активізації інвестиційної діяльності, а досвід показує, що іноземний капітал (інвестиції) приходить до країн, які мають практичну правову базу [144-145].

Таким чином, на нашу думку, для ефективного розвитку сфери культури в Україні необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, що сприятиме розвитку сфери культури, в тому числі залученню інвестицій у галузь, зокрема:

- забезпечити пільгові умови оподаткування для інвесторів, зацікавлених у вкладенні коштів у сферу культури;
- залучити банки до інвестування сфери культури із застосуванням банківських програм для окремих видів кредитів, що передбачають нижчу процентну ставку для суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері культури;
- забезпечити законодавче врегулювання меценатства, інтелектуальної власності, гастрольної діяльності та використання історичних пам'яток;
- законодавчо обґрунтувати спрямування відсоткової компенсації від ігрового бізнесу та реалізації товарів, які пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю (алкоголь, тютюн та інші товари) на розвиток культурної сфери.

Інвестиції в культуру можуть сприяти покращенню якості навколишнього середовища та підвищенню рівня життя населення. Тому інвестиції в культуру – основа, на якій можна будувати процвітаючу країну. На макрорівні інвестиції в культуру забезпечать фінансування механізму розвитку культурної сфери загалом, відповідно до світового досвіду.

Висновки до розділу 2

На основі викладеного в розділі 2, можна зробити наступні висновки:

1. Досліджуючи чинники, що впливають на розвиток сфери культури в Україні, можна виділити дискреційні та недискреційні. Дискреційними вважаємо

чинники, на які можна директивно впливати. Підвищення ефективності впливу зазначених чинників залежить від:

- вимог громадянського суспільства (адже джерелом влади в Україні є народ);
- законодавства України;
- рішень відповідальних органів державної влади (Верховної ради України, профільного міністерства, місцевих органів державної влади).

Недискреційні чинники потребують особливого підходу, оскільки вони часто стихійні та невідконтрольні певним інституціям.

Серед таких чинників можна виділити:

- фінансове забезпечення сфери культури приватним сектором;
- міжнародну співпрацю у сфері культури;
- громадську думку та національну свідомість.

2. На залучення фінансових ресурсів у сферу культури впливають зовнішні та внутрішні чинники. За результатами аналізу кіноіндустрії, виокремлено наступні зовнішні чинники:

- залучення інвестицій;
- міжнародна співпраця на фестивалях та сприяння кооперації українських спеціалістів у сфері культури із європейськими колегами;
- розвиток нормативно-правової бази;
- зацікавлення українського кіноглядача до перегляду вітчизняного кінематографу за допомогою розповсюдження інформації;
- підтримка державою проєктів у сфері культури.

Головним внутрішнім чинником є вміння менеджерів управляти фінансовими ресурсами та забезпечення розвитку належної мистецької освіти для високоякісного навчання майбутніх нових зірок, які в перспективі можуть принести всесвітню славу українському кінематографу та розвинути сферу культури на міжнародному рівні.

3. Проведеним дослідженням встановлено, що перспективний розвиток сфери культури в територіальних громадах передбачає проведення моніторингу для виявлення можливості підвищення економічного потенціалу розвитку сфери культури з метою кількісного та якісного надання культурних послуг та виготовлення культурних продуктів.

Водночас, для збільшення обсягу та якості послуг у сфері культури потрібно:

- виявити незадіяні ресурси, що забезпечить економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах, підвищить імідж місцевих територій та розвиток сфери культури;
- з метою оновлення професійних навиків працівників сфери культури забезпечити відповідне навчання;
- при наданні культурних послуг формувати ринкові відносини, застосовуючи платні послуги;
- для акумулювання фінансових ресурсів запровадити місцеві фонди, що надасть можливість розвивати сферу культури із застосування місцевих грантів;
- розвивати інформаційну службу із забезпеченням ІТ-технологій, що сприятиме зростанню темпів надання культурних послуг, що, в свою чергу, підвищить рівень економічного розвитку.

4. Для ефективного розвитку сфери культури в Україні необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, що сприятиме розвитку сфери культури, в тому числі залученню інвестицій у галузь, зокрема:

- забезпечити пільгові умови оподаткування для інвесторів, зацікавлених у вкладенні коштів у сферу культури;
- залучити банки до інвестування сфери культури із застосуванням банківських програм для окремих видів кредитів, що передбачають нижчу процентну ставку для суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері культури;
- врегулювати нормативно-правові акти інтелектуальної власності, гастрольної діяльності та використання історичних пам'яток;

– законодавчо обґрунтувати спрямування відсоткової компенсації від ігрового бізнесу та реалізації товарів, які пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю (алкоголь, тютюн та інші товари) на розвиток сфери культури.

Також, з метою залучення максимального обсягу інвестицій у сферу культури, організаціям (закладам) сфери культури потрібно провести маркетингові дослідження, щоб визначити напрями розвитку своєї діяльності. Застосування такого підходу дозволить адаптуватись до змін економічного та політичного стану держави та, за необхідності, підвищити рівень мистецької освіти з розробленням надання нових видів культурних послуг, що підвищить імідж місцевих територій та забезпечить економічну стабільність функціонування установ, організацій сфери культури та осередків творчості загалом.

Інвестиції в культуру можуть сприяти покращенню якості навколишнього середовища та підвищенню рівня життя населення. Тому інвестиції в культуру – основа, на якій можна будувати процвітаючу країну. На макрорівні інвестиції в культуру забезпечать фінансування механізму розвитку сфери культури загалом, відповідно до світового досвіду.

Незаперечним є той факт, що культура є вагома настільки ж, як і економіка. В умовах децентралізації важливо дотримуватись розвитку сфери культури.

Отже, враховуючи всі чинники, культурна політика України повинна забезпечувати захист та належний розвиток української сфери культури. Нова культурна політика країни повинна брати до уваги нагальну потребу у зміцненні національної ідентичності як консолідуючої основи для розвитку держави та протистояння зовнішнім геополітичним викликам.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [98, 146, 147, 148, 149, 150].

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

3.1. Фінансове регулювання розвитку сфери культури в Україні

Фінансове регулювання – це складова фінансового механізму, яка забезпечує регулювання та контроль фінансових потоків, підпорядковуючи діяльність установ, закладів, організацій та підприємств вимогам та принципам, спрямованих на підтримку стабільності фінансової системи й розвиток культурної сфери зокрема.

Важливими завданнями державної політики є:

- реалізація суверенних прав України у сфері культури;
- забезпечення свободи творчості;
- створення фінансових умов розвитку культури.

Тому, фінансове регулювання є одним із вагомих інструментів впливу на розвиток країни та сферу культури.

Віддаючи належне вітчизняним і зарубіжним науковцям, які досліджували фінансове регулювання, варто зазначити, що питання фінансового регулювання розвитку сфери культури, як основи збереження та державотворення, залишається не повністю вирішеним.

Щоб забезпечити якість та темп розвитку сфери культури в Україні потрібно сформувати ефективну систему фінансового регулювання, яка має бути спрямована на результативне управління фінансово-економічних перетворень, з удосконаленням інституційного забезпечення.

Оскільки основним призначенням інституцій держави у сфері культури є забезпечення фінансовими ресурсами розвитку зазначеної сфери, то це спричиняє

застосування необхідного фінансового регулювання з метою ефективного функціонування сфери культури в Україні, де основним завданням державних інститутів є пошук ефективної моделі залучення фінансових ресурсів задля визначення рівня зобов'язання держави та об'єктів сфери культури.

Державні інституції в сфері культури повинні залучати фінансові ресурси та регулювати розвиток сфери культури, збільшуючи капіталовкладення, і забезпечити попит на розвиток культурних послуг та продуктів. В цьому контексті зазначимо, що на сьогодні інституції сфери культури інтегрують у цифрові хаби, інтерактивні платформи віртуальної реальності, онлайн-галереї, віртуальні архіви, які працюють у цифровому просторі [151].

Виходячи з досліджень, які описані в попередніх розділах, можна з впевненістю сказати, що фінансове регулювання сфери культури – це бюджетний та позабюджетний вплив на сферу, який передбачає розвиток сфери культури з пропозицією якісних культурних послуг та виробництвом якісного культурного продукту.

Осередки розвитку культури функціонують як підприємства (видавництва, театри, цирки та інші), так і установи, заклади (музеї, бібліотеки, будинки культури, навчальні заклади тощо), тому і нормативно-правове регулювання фінансів в установах сфери культури здійснюється відповідно до вітчизняного законодавства, зокрема Господарського кодексу України [152] (втратив чинність 28.08.2025 року), Бюджетного кодексу України [42], Податкового кодексу України [108] та ін.

Як було зазначено вище, Господарський кодекс України [152] нещодавно втратив чинність на підставі прийняття Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [153], який наразі визначає основні засади діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб.

Вагомим інструментом фінансового регулювання сфери культури є правильне формування бюджету, який розробляється з урахуванням завдань, що передбачені у сфері культури. Бюджет виступає фінансовим планом, який передбачає фінансове регулювання з боку державних органів або органів місцевого самоврядування процесів утворення та контролю за використанням грошових ресурсів. Його складові – доходи та видатки впливають на обсяг фінансових ресурсів та напрямів їх використання.

Мета фінансового плану зазначена на рис. 3.1.

ФІНАНСОВИЙ ПЛАН	
ОСНОВНА МЕТА:	
ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛЬНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОГНОЗ ДІЯЛЬНОСТІ	РОЗГЛЯД ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Рис. 3.1. Мета фінансового плану

Джерело: розроблено автором

Метою складання фінансового плану є: характеристика реального стану підприємства, прогноз діяльності та прогноз фінансового забезпечення підприємства з ефективним використанням фінансових ресурсів.

Основними завданнями складання фінансового плану є:

- забезпечення діяльності необхідним фінансуванням;
- визначення вектору вкладання капіталу;
- виявлення ресурсів для покращення виробництва.

Фінансовий план дозволяє зробити висновки щодо стратегії підприємства та дозволяє коригувати напрями, враховуючи потреби капіталовкладення для ефективного господарювання.

Слід зазначити, щоб підприємство працювало ефективно, до планування потрібно залучати всі служби, оскільки необхідно не лише спланувати витрати

господарства, а й доцільно спрогнозувати виробничу програму та використання активів [154].

Важливим аспектом є раціональне спрямування фінансових ресурсів, що зумовлює необхідність визначення їх реальної потреби для забезпечення ефективного розвитку осередків сфери культури.

Фінансове регулювання сфери культури взаємопов'язане з економікою держави, тому обсяг видатків на розвиток сфери культури обмежений доходами.

В цьому контексті, нагадаємо, що функція фінансів у сфері культури – це розвиток сфери для соціального розвитку особистості.

Отже, формування доходів і видатків бюджету у сфері культури є процесом створення фінансових ресурсів, спрямованих на забезпечення суспільства культурними послугами задля забезпечення та підтримки його життєдіяльності.

Як уже зазначалось в Розділі 1, важливим фінансовим регулюванням сфери культури є контроль за ефективністю проведення касових видатків та виявлення неефективних витрат.

Для підвищення результативності фінансового регулювання розвитку сфери культури необхідно здійснювати фінансовий аналіз діяльності установ, закладів, організацій, підприємств сфери культури, що дає можливість оцінити їх поточний і прогностичний фінансовий стан.

Аналіз фінансових показників осередків творчості дозволяє визначити їх спроможність до розвитку з урахуванням наявних ресурсів та рівня ефективності менеджменту, що, в свою чергу, сприяє прогнозуванню позитивних тенденцій у функціонуванні осередків культури та збільшенню їхніх фінансових можливостей.

Важливим аспектом цього процесу є фінансова звітність, яка слугує основою всієї фінансово-господарської діяльності та є підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері фінансового регулювання культури.

Відповідно до чинного українського законодавства, фінансова звітність включає в себе [155]:

- баланс (звіт про фінансовий стан);
- звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід);
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- примітки до фінансової звітності.

На основі звітності, можна виокремити інформацію про напрям діяльності, наявні активи та зобов'язання, що в подальшому дасть можливість прийняти правильні рішення.

Фінансовий аналіз осередків культури можна проводити з різним ступенем деталізації, однак, доцільно виокремити ключові показники, що становлять основу такого аналізу.

Відтак, ознаками позитивної фінансово-господарської діяльності є наступні:

- збільшення залишку грошових коштів в кінці звітного періоду порівняно з початковим;
- високі темпи приросту оборотних активів;
- значний рівень власного капіталу;
- незначна різниця між дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Слід зазначити, що для використання фінансової звітності з метою подальшого фінансового регулювання діяльності, зокрема і у сфері культури, необхідно переконатися в правильності її заповнення та узгодженості всіх показників, які відображені в різних формах методом їх співставлення та належної перевірки.

Методи аналізу фінансової звітності, які розроблені міжнародною спільнотою, не тільки дають можливість аналізувати діяльність тієї чи іншої установи, але й порівнювати фінансово-господарську діяльність аналогічних установ, які займаються виробництвом однакових культурних продуктів, або надають аналогічні культурні послуги.

Такі дослідження потрібно проводити за певний період діяльності осередків культури, що дасть можливість визначити плановий розвиток діяльності таких підприємств (установ).

Основні напрями бюджетних асигнувань бюджетних установ сфери культури розробляються та затверджуються кошторисом установ, який є плановим фінансовим документом, що встановлює повноваження для виконання установою своїх функцій.

На виконання вимог статей 26, 28 та 58 Бюджетного кодексу України [42], а також відповідно до Наказу Міністерства фінансів України №44 від 24.01.2012 р. [156], бюджетні установи, у тому числі й заклади культури, подають фінансову та бюджетну звітність, що забезпечує повноту інформації про виконання затверджених фінансових планів і кошторисів.

У вищезазначеному нормативно-правовому документі визначено склад звітності, періодичність її подання, а також порядок заповнення форм бюджетної звітності [156].

При застосуванні програмно-цільового методу протягом усього бюджетного процесу всі його учасники, у межах своїх повноважень, проводять моніторинг і контроль за цільовим, ефективним та результативним використанням бюджетних коштів на підставі звітів, паспортів бюджетних програм, кошторисів та бюджетних запитів.

При складанні кошторисів бюджетні установи керуються Постановою Кабінету Міністрів України №228 від 28.02.2002 р. «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» [157].

Структуру контролю асигнувань у бюджетних установах наведено на рис. 3.2.

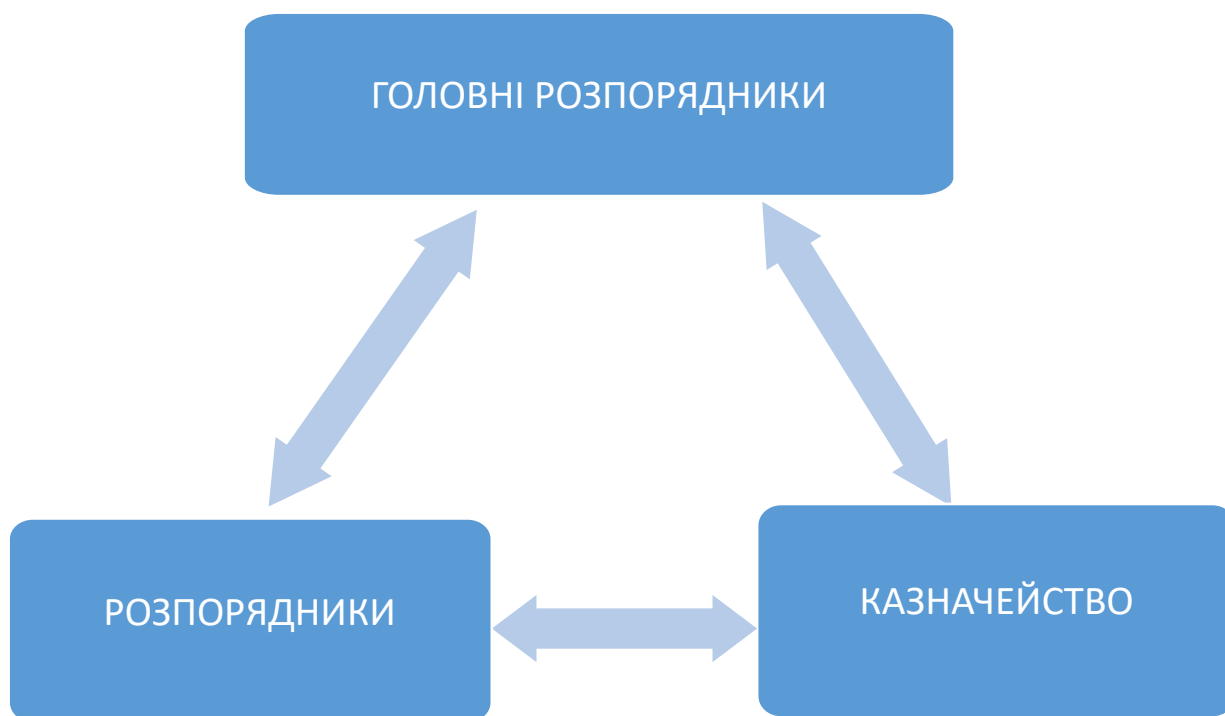

Рис. 3.2. Структура контролю асигнувань в бюджетних установах

Джерело: розроблено автором на основі [42]

Основним завданням фінансового регулювання у сфері культури є виконання завдання з ефективним використанням асигнувань на розвиток сфери культури всіма інституціями сфери культури, тому інституціями, які уповноважені здійснювати аудит та контроль за використанням фінансових ресурсів необхідно проводити аналіз звітності, тим самим проводячи маркетингові дослідження осередків культури з наданням подальших рекомендацій для їх ефективного розвитку.

Отже, фінансову звітність осередків культури можна проаналізувати, застосовуючи наступні методи:

- горизонтальний аналіз – проводиться порівняння поточної звітності з попередньою по горизонтальних позиціях;
- вертикальний аналіз – фінансові показники підсумків досліджуються для виявлення кожної позиції на підсумковий результат;
- фінансових коефіцієнтів, які допоможуть виявити причини розвитку, або спаду осередків культури, які допоможуть в подальших дослідженнях.

Найефективніше оцінити фінансовий стан осередків культури за допомогою фінансових коефіцієнтів, які можна розрахувати на основі даних Балансу та Звіту про фінансові результати.

На нашу думку, в оцінці фінансового стану осередків культури особливу увагу слід приділити тим статтям балансу, які відображають негативні тенденції діяльності установ. Крім того, слід звернути увагу на стан необоротних активів, вартість майна загалом та рух оборотних активів.

В цьому контексті наведемо порядок розрахунку окремих показників діяльності, якими доречно користуватись при проведенні фінансового маркетингу діяльності підприємства, установи та інших осередків діяльності сфери культури (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Показники оцінки майнового стану

№ з/п	Назва показника	Порядок (формула) розрахунку	Призначення (опис)
1	Робочий капітал	Ф. 1 (ряд. 260 – – ряд. 620)	Це власні оборотні засоби, які визначаються як різниця між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями; наявність робочого капіталу свідчить, що підприємство має фінансові ресурси для розширення діяльності та інвестування
2	Частка власних оборотних засобів	Ф. 1 (ряд. 260 – – ряд. 620) / ф. 1 (ряд. 260)	Визначається як питома вага власних оборотних засобів в загальній вартості оборотних засобів; характеризує фінансову стабільність підприємства
3	Коефіцієнт зносу основних засобів	Ф. 1 (ряд. 032) / ф. 1 (ряд. 031)	Розраховується як відношення суми зносу до первісної вартості основних засобів, характеризує фізичний стан основних засобів; стабільність та покращання показника в динаміці є позитивною тенденцією
4	Коефіцієнт придатності основних засобів	Ф. 1 (ряд. 030) / Ф. 1 (ряд. 031)	Розраховується як відношення залишкової вартості основних засобів до їх первісної вартості; чим він більший, тим кращий технічний стан основних засобів

Джерело: розроблено автором на основі [153]

Для аналізу фінансової звітності слід розглядати дані за кілька років. Це дозволить об'єктивно оцінити фінансовий стан осередку культури, порівнюючи залишки на початок та на кінець звітного періоду. Варто також визначити, які зміни мають позитивний характер, а які свідчать про негативні аспекти задля того, щоб в подальшому сформулювати завдання щодо подолання негативної динаміки розвитку.

Наприклад, якщо основні засоби і оборотні активи осередків збільшуються, то динаміка є позитивною. Також, при аудиті слід звернути увагу на дебіторську та кредиторську заборгованість, які при збільшенні мають викликати занепокоєння, як і підсумок – «збиток».

Крім того, слід перевірити зусилля керівників осередків сфери культури до розвитку довірених їм підприємств (установ), звертаючи увагу на рівень забезпеченості осередків активами.

Баланс осередків культури можна вважати позитивним, якщо є приріст власного капіталу, дебіторська заборгованість приблизно дорівнює кредиторській заборгованості, запаси є менші, ніж джерела їх покриття.

В світовій практиці для аналізу фінансової звітності застосовується ряд показників. Для аналізу фінансової звітності суб'єктів господарювання сфери культури, наприклад, для концертних організацій, театрів, видавництв та інших підприємств можна використати наступні [158]:

1) Показник рентабельності, або як його називають по-іншому – коефіцієнт прибутковості, який показує, з яким фінансовим результатом працює підприємство. Зазначимо, що застосовувати показник рентабельності потрібно при аудиті, щоб визначити, як працює підприємство та яку фінансову допомогу слід надати, щоб підприємство працювало ефективно.

Коефіцієнт рентабельності (прибутковості) розраховується за наступною формулою:

Коефіцієнт прибутковості = Чистий прибуток (ряд. 220 ф.2) / Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ряд. 035 ф. 2).

2) Наступний показник, який вартує уваги – коефіцієнт оборотності активів, який розраховується:

Коефіцієнт оборотності активів = Чиста реалізація / Середньорічна вартість активів

3) При фінансовому аналізі варто також визначити прибуток на активи, який покаже, наскільки ефективно суб'єкт господарювання використовує свої активи, щоб працювати ефективно; розраховується за наступною формулою:

Прибуток на активи = Чистий прибуток / [Активи на початок періоду (ряд. 080+260+270 гр. 3 ф. 1) + Активи на кінець періоду (ряд. 080+260+270 гр. 4 ф. 1)] : 2

Також, фінансовий аналіз буде ефективним при аудиті бюджетних закладів сфери культури.

Таким чином, з метою надання обґрунтованих висновків та рекомендацій щодо ефективного управління закладами культури, раціонального використання кадрового потенціалу та наявних матеріальних ресурсів, з метою підвищення ефективності використання фінансових ресурсів при проведенні аудиту доцільно проводити маркетингові дослідження з аналізом фінансової звітності.

Отже, інституції, делеговані на здійснення аудиту та контролю осередків культури, повинні виявляти проблеми в розвитку осередків, розробляти та надавати рекомендації для усунення вразливих місць, чим сприятимуть розвитку сфери культури.

Важливим механізмом фінансового регулювання є фінансовий контроль, що сприяє ефективному використанню фінансових ресурсів, з урахуванням впливу всіх факторів на розвиток сфери культури.

Слід звернути увагу на те, що в Україні державний фінансовий контроль включає проведення державного фінансового аудиту, перевірки державних закупівель та інспектування. Тому, в умовах сьогодення виникає необхідність в удосконаленні системи фінансового контролю, зокрема в чіткому розподілі функцій між відповідними інституціями, що дасть змогу визначити пріоритетні

напрями розвитку та забезпечити фінансову стійкість суб'єктів господарювання у сфері культури.

Оскільки процеси децентралізації призвели до передачі багатьох функцій місцевій владі, то з метою якісного фінансового регулювання осередків сфери культури та забезпечення належного фінансового контролю необхідне узгодження повноважень інституцій, що дасть змогу підвищити ефективність планування, забезпечити правильний розподіл та прозоре використання фінансових ресурсів.

Виходячи з вищезазначеного, задля забезпечення ефективного фінансового регулювання розвитку сфери культури в Україні доцільно запровадити:

- єдність законодавчої та виконавчої влади з чітким розмежуванням повноважень інституцій;
- обґрунтований підхід до реалізації мети із застосуванням маркетингових досліджень в системі фінансового менеджменту з метою ефективного управління фінансовими потоками;
- відкритість у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання сфери культури з прозорістю використання асигнувань;
- аналіз досягнення цілей у окремих осередках сфери культури та у розвитку сфери культури загалом.

Водночас, інституціями, які уповноважені здійснювати аудит та контроль за використанням фінансових ресурсів, необхідно проводити аналіз звітності, поєднуючи його з маркетинговими дослідженнями суб'єктів господарювання сфери культури, щоб надалі формувати рекомендації щодо їх ефективного розвитку.

З метою збереження національної ідентичності необхідно розвивати українську сферу культури [159], оскільки культурні надбання та сформоване культурне середовище сприятимуть оптимізації економічних процесів.

Формуючи правильне фінансове регулювання та враховуючи економічні відмінності між національними системами міжбюджетних відносин, держава повинна комплексно підтримувати розвиток стратегічного напрямку національної

економіки та сформувати модель фінансування сфери культури [160], враховуючи позитивний розвиток сфери культури в інших країнах [161].

3.2 Напрями підвищення ефективності фінансового забезпечення сфери культури в Україні

В умовах повномасштабної війни відбулась консолідація українського суспільства щодо ідей євроінтеграційного розвитку та імплементації європейських цінностей. Це висуває завдання для сфери культури як консолідуючої основи формування суспільної свідомості українців у протистоянні зовнішнім геополітичним викликам, а також соціально-економічного повоєнного відновлення України. Водночас, це потребує залучення в сферу значних обсягів фінансування та ефективної стратегії їх використання задля відновлення і збереження культурної спадщини, розвитку культурної інфраструктури та культурного потенціалу України.

Проблема впровадження нових механізмів фінансування сфери культури мала характер тривалої невирішеності, у відповідь на що в 2021 році прийнято Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму» [162].

Порівняно з бюджетом 2023 року, фінансування сфери культури та медіа у 2024 році зросло на 2,3 млрд грн та становило 10,7 млрд грн [163]. У 2025 році на фінансування Міністерства культури та стратегічних комунікацій України в Державному бюджеті України передбачено вже 11,3 млрд грн [164].

Варто вимітити, що сфера культури продовжує отримувати відносно обмежене фінансування в умовах воєнної економіки, хоча бюджетний фокус на неї посилюється.

Сьогодні відбувається національне піднесення та переосмислення ролі культури та ціннісних орієнтирів. Про це свідчить популярність української

музики, фільмів та іншої творчості на теренах України та поза її межами. Тому вкрай необхідним стає продовження роботи з пошуку інших джерел фінансової підтримки на відновлення пошкодженої під час війни культурної спадщини і реалізацію нових проєктів, а також покриття нестачі бюджетного фінансування за всіма напрямками діяльності в сфері культури.

Ефективність управління фінансовими ресурсами потребує науково-обґрунтованої системи методів і способів їх формування, розподілу та використання, що на сучасному етапі зумовлює об'єктивну необхідність визначення мети й результатів руху фінансових ресурсів, інструментів, чинників, що впливають на динаміку їхнього кругообігу. Це цілком можна віднести до сфери культури як однієї з галузей економіки, тобто, з точки зору економіки культури. Але, з іншого боку, важливим є значення культури для збереження історичної спадщини і формування суспільства майбутнього, особливо під час зміни її розуміння, ціннісних орієнтирів та форм під впливом технологічних викликів, глобальних кризових явищ різної природи, а також військової агресії.

В цьому контексті цілком доречно пригадати, що під час Другої світової війни прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль відмовився від пропозиції одного з міністрів скоротити витрати на культуру заради оборони. «А за що ми тоді воюємо?» – сказав Вінстон Черчилль. Ця історія доводить той факт, що культура і мистецтво важливі навіть в умовах війни.

Війна – це завжди руйнування, знищення, смерть. Культура, мистецтво – це творіння, це – життя [165].

Через війну в державі виникла необхідність не розбудовувати нові осередки творчості, а відновлювати знищене внаслідок російської агресії.

Станом на 25 жовтня 2025 року через російську агресію зруйновано та пошкоджено 1612 пам'яток культурної спадщини та 2427 об'єктів культурної інфраструктури. Руйнування зафіксовано на території 327 громад по всій Україні. Проте, найбільш втрат зазнали громади Донецької, Сумської, Харківської, Чернігівської, Запорізької, Миколаївської, Дніпропетровської, Київської та Луганської областей [166].

Для їх відбудови потрібні значні інвестиції, зокрема й іноземні. Таку підтримку вже ініціювали уряди європейських країн. Так, «Італія готова відновити театр у Маріуполі. Кабінет міністрів Італії схвалив мою пропозицію запропонувати Україні ресурси та засоби для його якнайшвидшого відновлення», – заявив міністр культури Даріо Франческіні [167].

Президент України Указом №266/2022 від 21.04.2022 року створив Національну раду з відновлення України від наслідків війни та затвердив відповідне Положення [168].

Відповідно до затвердженого Положення, Національна рада з відновлення України від наслідків війни повинна передбачити відновлення та збереження культурної спадщини та надати пропозиції щодо реформ, які стануть необхідними у воєнний та післявоєнні періоди [168].

Також варто зазначити, що з 30 березня 2021 року Україна офіційно приєдналася до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи [169], що, у свою чергу, після завершення війни сприятиме розвитку культурної сфери на міжнародній арені.

Розвиток сфери культури має здійснюватися із активним залученням засобів масової інформації, з урахуванням потреб та інтересів населення, а також шляхом всебічної підтримки мистецьких навчальних закладів. Водночас, в умовах сьогодення ці завдання покладаються на місцеві територіальні громади, головним пріоритетом яких є забезпечення вільного доступу всіх громадян до культурних послуг і створення культурних продуктів.

Для досягнення поставлених завдань необхідно підвищити якість надання послуг, зокрема, за рахунок підвищення якості кадрового забезпечення та впровадження цифрових технологій у процес надання культурних послуг. Окрім того, доречним є застосування маркетингових досліджень для визначення напрямів розвитку культурної сфери, що сприятиме залученню інвестицій.

Для реалізації завдання потрібно оптимізувати пошук фінансування розвитку культурної політики, застосовуючи поєднання ринкових відносин з можливістю підтримки бюджетного забезпечення.

Для застосування державно-приватного фінансування потрібно вдосконалити нормативно-правову базу. Зокрема, для приватних компаній, які будуть співфінансувати проекти, потрібно впровадити податкові преференції, які слід зазначити в нормативно-правовому забезпеченні.

На нашу думку, для вирішення цієї проблеми необхідно створити комісію, яка здійснюватиме:

- оцінку збитків пошкоджених об'єктів;
- складання плану відновлення осередків культури;
- обґрунтування обсягів фінансування на відновлення об'єктів сфери культури;
- перевірку цільового використання коштів.

Це є важливим аспектом для ефективного використання залученого фінансування, недопущення незаконних і нецільових витрат, забезпечення прозорості та попередження корупційних схем.

Враховуючи значний обсяг об'єктів, які потрібно відновлювати, і обмеженість державної підтримки, варто вивчити досвід зарубіжних країн щодо фінансування сфери культури, зокрема США та країн Європи.

У Сполучених Штатах Америки держава фінансує лише частку культурних проектів, а в більшості випадків інвесторами виступають приватні компанії, меценати та грантодавці. У цьому контексті, логічним постає питання економічної успішності, адаптивності та соціальної стабільності в сфері культури.

На нашу думку, успіх американської масової культури полягає не в будь-якій з його окремих формальних чи естетичних властивостей, а в загальному розвитку, який є свідомо сконструйованим, адже продукція американської культури ідентифікує народний суверенітет як соціально-політичний двигун, і децентралізацію як розширення можливостей.

Це проявляється, перш за все, у вільній ринковій економіці, яка розкрила та дала змогу проявитися потужній підприємницькій енергії звичайних людей. Неважливо, чи є традиційні твердження про американську винятковість

правдивими чи перебільшеними. Головне – це зрозуміти, яким чином діє ця система, та чому продукти цієї культурної економіки досягають такого успіху.

Відповідь, на наш погляд, полягає в тому, що основу американської системи становить егалітаризм – концепція суспільства з рівними можливостями з управління і доступу до матеріальних благ всіма його членам. Держава, згідно егалітарності, не займається жодним власним культурним проєктом. Б. Остендорф наголошує: «Відсутність національної культурної мети не означає, що ліберальна арена або «вільний» ринок, де відбувається культурне виробництво, і публічна сфера, в якій обговорюються його значення, є рівним ігровим полем або нейтральним майданчиком» [170].

Б. Остендорф відмічає, що «попри монополізацію ринку, простори свободи можливі...» [170, С.10]. Це цілком справедливо до такого феномену як масова культура, окремі сегменти якої «вижили в умовах конкурентного ринку, досягли економічного успіху і вступили у фазу консолідації професіоналізації і коммодифікації» [170, С.7]. Проте, багато субкультур та об'єктів регресують з часом або ж просто зникають, оскільки, вони не мають ніякої підтримки, та й ніхто не зацікавлений вкладати фінанси в те, що не може згодом принести прибуток. Поряд з масовою культурою продовжує свій розвиток і елітарна культура, співвідношення між якими в американському суспільстві є предметом багатьох досліджень, особливо зараз, в умовах поширення постіндустріального суспільства, коли перша задовольняє потреби переважної більшості суспільства, а друга виконує роль культурного зразка вищої цінності [171].

Варто зазначити, що найбільш бюджетні фільми в історії зняті у США, проте, бачимо, що тільки дві кіностудії робили такі фільми – це компанія Walt Disney Pictures та Warner Bros. Pictures Co., оскільки Marvel Studios є дочірньою компанією Walt Disney Pictures [172, С. 52].

Річний касовий збір фільмів в США за період 2020-2024 рр. наведений в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Річний касовий збір фільмів в США у 2020-2024 рр.

Рік	Назва фільму	Студія	Кількість релізів	Середній збір за реліз
2024	Inside Out	Walt Disney Studios Motion Pictures	677	\$ 12660634
2023	Barbie	Warner Bros.	592	\$ 15046818
2022	Top Gun: Maverick	Paramount Pictures	502	\$ 14681105
2021	Spider-Man: No Way Home	Sony Pictures Releasing	442	\$ 10142571
2020	Bad Boys for Life	Sony Pictures Releasing	456	\$ 4635285

Джерело: складено автором на основі [172]

Стосовно фінансування сфери культури у США відмітимо, що воно формується за рахунок федеральних, державних і місцевих органів влади на NEA (National Endowment for the Arts, Національний фонд мистецтв) та мережу агентств мистецтв різного рівня. Підкреслимо, що показовим був 2020 рік. Він визнаний роком суспільної підтримки мистецтва і культури під час пандемії Covid- 19, обсяг якої становив 1,47 млрд дол. США, де 162,3 млн дол. США асигнувань на NEA (більше на 4,7%, ніж у 2019 р.), 435,4 млн дол. США – на державні та юрисдикційні агентства мистецтв (SAA) (більше на 21%, ніж у 2019 р.), 860 млн дол. США – для місцевих мистецьких агентств (LAAs).

Отже, сукупне фінансування мистецтва було найвищим за останні двадцять років (без врахування інфляції). Якщо врахувати інфляцію, то загальний обсяг державного фінансування зменшився на 19%, асигнування NEA – на 33%, місцеве фінансування скоротилося на 14%, а федеральні зросли на 7%. Але варто зауважити, що моделі державного та місцевого фінансування співвідносяться з періодами економічного зростання та спаду [172].

Важливою складовою системи фінансування сфери культури у США і перевіреним засобом її реалізації є громадська підтримка через благодійність. Саме благодійність надає необхідної динамічності за рахунок різноманіття

уподобань і смаків різних спонсорів, що сприяє різноманіттю творів мистецтва. До найбільш відомих спонсорів і грантодавців США відносяться NEA, Creative Action, Alternate Roots, Grantmakers In the Arts, Americans for the Arts та інші. Поряд з цим, існують дві невирішені проблеми щодо благодійності в сфері культури. Це, по-перше, нерівність у фінансуванні; по-друге, відсутність різноманітності та справедливості у мистецтві щодо фінансової підтримки [173].

Таким чином, розвиток сфери культури США демонструє наступне:

- фінансування американського мистецтва – це складна, гнучка, гібридна система фінансування з боку державних установ, підприємницьких ініціатив, благодійних фондів, індивідуальних і корпоративних джерел благодійних внесків, яка постійно розвивається;
- спостерігається поєднання державної та приватної підтримки, аспекти якої постійно змінюються, а механізми надання фінансування поєднують найкраще з благодійних пожертвувань із підприємницькою винахідливістю;
- різноманітна мережа фінансування, яка охоплює створення як нових організацій напрямів мистецтва, що постійно з'являються, так і збереження традиційних (музеї, театри, оркестри, мистецькі школи та ін.), навчання дітей основним творчим навичкам, забезпечення майстрів-художників необхідними ресурсами тощо;
- податкові стимули сприяють інноваційним методам приватної підтримки мистецтва;
- децентралізація допомагає регіональним і місцевим громадам зберігати культурну спадщину.

Аналізуючи розвиток сфери культури в Європі, слід зазначити, що неймовірно важливо пропагувати українську культуру та імплементувати її до європейської, що відкриє більше можливостей для українських творців та одержання фінансової допомоги, що особливо є важливим зараз для відновлення й відбудови історичних та культурних об'єктів та побудови нових.

Сьогодні в Європі діє програма підтримки «Креативна економіка». Безпосередньо поняття «креативна економіка» тлумачиться таким чином: «галузь економіки, яка заснована на індивідуальній і колективній творчості, майстерності і таланті. Креативна економіка здатна формувати добробут і робочі місця за рахунок створення і використання інтелектуальної власності, а творчі діячі займають в цих процесах центральне місце» [174].

Також варто зацентрувати увагу на програмі Європейського Союзу, яка підтримує культурний, креативний та аудіовізуальний сектори під назвою «Креативна Європа». Зазначена програма спрямована на фінансування проєктів та ініціатив, які націлені на зміцнення культурного різноманіття, а також відповідають потребам та викликам сектору культурних та креативних індустрій. Зокрема, загальний бюджет «Креативної Європи» (2021-2027 рр.) складає 2,44 млрд євро з наступним розподілом: «Культура» – 33%, «Медіа» – 58%, «Міжсекторальна співпраця» – 9% [175].

В продовження дослідження європейського досвіду, слід зазначити, що у Франції та Італії сфера культури фінансується напряму з бюджету через міністерства культури, які у своїх витратах підзвітні парламентам.

У Великій Британії та Фінляндії кошти на культуру розподіляються неурядовими органами (у Великій Британії – чотири національні ради з питань мистецтва).

У Нідерландах створено ефективну проміжну структуру зі значними повноваженнями щодо планування та прийняття рішень у сфері культури; парламент, при цьому, затверджує національний план її розвитку. Існує досвід бюджетування з орієнтацією на результат, яким може бути збільшення обсягів ринку культурної продукції й збільшення кола її споживачів. У Нідерландах на отримання такого результату була спрямована реформа фінансування культури, де пріоритетом культурної політики проголошено стимулювання попиту на товари і послуги, що виробляються у сфері культури, а не на безпосередню підтримку культурних закладів та організацій. Зростання попиту й розширення аудиторії –

вимірювані показники, які дозволяють контролювати соціальну та економічну ефективність інвестицій у культуру.

В цьому контексті, відповідно до конкретної моделі, варто наголосити про ризики втручання держави в питання культури й надмірного державного контролю над засобами виробництва та поширення культурних продуктів, або, навпаки, про ризики, пов'язані з нехтуванням державною владою сектором, який вона майже не контролює [176].

Крім зазначених європейських країн, креативну економіку визнали драйвером економічного розвитку також Данія, Естонія, Австрія, Австралія, а також Китай, Сінгапур, Південна Корея, Японія та інші країни.

Україна також підтримує розвиток креативної індустрії, яка охоплює 14 галузей економіки. Так, у 2019 р. креативна економіка зросла до 259 млрд грн. У Топ-3 виробників доданої вартості увійшли галузі: ІТ і програмне забезпечення – 24,6%, архітектура та інжиніринг – 9,2%, кіно і телебачення та інформаційні послуги – по 7,8% [177].

Україна має значний потенціал розвитку креативної економіки, але за умови постійного розвитку людського капіталу, шляхом створення креативного класу і підтримки талановитої молоді. У зв'язку з цим, важливою є розробка нової концепції підготовки діячів культури, реорганізації освітніх закладів культури та зміцнення їхньої матеріально-технічної бази. При цьому, має враховуватися європейський досвід, передусім тих країн, які є визнаними лідерами європейського культурного сектору [178, С. 26]. Це дасть змогу здійснювати підготовку висококваліфікованих фахівців, які просуватимуть Україну на міжнародній арені завдяки своїм талантам.

Отже, подальший розвиток сфери культури в Україні потребує розширення механізмів фінансування, спираючись на зарубіжну практику і власний вітчизняний досвід. Зокрема, корисним для креативних індустрій є досвід фінансування вітчизняних стартапів, державно-приватного партнерства, податкові стимули і доступні кредити, а також підтримка урядом малого і середнього бізнесу на засадах грантового фінансування.

В умовах децентралізації місцеві органи влади і територіальні громади мають потужний фінансовий ресурс, частину якого, на нашу думку, можна спрямувати на підтримку діяльності креативних спільнот, надаючи фінансову допомогу у вигляді субсидій, а також інтегрувати креативні програми і проєкти в програми розвитку.

Для закладів культури вагоме значення мають фінансові результати діяльності, що повинно передбачити певні заходи фінансової політики, спрямовані на: зміцнення фінансової стійкості та уникнення банкрутства; підвищення ринкової вартості культурних послуг; зростання ділової активності та покращення економічного потенціалу; збільшення прибутку та зменшення витрат тощо.

При цьому, серед першочергових завдань постає питання залучення додаткових фінансових ресурсів та управління, «що є дієвим інструментом підвищення ефективності» [179, С.182]. Це передбачає обґрунтований вибір і реалізацію стратегії формування фінансових ресурсів: використання власних коштів для зміцнення й розширення власної ринкової позиції; об'єднання фінансових ресурсів при реалізації певних проєктів; залучення всіх можливих джерел фінансування для формування та реалізації інноваційних програм у сфері культури; залучення коштів донорів для сфери культури; використання перехресного фінансування.

Культура формує цінності, відносини та поведінку суспільства, що сприяє економічному розвитку держави.

Формування культурних цінностей, які спрямовані на розвиток особистості, повинна забезпечити належна спеціалізована освіта (зокрема мистецька), метою якої є виховання і навчання, спрямоване на розвиток знань для вдосконалення творчої діяльності у сфері культури та мистецтв.

Мистецька освіта – основа формування культурних цінностей та розвитку особистості, яка визначає важливі якості людини, що сприяють її розвитку та реалізації у світі, тому для ефективного розвитку мистецької освіти потрібне належне фінансове забезпечення.

Водночас, в умовах сьогодення важливим є питання щодо покращення якості мистецької освіти, функціонування якої потребує залучення висококваліфікованих педагогів та розвитку сучасних технологій, що, в свою чергу, залежить від отриманих фінансових ресурсів. Тому, в нашому дослідженні проведено аналіз фінансового забезпечення закладів мистецької освіти.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг» визначено, що мистецька освіта – це спеціалізована освіта у сферах культури та мистецтв [180].

Слід зазначити, що в умовах сьогодення вагомим є питання покращення якості мистецької освіти, функціонування якої потребує висококваліфікованих педагогів з метою виховання висококваліфікованого кадрового потенціалу у сфері культури.

В даному контексті зазначимо, що для того, щоб висококваліфіковані спеціалісти змогли працювати в мистецьких закладах, потрібно на законодавчому рівні збільшити оплату праці педагогам, оскільки, між заробітною платою актора театру та педагогом акторської майстерності існує велика розбіжність.

Для підтвердження вищесказаного, порівняємо заробітну плату професора національної музичної академії та артиста оркестру вищої категорії національного театру (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Порівняльна таблиця заробітної плати станом на 01 січня 2023 року,

грн.

Заклад	Посада	Оклад з підвищенням за національний	Доплата за народного	Надбавки за вислугу років (30%)	Місячна заробітна плата
Вищої освіти	Професор	11689,41	4675,76	3506,82	19871,99
Театр	Артист оркестру вищої категорії	35354,00	14141,60	10606,20	60101,80

Джерело: складено автором на основі [181, 182].

З даних вищенаведеної таблиці можна побачити, що посадовий оклад артиста оркестру вищої категорії становить 35354,00 грн, а посадовий оклад професора складає 11689,41 гривень.

Враховуючи максимальну надбавку в розмірі 30 % за вислугу років та звання народного в розмірі 40 % до посадового окладу, можна побачити, що місячна заробітна плата професора національної музичної академії буде складати 19871,99 грн, а місячна заробітна плата артиста оркестру вищої категорії – 60101,80 грн.

Варто звернути увагу, що місячна заробітна плата артиста вищої категорії втричі більша за заробітну плату професора.

Проте, щоб стати професійним фахівцем потрібне якісне навчання, яке зможуть надати висококваліфіковані спеціалісти.

Відтак, для залучення в навчальний процес професійних педагогів потрібно збільшити заробітну плату педагогічному персоналу, що буде сприяти якісному навчанню висококваліфікованих спеціалістів, які будуть ефективно розвивати сферу культури на міжнародному рівні [183].

У цьому контексті варто підкреслити, що навчальні заклади та театри можуть існувати як у формі бюджетних, так і приватних установ, причому останні функціонують на засадах самофінансування.

Однак, порівнюючи бюджетні запити на 2024 рік, ми бачимо, що для утримання театрів заплановано більше державної підтримки, ніж асигнувань для функціонування мистецьких закладів освіти (табл. 3.4).

З наведеної табл. 3.4 видно, що для функціонування 14 закладів вищої освіти з державного бюджету заплановано на 2024 рік асигнувати 1123549,2 тис. грн, а для 8 театрів – 1317530,8 тис. грн.

Водночас, для забезпечення діяльності 14 закладів вищої мистецької освіти затверджено штат в кількості 4749 штатних одиниць (339,21 в середньому на заклад), а для забезпечення діяльності 8 театрів затверджено штат в кількості 4686 штатні одиниці (585,75 на підприємство) [184, 185].

Таблиця 3.4

Бюджетні запити на 2024 рік

	Кількість закладів	Фінансування тис грн	Середньорічне число штатних одиниць адмінперсоналу	Середньорічне число штатних одиниць робітників, спеціалістів	Середньорічне число штатних одиниць науково-педагогічного персоналу	Середньорічне число штатних одиниць художнього, артистичного персоналу
Заклади вищої освіти	14	1123549,20	605,6	2281,0	1862,4	-
Театри	8	1317530,80	399,5	2051	-	2235,5

Джерело: складено автором на основі [184; 185].

Зазначимо, що окрім низької заробітної плати педагогів, мистецькі навчальні заклади недостатньо забезпечені сучасними навчальними засобами та технологіями, що також негативно впливає на якість наданих педагогічних послуг.

Продовжуючи наше дослідження, можна побачити, що фінансове забезпечення, впродовж 2020-2023 років, національних театрів було набагато краще, ніж мистецьких навчальних закладів (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Фінансове забезпечення закладів вищої освіти та театрів

у 2020-2024 рр., тис. грн.

	2020 (кількість закладів)	2021 (кількість закладів)	2022 (кількість закладів)	2023 (кількість закладів)	2024 (кількість закладів)
Заклади вищої освіти	801102,60 (14)	1005695,50 (14)	997471,70 (14)	931388,30 (14)	1123549,20 (14)
Театри	1276387,10 (7)	1483839,00 (7)	1464680,40 (8)	1307864,50 (8)	1317530,80 (8)

Джерело: складено автором на основі [181-193].

Зокрема, для функціонування 7 національних театрів з державного бюджету було асигновано у 2020 році 1276387,10 тис. грн, у 2021 році фінансове забезпечення театрів зросло до 1483839,0 тис. грн, що становить в середньому 197159,007 тис. грн на підприємство. У 2024 році державна підтримка для функціонування національних театрів скоротилася і складала 1317530,80 тис. грн, що в середньому становить 164691,35 тис. грн на одну установу.

Для функціонування 14 мистецьких навчальних закладів з державного бюджету було надано фінансування у 2020 році у сумі 801102,6 тис. грн, у 2021 році – 1005695,5 тис. грн, що в середньому становить 64528,5 тис. грн. У 2024 році з державного бюджету профінансовано 1123549,20 тис. грн, що в середньому становить 80253,51 тис. грн на заклад.

Таким чином, впродовж 2020-2024 рр. для функціонування національного театру з державного бюджету асигновано значно більше, ніж на функціонування вищого мистецького навчального закладу.

Беззаперечним є той факт, що театральне мистецтво відіграє важливу роль у сфері культури, зокрема, у формуванні світогляду, оскільки через театральне мистецтво забезпечується популяризація культурних цінностей.

В цьому контексті варто зазначити, що відповідно ст. 15 Закону України «Про театри і театральну справу» [73], театри мають право здійснювати комерційну та некомерційну господарську діяльність.

Звернемо увагу, що в країнах Європи однією з поширених форм державної підтримки театрів є гранти.

Так, розмір гранту Королівського театру Великої Британії «Ковент-Гарден» складає більш ніж 23 % загальних витрат, а Баварської державної опери – до 62,2%.

У Швеції розмір гранту залежить і надається за результатами праці, відповідно до норм субсидіювання, пропорційно обсягу товарів і послуг (так званий базисний – формульний грант) [9, С. 22-23].

Слід зазначити, що в Україні театри не вживають належних заходів для отримання прибутків від здійснення діяльності, а сума державної підтримки для проведення діяльності становить 80%.

Варто також звернути увагу, що відповідно до законодавства України, фінансування мистецької освіти може проводитись як з державного, так і місцевих бюджетів.

Водночас, мистецькі заклади освіти мають право надавати платні послуги відповідно до Переліку надання платних послуг, які затверджуються Постановою Кабінету Міністрів України та Наказом Міністерства культури України, а також чинним законодавством не заборонено отримувати благодійні внески, добровільні пожертвування, грошові внески, матеріальні цінності, одержані від фізичних і юридичних осіб [194].

Слід зазначити, що розвиток мистецької освіти залежить не лише від збільшення обсягу бюджетного фінансування, а й від створення нових фінансових механізмів, зокрема, – вдосконалення законодавчої бази та залучення інших коштів для розвитку.

В цьому контексті, розглянемо такі навчальні заклади мистецької освіти як коледжі.

Коледжі забезпечують навчання, виховання та професійну підготовку осіб у межах стандартів фахової мистецької освіти. Навчання в коледжах проводяться згідно з державним замовленням та на договірних зобов'язаннях.

Однак, законодавча база потребує нормативного врегулювання навчання студентів за державним замовленням, оскільки студенти фахових коледжів, які здобувають освіту на базі 9 класів з терміном навчання 4 роки, після завершення другого року навчання поступають на навчання у вищі навчальні заклади, у зв'язку з чим переривають навчання у фахових коледжах. Таким чином, на два роки навчання студентів коледжів витрачаються бюджетні кошти, а підготовка висококваліфікованого спеціаліста не відбувається.

Так, за період 2020-2023 роки, лише у Львівському фаховому коледжі культури і мистецтв після другого року навчання відраховано з числа студентів 25 осіб, які відмовились від навчання у зв'язку із вступом до вищих навчальних закладів. Впродовж двох років на навчання цих студентів з бюджету асигновано 2283719,94 грн.

Враховуючи, що в Україні приблизно 30 мистецьких коледжів, то ефективність використання бюджетних коштів могла б бути значною [195].

Отже, фінансово-економічна діяльність закладів сфери культури є специфічною, але щоб створити сучасну модель сфери культури необхідна система культурного і мистецького навчання зі створення висококваліфікованого спеціаліста.

Як бачимо, бюджетне фінансування мистецьких закладів освіти є недостатнім та, зважаючи на проведені дослідження, можна зробити висновок, що розвиток сфери культури залежить від створення нових фінансових механізмів у сфері культури, вдосконалення нормативно-правової бази та збільшення бюджетного фінансування мистецьких закладів освіти, що буде сприяти професійній підготовці чи перепідготовці кадрів сфери культури та забезпечення технічною базою.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що задля ефективного покращення фінансування розвитку сфери культури України необхідним є прийняття і чітке дотримання фінансової стратегії, реалізація якої має відбуватись з дотриманням конкретних етапів:

- прогнозування та планування фінансових потоків шляхом розробки відповідних внутрішніх документів;
- затвердження та впровадження бюджетів інвестиційної та фінансової діяльності;
- коригування планів і бюджетів відповідно до зміни зовнішніх і внутрішніх умов;
- збільшення бюджетного фінансування мистецьких закладів освіти для забезпечення матеріально-технічною базою та збільшення оплати праці педагогів,

що буде сприяти професійній підготовці чи перепідготовці кадрів сфери культури.

Для відбудови об'єктів культури, які були зруйновані внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії на територію України, необхідно створити комісію, яка здійснюватиме:

- оцінку збитків пошкоджених об'єктів;
- складання плану відновлення осередків культури;
- обґрунтування обсягів фінансування на відновлення об'єктів сфери культури;
- перевірку цільового використання коштів.

Це вкрай важливо для ефективного використання залученого фінансування, недопущення незаконних і нецільових витрат, забезпечення прозорості та попередження корупційних схем.

Відтак, від напрямів підвищення ефективності фінансового забезпечення сфери культури в Україні безпосередньо залежить досягнення успіху в розвитку зазначеної сфери.

3.3. Стратегія фінансового забезпечення та модернізація механізмів функціонування сфери культури в Україні

Сфера культури – це сфера різної діяльності: і надання культурних послуг, і виготовлення культурного продукту. Інноваційний розвиток сфери не можливий без відповідного інституційного середовища, кваліфікованих кадрів та розгалуженої інфраструктури, тому перед державою, в першу чергу, стоїть завдання забезпечити відповідні рішення, щоб ефективно розвинути відповідну національну економічну систему із застосуванням потенціалу економіки культури.

Розвиток сфери культури базується на нематеріальному капіталі, що характеризується широким колом споживачів та впливає на збільшення ВВП, робить видимим розвиток регіональної економіки.

Варто звернути увагу на креативні індустрії (певний сегмент, що створює культурний та творчий продукт), які вагомо впливають на сферу культури, сприяють впровадженню нових технологій, що призводить до економічного зростання та розвитку промисловості. Тому, на нашу думку, потрібно розвивати креативні індустрії із впровадженням відповідних науково-технічних процесів, що призведе до зростання економіки країни.

З поширенням пандемії та війною культурні послуги в Україні надавались в менших обсягах. Нинішня невизначеність розхитує реальність і вносить корективи в усталені робочі процеси. Відтак, важливим етапом сьогодення є спрямування ресурсів на розвиток сфери культури, тому що розвинена культура – це запорука успішної країни.

Отже, в реаліях сьогодення потрібна стратегія фінансового забезпечення сфери культури – це план, який об'єднає основні цілі, норми та дії так, щоб ресурси направити в очікувані зміни [196].

Водночас, при виготовленні культурного продукту, насамперед, потрібно орієнтуватися на високу якість та його всебічну доступність для всіх верств населення, в тому числі забезпечення безперешкодного доступу до культурних благ для осіб з інвалідністю.

Таким чином, стратегія фінансового забезпечення сфери культури – це план, який допоможе об'єднати зусилля для належного фінансового забезпечення розвитку сфери культури. Відтак, план має об'єднати відповідні заходи, які повинні провести інститути та інституції, задіяні до розвитку сфери культури.

Стратегія фінансового забезпечення повинна визначати можливість збалансованого керівництва матеріально-технічним забезпеченням сфери культури та фінансовими ресурсами, які асигнуються у сферу, оскільки розвиток сфери культури супроводжується відсутністю ефективного механізму підтримки суб'єктів господарювання сфери культури.

В цьому контексті варто зазначити, що стратегія розвитку сфери культури закладена у Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки, що

затверджена Постановою Кабінету Міністрів України №6959 від 05 серпня 2020 року [197].

Водночас, Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 293-р від 28.03.2025 р. затверджено Стратегію розвитку культури в Україні на період до 2030 року, що дає можливість підвищити якість культурних послуг та культурного продукту з ефективним фінансовим регулюванням [198].

В попередніх розділах дисертаційного дослідження ми звертали увагу на наукову працю Грушиної А.І. «Система стратегічного управління фінансовими ресурсами та її специфіка у сфері культури», де стратегічне управління передбачено наступними етапами:

- стратегічний аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища;
- формулювання стратегії, який передбачає розробку плану, оцінку альтернатив та прийняттям рішення;
- реалізація стратегії, де будується програма реалізації, формується бюджет, йде управління за цілями;
- стратегічний контроль, де визначається рівень досягнення мети [50, с.77].

Враховуючи наші дослідження, що описані в попередніх розділах, та завдання, поставлені Державною стратегією, можна сформулювати стратегію фінансового забезпечення сфери культури (рис. 3.3).

СТРАТЕГІЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ				
АУДИТ	НОРМАТИВНО- ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	МОДЕРНІЗАЦІЯ	СТВОРЕННЯ МІСЦЕВИХ ФОНДІВ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ	КОНТРОЛЬ

Рис. 3.3. Стратегія фінансового забезпечення сфери культури

Джерело: розроблено автором

Відтак, на нашу думку, стратегія фінансового забезпечення сфери культури має складатись з наступних етапів:

Першим етапом стратегії має стати проведення аудиту територіальних громад, в тому числі аудиту сфери культури із аналізом фінансової звітності, методом, зазначеним у попередньому розділі дисертації.

Висновки аудиту дадуть змогу в подальшому, відповідно до наданих рекомендацій, інституціям оптимізувати мережу суб'єктів господарювання у сфері культури та суб'єктам господарювання сфери культури ефективно спрямувати фінансові ресурси, надаючи населенню якісні культурні послуги, культурні продукти.

В цьому контексті варто звернути увагу на те, що після аналізу звітності, під час проведення аудиту, буде видно наявне в суб'єктів господарювання матеріально-технічне забезпечення та в подальшому потрібно спрямувати фінансові ресурси для розвитку матеріально-технічної бази осередків творчості.

Крім того, проведений аудит допоможе громадам залучити незадіяні ресурси для розвитку осередків творчості, що, в свою чергу, допоможе спрямувати розвиток сфери культури в потрібне русло.

Водночас, під час проведення аудиту, аналіз нормативно-правового забезпечення дасть змогу інституціям розробити та затвердити необхідне нормативно-правове законодавство, в тому числі стандарти надання культурних послуг місцевими органами влади та створити місцеві фонди розвитку культури з спрямуванням на їх розвиток відповідного відсотку від отриманих доходів, що регулює розвиток сфери культури.

Проведеним науковим дослідженням можна побачити, що розвиток сфери культури та втілення стратегічних напрямів потребує модернізації, тобто прогресивних змін, відповідно до розвитку суспільства.

Зокрема, в умовах сьогоденних реалій потрібно модернізувати національні культурні послуги та культурний продукт, застосовуючи цифровізацію, що дасть можливість підвищити спектр споживання зазначених послуг та буде сприяти

проникненню національного культурного продукту і культурних послуг у міжнародний простір.

Реалізація стратегії розвитку сфери культури із застосуванням модернізації згуртує населення та надасть можливість виховувати національно-патріотичну молодь, яка, в майбутньому, буде сприяти утвердженню національної ідентичності.

Водночас, втілення модернізації, також, потребує нових нормативно-правових актів, що спонукає до законотворчої роботи, а економічна самодостатність суб'єктів господарювання у сфері культури потребує достатнього фінансового забезпечення та професійних кадрів, які зможуть забезпечити належний розвиток. Тому, у мистецьких навчальних закладах потрібні нові освітні дисципліни, що дасть змогу сформувати якісний кадровий потенціал та модернізувати навчальний процес відповідно до викликів сьогодення.

Розглянемо схему, яка, на нашу думку, відображає модернізацію сфери культури (рис. 3.4).

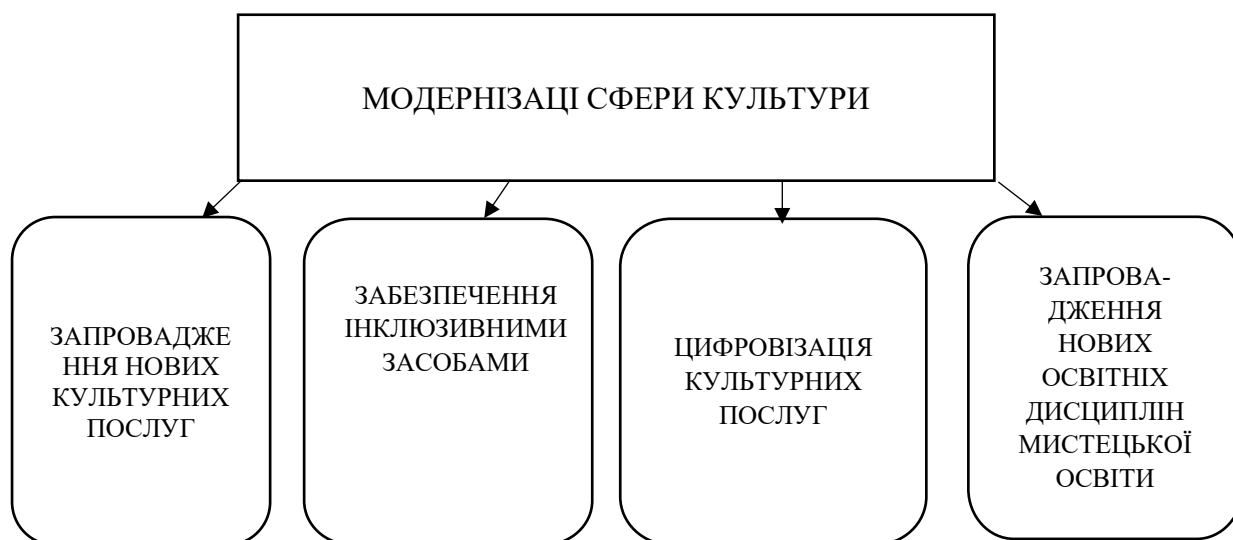

Рис. 3.4. Модернізація сфери культури

Джерело: розроблено автором

Отже, з метою модернізації осередків розвитку сфери культури доцільно:

- спрямувати наявний потенціал на запровадження нових культурних послуг, які стануть в пріоритеті населення територіальних громад;
- забезпечити суб'єктів господарювання інклюзивними засобами, що сприятиме підвищенню доступності культурних благ для всіх верств населення;
- модернізувати мистецьку освіту шляхом запровадження нових освітніх дисциплін та підвищення кваліфікації працівників;
- з метою охоплення більшого спектру населення та популяризації національного культурного продукту на міжнародній арені впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології та цифровізацію, зокрема й щодо документообігу.

У 2020 році Європейська рада схвалила План дій з цифрової освіти на 2021–2027 роки, яким передбачено розвиток ефективних цифрових освітніх екосистем та розвиток цифрового потенціалу [199]. Також для реалізації затвердженого Плану потрібна відповідна інфраструктура, обладнання та підготовлений кадровий потенціал, що володіє відповідними компетентностями. Отже, для забезпечення реалізації затвердженого Плану потрібно передбачати відповідні асигнування в бюджеті.

Водночас, у зв'язку із воєнною агресією росії в Україні, фінансування сфери культури скоротилось та більшість видатків з бюджету було скеровано до резервного фонду, тому керівникам суб'єктів господарювання сфери культури варто пристосуватись до теперішніх реалій та залучення інвестицій.

Тому, важливим аспектом для розвитку сфери культури є міжнародна співпраця, розвиток якої передбачено розділом VIII Закону України «Про культуру» [17]. Зокрема, зазначено, що Україна повинна сприяти співробітництву суб'єктів господарювання у сфері культури на міжнародному рівні та проводити культурно-мистецькі заходи, відкривати національні освітні заклади за межами України для задоволення національно-культурних потреб українців.

Немаловажною у стратегії є фінансова сторона, тому, бюджетне фінансування потрібно асигнувати актуальним інноваційним проектам з гарантією відкритості бюджетних витрат.

Варто звернути увагу, що Законом України «Про культуру» [16] передбачено можливість закладам культури, незалежно від підпорядкування, форми власності та організаційно-правової форми, професійним творчим працівникам, окремим громадянам, самостійно укладати договори (контракти) з іноземними фізичними та юридичними особами про форми співробітництва у сфері культури, брати участь у роботі відповідних міжнародних організацій та фондів, провадити зовнішньоекономічну діяльність у сфері культури відповідно до законодавства [16].

Отже, міжнародна співпраця суб'єктів господарювання сфери культури спонукає до створення нових проектів, які зможуть залучати небюджетні фінансові ресурси, а міжнародні інвестори будуть сприяти підвищенню ефективності використання ресурсів, в тому числі і фінансових.

В цьому контексті варто зазначити, що на даний час у суб'єктах господарювання сфери культури спостерігається низька менеджерська спроможність, що потребує реформування системи управління осередками сфери культури із застосуванням міжнародної співпраці, тому оновлення кадрової політики має стати важливим стратегічним напрямком роботи у сфері культури. Ефективність менеджменту має стати основним для розвитку діяльності осередків творчості. Професіоналізм у поєднанні зі знанням ІТ-технологій має залишатися ключовим фактором, тому для якісного відбору персоналу необхідною умовою є розробка відповідних кваліфікаційних вимог до посад.

Виходячи з вимог сьогодення, керівники осередків творчості, зокрема закладів культури, повинні відповідати інноваційним вимогам сфери культури із знаннями європейської практики та відданості демократії.

Крім того, на плідну міжнародну співпрацю у сфері культури впливають чинники, зокрема, – ситуація в країні, та сприяння культурного розвитку з боку

держави із забезпеченням нормативно-правовими актами, що буде підтвердженням зацікавленості співпраці для міжнародних партнерів.

Варто зазначити, що залучення інвестицій в сферу культури базується на таких же підходах, як і залучення інвестицій в інші галузі економіки – раціональне управління та фінансові ресурси. Отже, як і при інвестуванні інших сфер, є ризики неповернення інвестицій. Однак, культура – це не бізнес, тому вона не повинна бути ліквідною, оскільки культура має більш глобальний вплив.

Важливим стратегічним напрямом фінансового регулювання, як уже зазначалось в попередніх розділах, є фінансовий контроль, який потрібно здійснювати на всіх етапах реалізації стратегії розвитку сфери культури.

Таким чином, основними завданнями фінансування у сферу культури можна визначити такі:

- економічна стабілізація та розвиток;
- адаптація до реформування;
- інвестиційна діяльність.

Підсумовуючи, можна зазначити, що протягом усієї історії народи та цивілізації розглядаються з погляду культури та їхнього внеску в її розвиток. Питання культури є та буде актуальним для народу завжди, тому громадська думка та національна свідомість це і є самим головним чинником розвитку культури на всі часи.

Завдяки культурі можна закладати моральні принципи, прославляти державу, формувати свідомість людей. Отже, розвиток сфери культури матиме позитивний вплив на розквіт держави, відтак, вона стане процвітаючою та буде забезпечувати єдність нації.

Відтак, в державі повинна сформуватись система, яка охоплюватиме всі сектори сфери культури: державний, місцевий, громадський та приватний.

Інститути та інституції сфери культури повинні сприяти створенню якісних культурних продуктів, культурних послуг та налагодженні співпраці, в тому числі міжнародної, для залучення фінансових ресурсів, застосовуючи всі можливі фінансові механізми.

Всі установи, заклади, організації та підприємства сфери культури повинні діяти відповідно до стратегічного планування, за погодженням відповідних інститутів, з метою ефективного розвитку.

Для модернізації сфери культури необхідні зміни до ефективності установ культури та нормативно-правової бази, що дасть змогу виховати успішний кадровий потенціал для сфери культури.

Беззаперечним є той факт, що стратегія фінансового забезпечення в теперішніх умовах залежить від викликів сьогодення – російсько-української війни, тому потрібно продовжувати реформи в сфері культури, спрямовуючи їх на створення нових фінансових механізмів функціонування осередків сфери культури.

Також, стратегічно важливим є відновлення (відбудова) зруйнованих будівель, які мають забезпечити розвиток сфери культури на належному рівні.

Крім того, в теперішніх реаліях залишається проблема фізичного доступу для надання культурних послуг особам з особливим потребами.

Осередки сфери культури в умовах війни змінюють формат роботи, що призводить до втрат доходів, а для їх відновлення необхідним є впровадження нових механізмів (навичок, знань тощо), що, в свою чергу, призводить до перезавантаження кадрових співробітників, які не завжди наявні у зв'язку з низькою оплатою праці.

Отже, діяльність у сфері культури нині зазнає трансформації через зміну спрямованості репертуарів, що, в свою чергу, потребує створення нових програм викладання у закладах мистецької освіти, забезпечення їх належною матеріально-технічною базою та просування українського культурного продукту на міжнародну арену з розвитком цифрових аспектів діяльності відповідних інституцій.

В наш час гаслом розвитку сфери культури повинно бути: «Культура людей – єдність нації».

Висновки до розділу 3

На основі викладеного в розділі 3, можна зробити такі висновки:

1. Задля забезпечення ефективного фінансового регулювання розвитку сфери культури в Україні доцільно запровадити:

- єдність законодавчої та виконавчої влади з чітким розмежуванням повноважень інституцій;
- обґрунтований підхід до реалізації мети із застосуванням маркетингових досліджень в системі фінансового менеджменту з метою ефективного управління фінансовими потоками;
- відкритість у фінансово-господарській діяльності осередків культури з прозорістю використання асигнувань;
- аналіз досягнення цілей у окремих осередках сфери культури та розвитку сфери культури загалом.

2. Інституціям, які уповноважені здійснювати аудит та контроль за використанням фінансових ресурсів, необхідно проводити аналіз звітності, поєднуючи його з маркетинговими дослідженнями осередків культури, щоб надалі формувати рекомендації щодо їх ефективного розвитку.

3. Задля ефективного покращення фінансування розвитку сфери культури України необхідним є прийняття і чітке дотримання фінансової стратегії, реалізація якої повинна відбуватись з дотриманням конкретних етапів:

- прогнозування та планування фінансових потоків шляхом розробки відповідних внутрішніх документів;
- затвердження та впровадження бюджетів інвестиційної та фінансової діяльності;
- коригування планів та бюджетів відповідно до зміни зовнішніх і внутрішніх умов;

– збільшення бюджетного фінансування мистецьких закладів освіти для забезпечення матеріально-технічною базою та збільшення оплати праці педагогів, що сприятиме професійній підготовці чи перепідготовці кадрів сфери культури.

4. В ході відбудови об'єктів культури, які були зруйновані внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії на територію України, необхідно створити комісію, яка здійснюватиме:

- оцінку збитків пошкоджених об'єктів;
- складання плану відновлення осередків культури;
- обґрунтування обсягів фінансування на відновлення об'єктів сфери культури;
- перевірку цільового використання коштів.

5. Стратегічними напрямками роботи для сфери культури повинно бути оновлення кадрової політики. Ефективність менеджменту має стати основним аспектом для розвитку діяльності осередків творчості. Професіоналізм у поєднанні зі знанням ІТ-технологій має залишатися ключовим фактором, тому для якісного відбору персоналу необхідною умовою є розробка відповідних кваліфікаційних вимог до посад.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [183, 200, 201].

ВИСНОВКИ

На основі проведеного у дисертаційній роботі дослідження та вирішення наукового завдання в частині розкриття теоретичних аспектів фінансування культури в системі соціальних видатків бюджету України та окреслення напрямів модернізації системи фінансування сфери культури в Україні, можна сформулювати наступні висновки та пропозиції:

1. Визначено теоретичні аспекти сутності та особливостей функціонування сфери культури. Проаналізовано підходи різних авторів до тлумачень понять «культура» та «сфера культури». Визначено культуру як важливу сферу для представлення еволюції та успадкування традицій суспільства від минулого до сучасності. Зокрема, культурні елементи забезпечують дослідникам можливість аналізу першопричин формування цінності, системи відносин та поведінки, які впливають на економічний розвиток країни, та є відображенням політики та економіки в будь-якому суспільстві. Таким чином, для збереження національного надбання та продовження існування історично набутих традицій потрібний культурний простір, який повинна забезпечити держава створюючи:

- розвиток культури української нації;
- збереження, відтворення та охорону культурно-історичного середовища;
- естетичне виховання дітей та юнацтва;
- проведення фундаментальних досліджень в галузі теорії та історії культури України;
- розширення культурної інфраструктури села;
- матеріальне та фінансове забезпечення закладів, підприємств, установ, організацій у сфері культури.

Досліджуючи структуру сфери культури зроблено поділ сфери культури в Україні на комерційну (приватну), яка розвивається завдяки приватному сектору, і

некомерційну, яка, в свою чергу, поділяється на сферу культури, що фінансується з бюджету, і громадську, яка сприяє розвитку сфери культури за підтримки громадськості.

2. Аналізуючи дослідження науковців соціальної сфери, обґрунтовано, що сфера культури є складовою соціальної сфери, адже, соціальна сфера – це сфера людської життєдіяльності, що забезпечує соціально-культурні потреби населення.

Проводячи дослідження методів формування та використання фінансових ресурсів для розвитку сфери культури, доведено, що ефективне фінансове забезпечення сфери культури дасть змогу розвинути соціальний та економічний добробут України, однак, потребує вдосконалення:

- нормативно-правове регулювання, відповідно до вимог сьогодення;
- впровадження нових фінансових механізмів, що дозволить ефективно використовувати інструменти фінансового забезпечення сфери культури.

3. Проведеним дослідженням інституційного середовища сфери культури встановлено, що інституційне середовище сфери культури – це єдність організаційних структур та правової бази, які впливають на розвиток сфери культури, та представлене адміністративними структурами всіх рівнів, інститутів: формальних та неформальних, які пов'язані між собою національною свідомістю і забезпечують діяльність сфери культури на основі законодавчої бази, покладених на них обов'язків та правил поведінки.

У структурі фінансового забезпечення сфери культури важливо реалізувати сформульовані підходи нормативно-правового забезпечення, з оновленням нормативно-правових актів, та врегулювати оптимізацію інститутів з врахуванням перспектив України до Євроінтеграції.

Таким чином, інституційні засади та структура системи фінансового забезпечення сфери культури потребують певного регулювання, де обов'язком інституцій є збереження цінності культури в умовах ринкової економіки, що сприятиме розробленню стратегії розвитку сфери культури в Україні та належного фінансового забезпечення.

4. Досліджуючи аналіз важливої ланки сфери культури, що впливає на формування свідомості, – кіноіндустрії, виокремлено зовнішні чинники:

- залучення інвестицій;
- міжнародна співпраця на фестивалях та сприяння кооперації українських спеціалістів у сфері культури із європейськими колегами;
- розвиток нормативно-правової бази;
- зацікавлення українського кіноглядача до перегляду вітчизняного кінематографу за допомогою розповсюдження інформації;
- підтримка державою проєктів у сфері культури.

Головним внутрішнім чинником визначено вміння менеджерів управляти фінансовими ресурсами та забезпечувати розвиток належної мистецької освіти для високоякісного навчання майбутніх нових зірок, які, в перспективі, можуть принести всесвітню славу українському кінематографу та розвинути сферу культури на міжнародному рівні.

5. Проведеним дослідженням встановлено, що перспективний розвиток сфери культури в територіальних громадах передбачає проведення моніторингу для виявлення можливостей підвищення економічного потенціалу розвитку сфери культури з метою кількісного та якісного надання культурних послуг та виготовлення культурних продуктів.

Водночас, для збільшення обсягу та якості послуг у сфері культури потрібно:

- виявити незадіяні ресурси, що забезпечить економічну стабільність функціонування установ культури в територіальних громадах, підвищить імідж місцевих територій та розвиток сфери культури;
- з метою оновлення професійних навиків працівників сфери культури забезпечити відповідне навчання;
- при наданні культурних послуг формувати ринкові відносини, застосовуючи платні послуги;
- для акумулювання фінансових ресурсів запровадити місцеві фонди, що дасть можливість розвивати сферу культури із застосування місцевих грантів;

- розвивати інформаційну службу із забезпеченням ІТ–технологій, що сприятиме зростанню темпів надання культурних послуг, що, в свою чергу, підвищить рівень економічного розвитку.

Також, в процесі дослідження, зроблено висновок, що державній інституції, в особі Міністерства культури України, потрібно затвердити стандарти щодо отримання обсягу та якості культурних послуг, дотримання яких буде обов'язковим органами місцевого самоврядування.

6. Для ефективного розвитку сфери культури в Україні необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, що сприятиме розвитку сфери культури, в тому числі залученню інвестицій у галузь, зокрема:

- забезпечити пільгові умови оподаткування для інвесторів, зацікавлених у вкладенні коштів у сферу культури;
- залучити банки до інвестування сфери культури із застосуванням банківських програм для окремих видів кредитів, що передбачають нижчу процентну ставку для суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері культури;
- забезпечити законодавче врегулювання меценатства, інтелектуальної власності, гастрольної діяльності та використання історичних пам'яток;
- законодавчо обґрунтувати спрямування відсоткової компенсації від ігрового бізнесу та реалізації товарів, які пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю (алкоголь, тютюн та інші товари) на розвиток культурної сфери.

7. Задля забезпечення ефективного фінансового регулювання розвитку сфери культури в Україні доцільно запровадити:

- єдність законодавчої та виконавчої влади з чітким розмежуванням повноважень інституцій;
- обґрунтований підхід до реалізації мети із застосуванням маркетингових досліджень в системі фінансового менеджменту з метою ефективного управління фінансовими потоками;
- відкритість у фінансово-господарській діяльності осередків культури з прозорістю використання асигнувань;

- аналіз досягнення цілей у окремих осередках сфери культури та у розвитку сфери культури загалом.

8. Для покращення фінансування розвитку сфери культури України необхідним є прийняття і чітке дотримання фінансової стратегії, реалізація якої повинна відбуватись з дотриманням конкретних етапів:

- прогнозування та планування фінансових потоків шляхом розробки відповідних внутрішніх документів;
- затвердження та впровадження бюджетів інвестиційної та фінансової діяльності;
- коригування планів і бюджетів відповідно до зміни зовнішніх і внутрішніх умов;
- збільшення бюджетного фінансування мистецьких закладів освіти для забезпечення матеріально-технічною базою та збільшення оплати праці педагогів, що сприятиме професійній підготовці чи перепідготовці кадрів сфери культури.

9. В державі повинна сформуватись система, яка охоплюватиме всі сектори сфери культури: державний, місцевий, громадський та приватний.

Важливим є той факт, що стратегія фінансового забезпечення в теперішніх умовах залежить від викликів сьогодення – російсько-української війни, тому потрібно продовжити реформи у сфері культури, спрямовуючи їх на створення нових фінансових механізмів функціонування осередків сфери культури.

Стратегічними напрямками роботи для сфери культури повинно бути оновлення кадрової політики. Ефективність менеджменту має стати основним аспектом для розвитку діяльності осередків творчості. Професіоналізм у поєднанні зі знанням ІТ-технологій має залишатися ключовим фактором, тому для якісного відбору персоналу необхідною умовою є розробка відповідних кваліфікаційних вимог до посад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови: монографія. Львів, 2017. 528 с
2. Притуп О. Фінансове забезпечення реалізації державної політики України у сфері культури на регіональному рівні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 4. С. 133-142.
3. Безгін О., Успенська О. Мистецька освіта в сучасному соціокультурному просторі: тенденції розвитку. *Культурологічна думка*. 2015. № 8. URL: https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/KD8_Bezhin_Uspenska.pdf (дата звернення: 15.05.2024).
4. Настич Т. Державне регулювання фінансової діяльності закладів культури та мистецтва в Україні. *Вісник КНУТД*. 2014. № 1. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/991/1/V75_P199-206.pdf (дата звернення: 10.06.2024).
5. Дубок І. П. Джерела фінансування культури в Україні та напрями їх розширення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 2. С. 63-70.
6. Edward B. Tylor. Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and customs. Vol. 1. London: John Murray, Albemarle Street, 1871. 465 p. URL: https://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1871_Tylor_PrimitiveCulture_CUL-DAR.LIB.635.pdf (дата звернення: 26.09.2024).
7. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. 2-е вид. К.: Знання України, 2005. 580 с.
8. Шептицький А. Наша державність. Як будувати рідну хату. URL: https://uhp.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/YAk-buduvaty-ridnu-hatu-01.06_druk.pdf (дата звернення: 18.01.2024).

9. Кіналь Н. М. Особливості фінансового забезпечення сфери культури в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2020. Вип. 5(145). С. 20-24. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-5-4> (дата звернення: 15.05.2024).
10. Давимука С. А., Федулова Л. І. Культурний імператив соціально-економічного розвитку: цивілізаційний аспект: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України». Львів, 2019. 526 с.
11. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Глобалізація культури: протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 29-41.
12. Хомуленко Т. Б., Падафет Ю. Г., Скориніна О. В. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу: Монографія. Харків, 2005. 272 с.
13. Войтович Р. В. Глобальне масове суспільство як нова форма соціальної організації в сучасних глобалізаційних умовах. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Voitovych_Radmila/Hlobalne_masove_suspilstvo_iak_no_va_forma_sotsialnoi_orhanizatsii.pdf (дата звернення: 11.06.2024).
14. Діджиталізація в Україні: електронне врядування та держпослуги. Тиждень. URL: <http://week.dp.gov.ua/osvitnia-prohrama/pislya91/digitalizaciya-v-ukraini> (дата звернення: 12.06.2024).
15. Цифрові технології у сфері культури. URL: <http://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/download/247481/244942/568630> (дата звернення: 15.06.2024).
16. Про культуру : Закон України. № 2778-VI від 14.12.2010 р. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 27.07.2024).
17. Саракун Л. П. Сфера культури: Інституційна структура, функції і межі реформування. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/bitstreams/a8cd8c95-a02e-46fa-bbb7-5868cc2b7096/download> (дата звернення: 15.06.2024).
18. Положення про Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України. № 885.

від 16.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2024).

19. Порядок формування базової мережі закладів культури, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України. № 984 (із змінами) від 24.10.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2024).

20. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України. № 293-р від 28.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-p#Text> (дата звернення: 15.06.2024).

21. Нагребельний Н.П. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», Т. 5: П-С. 2003. 736 с.

22. Мельникова У.П. Мистецькі об'єднання в Україні 1920-х – початку 1930-х років (теоретичні засади та творча практика): автореф. дис...канд. мистецтвознав. Харків, 2007. 20 с.

23. Takflix. URL: <https://takflix.com/uk> (дата звернення: 17.07.2024).

24. Чукут С.А. Генеза духовної культури. URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Geneza-duhovnoyi-kulturi-upravlinskij-vimir.pdf> (дата звернення: 16.05.2024).

25. Концепція нової національної культурної політики України. URL: http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/FINALConcept_Road-Map-UA_Culture-Coding-EaP.pdf (дата звернення: 20.06.2024).

26. Скуратівський В. А., Палій Е. М., Лібанова Е. М. Основи соціальної політики. К.: МАУП, 2002. 200 с.

27. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика : Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2000. 212 с.

28. Піньковська Г. В. Роль сфери культури у соціально-економічному розвитку регіонів України. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/>

bitstreams/81ec5a8d-6d64-4354-929d-087b3fd308a5/content (дата звернення: 17.06.2024).

29. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва, та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.

30. Журавель В. В. Зарубіжний досвід фінансового регулювання розвитку регіону. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2008. № 802. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/f60e4dc7-8c11-44e7-a0a4-619a9ed94dfc/content> (дата звернення: 22.05.2024).

31. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. К.: НІОС, 2000. 416 с.

32. Бюджетний менеджмент: підручник / Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін.; За заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2004. 864 с.

33. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник; 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2001. 241 с.

34. Кравчук Н., Горин В., Ясеновська Т. Фінанси: Навч. посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.

35. Загальна декларація з прав людини. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 (дата звернення: 12.07.2024).

36. Сахненко О. І. Основні види інвестицій в людський капітал. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5223> (дата звернення: 18.07.2024).

37. Проскуріна М. О. Організаційно-економічний механізм культурної індустрії України: монографія. К.: Національна академія управління, 2018. 222 с. URL: <https://nam.kiev.ua/files/publications/kniga-ostan.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

38. Сторонянська І., Кіналь Н. Інвестування сфери культури в Україні: джерела та особливості. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми, теорії та практики*. 2023. № 48. С. 127-138 DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3973> (дата звернення: 15.07.2024).

39. Базилевич В.Д. Державні фінанси: Навч. посібник / За заг. ред. В.Д. Базилевича. К.: Атіка, 2004. 224 с.
40. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія. К.: Ельг : Ніка-центр, 2002. 320 с.
41. Розвиток державного фінансового контролю в Україні: монографія / Є. М. Романів, С. М. Гончарук, С. В. Приймак, Л. Я. Даниляк; за заг. ред. Є. М. Романіва. Львів: Простір-М, 2015. 174 с.
42. Бюджетний кодекс України. № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 22.06.2024).
43. Жирна Ж. А. Концепція побудови цілісної системи державного аудиту. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2010. № 3 (9). С. 282–296. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1b3befeaa-12cc-4bfc-b97f-b755f6f6f4eb/content> (дата звернення: 15.08.2024).
44. Звіти Рахункової палати за 2020 рік. URL: <https://rp.gov.ua/FinControl/FinReports/?id=851> (дата звернення: 7.07.2024).
45. Аудиторський звіт за результатами державного фінансового аудиту виконання Департаментом з питань культури, національностей та релігій Львівської облдержадміністрації бюджетної програми “Інші заходи в галузі культури і мистецтва” за період з 01.01.2017 по 01.01.2020. Західний офіс Державної аудиторської служби України. 2020. URL: https://www.dasu.gov.ua/attachments/audit-reports/2020/49cd26b7-0d04-4ff9-bee8-c79d209f04fa_162895.pdf (дата звернення: 7.07.2024).
46. Крамар Н. І., Дмитрук О. В. Організація державного фінансового контролю України та Польщі. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*: Зб. тез доп. IX Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 14 грудня 2018 р., м. Тернопіль. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 36–39. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/33126> (дата звернення: 15.07.2024).
47. Про внесення змін до переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури : Постанова Кабінету Міністрів

України. № 1496 від 19.11. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1496-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

48. Про затвердження Порядку визначення вартості та надання платних послуг закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності : Наказ Міністерства культури України, Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. № 1004/1113/1556 від 01.12.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-15#Text> (дата звернення: 15.08.2024).

49. Кіналь Н. М. Особливості розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 4(150). С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-4-1> (дата звернення: 15.08.2024).

50. Грушина А.І. Система стратегічного управління фінансовими ресурсами та її специфіка у сфері культури. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 3(03). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evzdia_2016_3_16.pdf (дата звернення: 25.07.2024).

51. Тележко К. О., Хорошева О. І. Вдосконалення механізму реалізації державної політики бюджетного фінансування у сфері культури та мистецтва. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2011. Том 3. № 3. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/2148> (дата звернення: 11.08.2024).

52. Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці : монографія. К.: КНЕУ. 2004. 252 с.

53. Чухно А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка : Підручник. К.: Знання. 2010. 687 с.

54. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки К : Основи. 2000. 198 с.

55. Офіційний сайт Офісу Президента. URL: <https://www.president.gov.ua/administration/office-management> (дата звернення: 22.08.2024).

56. Комітет Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики : Офіційний сайт. URL: <https://kompkd.rada.gov.ua/> (дата звернення: 22.08.2024).

57. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України : Офіційний сайт. URL: <https://mcsc.gov.ua> (дата звернення: 22.08.2024).

58. Про Український культурний фонд : Закон України. № 1976-VIII від 23.03.2017 р. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text> (дата звернення: 19.08.2024).

59. Український культурний фонд : Офіційний сайт. URL: <https://ucf.in.ua/> (дата звернення: 15.09.2024).

60. Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти : Офіційний сайт. URL: <https://arts.gov.ua/> (дата звернення: 15.09.2024).

61. Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : Постанова Кабінету Міністрів України. № 341 від 13.08.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF#n8> (дата звернення: 15.09.2024).

62. Державне агентство України з питань кіно: Офіційний сайт. URL: <https://usfa.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2024).

63. Український інститут національної пам'яті : Офіційний сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-instytut/pravovi-zasady-diyalnosti> (дата звернення: 18.09.2024).

64. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2024).

65. Романуха О. М. Роль неформальних організацій у розвитку формальних організаційних груп. *Економічний аналіз*. 2016. Том 23. № 2. С. 169-174. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/2489/1/25.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).

66. Про музеї і музейну справу : Закон України. №249/95 від 29.06.1995 р. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-vr#Text> (дата звернення: 23.09.2024).

67. Про природно-заповідний фонд України : Закон України. № 2456-XII від 16.06.1992 р. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 23.09.2024).

68. Про нормативне забезпечення населення клубними закладами : Постанова Кабінету Міністрів України. № 1775 від 12.11.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-98-п#Text> (дата звернення: 23.09.2024).

69. Про затвердження Інструкції з ведення квиткового господарства в театральних підприємствах та культурно-освітніх закладах : Наказ Міністерства культури і мистецтв України. № 452 від 07.07.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-99#Text> (дата звернення: 23.09.2024).

70. Про затвердження Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України : Наказ Міністерства культури і мистецтв України. №325 від 13.07.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98#Text> (дата звернення: 25.09.2024).

71. Функціональна класифікація. Видатки. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table> (дата звернення: 19.09.2024).

72. Звіт про результати аудиту відповідності забезпечення діяльності Міністерства культури та інформаційної політики України. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/49-3_2024/Zvit_49-3_2024.pdf (дата звернення: 02.10.2024).

73. Про театри і театральну справу : Закон України. № 92605-IV від 31.05.2005 р. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15#Text> (дата звернення: 29.09.2024).

74. Підприємства та установи. МКСК. URL: <https://mcip.gov.ua/institutions/?type-of-institutions=teatr> (дата звернення: 10.10.2024).

75. Кіналь Н.М. Фінансовий контроль у сфері культури. *Наукові праці НДФІ*. 2021. № 3(96). С. 150-157. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2021.03.150> (дата звернення: 21.10.2024).

76. Кіналь Н.М. Фінансові механізми розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Наукові праці НДФІ*. 2024. №. 2. С. 124-134.

77. Словник української мови. URL: <https://slovnkyk.me/dict/newsum/%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA> (дата звернення: 03.11.2024).

78. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.

79. Звіт Ради Європи. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf (дата звернення: 10.12.2024).

80. Про кінематографію : Закон України. № 9/98-ВР від 13.01.1998 р. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.12.2024).

81. Брюховецька Л. Приховані фільми. Українське кіно 1990-х. К.: АртЕк, 2003. 388 с.

82. Проект Концепції Загальнодержавної програми розвитку національної кіноіндустрії на 2021–2025 роки. Кабінет Міністрів України. 2021. URL: https://mcsc.gov.ua/files/pdf/Проект%20розпорядження_1.pdf (дата звернення: 15.12.2024).

83. Стан справ і актуальні питання розвитку політики у сфері кінематографії. Міністерство культури та інформаційної політики України. 2020. URL : <https://mkip.gov.ua/content/stan-sprav-i-aktualni-pitannya-rozvitku-politiki-u-sferi-kinematografi.html> (дата звернення: 21.12.2024).

84. Мистецтво під час війни: розвиток українського кіно. URL: <https://dyvys.info/blogs/rozvytok-ukrayinskogo-kino/> (дата звернення: 21.12.2024).

85. Звіт за результатами діяльності Державного агентства України з питань кіно у 2018 році. Державне агентство України з питань кіно. URL : <http://dergkino.gov.ua/ua/text/reports-state-cinema.html> (дата звернення: 23.01.2025).

86. Звіт за результатами діяльності Державного агентства України з питань кіно за 2019 рік. Державне агентство України з питань кіно. URL : <http://dergkino.gov.ua/ua/text/reports-state-cinema.html> (дата звернення: 23.01.2025).

87. Звіт за результатами діяльності Державного агентства України з питань кіно за 2020 рік. URL: <https://usfa.gov.ua/upload/media/2021/02/09/60226182b3f92-2020-zvit-zagalnyu.pdf> (дата звернення: 23.01.2025).

88. Звіт за результатами діяльності Державного агентства України з питань кіно за 2021 рік. URL: https://usfa.gov.ua/upload/files/2022/02/17/Report_DK_2021.pdf (дата звернення: 23.01.2025).

89. Звіт за результатами діяльності Державного агентства України з питань кіно за 2022 рік. URL: <https://usfa.gov.ua/upload/media/2022/12/30/63aee7cc5f0a0-derzhkino-2022.pdf> (дата звернення: 23.01.2025).

90. Звіт за результатами діяльності Державного агентства України з питань кіно за 2023 рік. URL: <https://usfa.gov.ua/upload/media/2024/04/02/660bf35447d8b-zvit-2023.pdf> (дата звернення: 23.01.2025).

91. Звіт за результатами діяльності Державного агентства України з питань кіно за період 1 січня – 31 грудня 2024 р. URL: <https://usfa.gov.ua/documents/zvity-pro-diyalnist-agentstva-i32> (дата звернення: 25.01.2025).

92. Про державну підтримку кінематографії в Україні : Закон України від 23.03.2017 № 1977-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text> (дата звернення: 26.01.2025).

93. Сліпченко К. Українські фільми під час карантину можна легально подивитись онлайн. *Zaxid.net*. 2020. URL: https://zaxid.net/ukrayinski_filmi_divitisya_online_platforma_n1499182 (дата звернення: 21.12.2024).

94. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та

середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 : Закон України. № 692-IX від 16.06.2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/692-20#Text> (дата звернення: 25.01.2025).

95. Фільм «Фортеця Хаджибей» виходить у прокат в Туреччині. Консульство України в місті Анталія. 2020. URL: <https://antalia.mfa.gov.ua/news/film-fortecya-hadzhibej-vihodit-u-prokat-v-turechchini> (дата звернення: 01.02.2025).

96. Одеський міжнародний кінофестиваль. URL: <https://new.oiff.com.ua> (дата звернення: 15.07.2025).

97. Київський міжнародний фестиваль короткометражних фільмів. URL: <https://www.kisff.org> (дата звернення: 15.07.2025).

98. Кіналь Н. Основні проблеми фінансування розвитку сфери кінематографії в Україні. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 1(40). 2021. С. 85-94. URL: [https://doi.org/10.18371/2221-755X1\(40\)2021237622](https://doi.org/10.18371/2221-755X1(40)2021237622) (дата звернення: 15.09.2024).

99. Найкасовіші українські фільми 2024 року: дистриб'ютор прокоментував успіх «Мавки» й «Довбуша» та чи можна це повторити. URL: <https://suspilne.media/culture/919515-najkasovisi-ukrainski-filmi-2024-roku-distributor-prokomentuvav-uspih-mavki-ta-dovbusa-ta-ci-mozna-ce-povtoriti/> (дата звернення: 20.08.2025).

100. Ukrainian Box Office For 2024. URL: https://www.boxofficemojo.com/year/2024/?area=UA&grossesOption=totalGrosses&sort=grossToDate&ref_=bo_yld__resort#table (дата звернення: 17.04.2025).

101. Найкасовіші українські фільми 2024 року: дистриб'ютор прокоментував успіх «Мавки» й «Довбуша» та чи можна це повторити. Суспільне культура. URL: <https://suspilne.media/culture/919515-najkasovisi-ukrainski-filmi-2024-roku-distributor-prokomentuvav-uspih-mavki-ta-dovbusa-ta-ci-mozna-ce-povtoriti/> (дата звернення: 15.08.2025).

102. Анастасьева О. Портрет глядача українського кіно в кінотеатрі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3124607-presentacia-doslidzenna-portret-gladaca-ukrainskogo-kino-v-kinoteatri.html> (дата звернення: 15.06.2025).

103. Кожен другий українець дивиться в кінотеатрах українське кіно, — опитування. Хмарочос. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2024/09/27/kozhen-drugyj-ukrayinecz-dyvytsya-v-kinoteatrah-ukrayinske-kino-opytuvannya/#:~:text=51%25%20відвідувачів%20кінотеатрів%20в%20Україні%20стверджують%2C%20що,проведене%20КМІС%2C%20свідчило%2C%20що%20т оді%20українськими%20прем> (дата звернення: 19.06.2025).

104. Грицяк І. А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. К.: Вид-во УАДУ, 1997. 487 с.

105. Оболенський О. Ю. Державне управління та державна служба: Словник-довідник. К.: КНЕУ, 2005. 480 с.

106. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України. № 333-р від 1 квітня 2014 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

107. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України. № 157-VIII від 05.02.2015р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150157>(дата звернення: 27.12.2024).

108. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

109. Цивільний кодекс України. № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

110. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України. № 1382-IV від 11.12.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

111. Податковий кодекс України. № 2755-VI від 2 грудня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 08.04.2024).

112. Набатова Ю. О., Ус Т. В. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Ефективна економіка*. 2015. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100> (дата звернення: 15.02.2024).

113. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2022 року та середня чисельність у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 30.05.2024).

114. Розвиток культури на місцевому рівні: нові райони, повноваження та ресурси. Український кризовий медіа-центр. URL: <https://uacrisis.org/uk/rozvytok-kultury-na-mistsevomurivni-novi-raiony> (дата звернення: 17.05.2024).

115. Опитування голів ОТГ щодо актуальних питань розвитку культури в громадах. Асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2019/11/культура4.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

116. Громадська організація “Товариство дослідників України”, а підтримки Швейцарії, яка надається через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва (SDC), у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики України, оголошують початок відбору територіальних громад до участі в проєкті «Центри культурних послуг, як інструмент згуртованості громади». МКСК. URL: <https://mcsc.gov.ua/announcements/hromadska-orhanizatsiia-tovarystvo-doslidnykiv-ukrainy-a-pidtrymky-shveytsarii-iaka-nadaietsia-cherez-shveytsarsku-ahentsiiu-rozvytku-ta-spivrobitnytstva-sdc-u-spivpratsi-z-ministerstvom-kultury-ta-in/> (дата звернення: 14.09.2024).

117. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення і організації функціонування центрів культурних послуг у територіальних громадах: Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України. № 466 від 01.12.2022. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/522639___760738 (дата звернення: 10.06.2024).

118. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери : Постанова Кабінету Міністрів України. № 1298 від

30.08.2002 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/237451___773098 (дата звернення: 11.06.2024).

119. Міністерство культури та інформаційної політики України. Паспорт бюджетної програми. URL: https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Pasport_3801280_zi_zminamy.pdf (дата звернення: 15.02.2025).

120. Офіційний майданчик ProZorro. Держзакупівлі онлайн. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2023-06-08-015401-a> (дата звернення: 07.06.2025).

121. Про співробітництво територіальних громад : Закон України. № 1508- VII від 17.06.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 8.11.2024).

122. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : Постанова КМУ. № 228 від 28.02.2002 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP020228> (дата звернення: 10.11.2024).

123. Дубок І. П. Джерела фінансування сфери культури в Україні та напрями їх розширення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 63-70. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Vnadu_2015_2_11 (дата звернення: 18.05.2024).

124. Про державно-приватне партнерство : Закон України. № 2404-VI від 1.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-VI#Text> (дата звернення: 22.06.2024).

125. Донік О. М. Тарновські. Інститут історії України. Національна академія наук України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Tarnovski_rid (дата звернення: 24.09.2024).

126. Івахненко І. С. Інвестиційна діяльність в Україні: сучасний стан та можливості її активізації. *Теорія інвестицій*. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2010/4.pdf (дата звернення: 09.08.2024).

127. Свірідова Н. Д. Прямі іноземні інвестиції: світовий досвід та стратегія залучення в економіку України: монографія. Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля. 2014. 164 с.

128. Мошляк І. О. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-60-26-31> (дата звернення: 27.11.2024).

129. Про інвестиційну діяльність : Закон України. № 1560-XII від 18.09.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 16.08.2024).

130. Балан О. С. Класифікація факторів впливу на процес прийняття інвестиційних рішень. *Економіка: реалії часу*. 2014. № 2(12). С. 219-224. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2014/No2/219-224.pdf> (дата звернення: 05.11.2024).

131. Новий проєкт закону про меценатство у культурі: як працюватиме та як вплине на податки й мито. URL: <https://suspilne.media/culture/790631-novij-proekt-zakonu-pro-mecenatstvo-u-kulturi-ak-pracuvatime-ta-ak-vpline-na-podatki-j-mito/> (дата звернення: 15.05.2025).

132. Самотоєнкова О. В. Інвестиційна діяльність в Україні: тенденції та перспективи. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/48.pdf (дата звернення: 12.05.2024).

133. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у січні-грудні 2020 року. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.02.2024).

134. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у січні-грудні 2021 року. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.02.2024).

135. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у 2022 році. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 03.02.2024).

136. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у 2023 році. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.05.2024).

137. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності у 2024 році. Статистична інформація. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 16.06.2025).

138. Капітальні інвестиції за видами активів за видами економічної діяльності у січні-грудні 2020. Статистична інформація. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2025).

139. Капітальні інвестиції за видами активів за видами економічної діяльності у січні-грудні 2021. Статистична інформація. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2025).

140. Капітальні інвестиції за видами активів за видами економічної діяльності у 2022 році. Статистична інформація. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2025).

141. Капітальні інвестиції за видами активів за видами економічної діяльності у 2023 році. Статистична інформація. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2025).

142. Капітальні інвестиції за видами активів за видами економічної діяльності у 2024 році. Статистична інформація. Капітальні інвестиції. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2025).

143. Про організацію та проведення азартних ігор в Україні : Закон України. № 768-IX від 11.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 15.02.2025).

144. Філіппова С. В. Формування стратегії безпекоорієнтованого управління інноваційно-інвестиційним кліматом регіону / С. В. Філіппова, Л. О. Волощук, К. В. Ковтуненко, Ю. В. Ковтуненко ; Підрозділ п.3.1 у кол.

моногр. Інноваційно-інвестиційний клімат Українського Причорномор'я: стан і безпеку орієнтований розвиток: кол. моног.; за ред. М. М. Меркулова. Рига, Латвія: «Baltija Publishing». 2019. С.132-163.

145. Філіппова С. В., Сааджан В. А. Економічний розвиток України: види стратегій та проблеми інвестування в сучасних умовах. Менеджмент як фактор сталого розвитку в координатах парадигми економічних систем: монографія; за ред. С. В. Філіппової, О. І. Продіус. Одеса: Бондаренко М.О. 2021. С. 6–39.

146. Сторонянська І., Кіналь Н. Інвестування сфери культури в Україні: джерела та особливості. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми, теорії та практики*. 2023. № 48. С. 127-138 DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3973> (дата звернення: 15.02.2024).

147. Кіналь Н. М. Фінансові механізми розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Наукові праці НДФІ*. 2024. № 2. С. 124-134. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2024.02.124>. (дата звернення: 17.02.2025).

148. Кіналь Н.М. Особливості фінансового забезпечення сфери культури в Україні. *Інноваційні технології та практичний досвід управління підприємствами у сфері економіки, бізнесу і туризму* : Зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф., 18 травня 2021 р., м. Львів. Львів: СПОЛОМ, 2021. С. 118-120.

149. Кіналь Н.М. Напрями покращення фінансування сфери культури в Україні. *Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в Україні в умовах воєнного часу* : Матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. конф., 28-30 червня 2023 р., м. Луцьк. Луцьк: ФОП Мажула Ю.М., 2023. С. 83-85.

150. Кіналь Н.М. Особливості розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Перспективи розвитку підприємництва в глобальній перспективі* : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 6 грудня 2021 р., м. Львів.

151. Горин В. П., Юзюк І. В. Вплив цифрової трансформації на фінансування культури. *Європейський науковий журнал Економічних та*

Фінансових інновацій. 2025. Вип. 3(17). С.70-78. URL: <https://doi.org/10.32750/2025-0306> (дата звернення: 03.10.2025).

152. Господарський кодекс України. № 436-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 28.01.2025).

153. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України. № 4196-IX від 09.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 19.08.2025).

154. Радіонов Ю. Д. Формування видатків бюджету: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 616 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxBw==/81c68db00274ebc1628abeb4d3c5eee2.pdf> (дата звернення: 12.11.2024).

155. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України. № 73 від 07.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/conv#n61> (дата звернення:).

156. Про затвердження Порядку складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування : Наказ Міністерства фінансів України. №44 від 24.02.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12?find=1&text=фінансову+звітність#w1_1 (дата звернення: 02.06.2024).

157. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : Постанова Кабінету міністрів України. № 228 від 28.02.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-п#Text> (дата звернення: 02.06.2024).

158. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент. Житомир: ЖІТІ, 2001. 440 с. URL: <https://buklib.net/books/21874/> (дата звернення: 15.01.2025).

159. Критенко О. О., Чорич О. О. Світовий досвід публічного управління сферою культури та його імплементація в Україні. *Публічне управління та митне*

адміністрування. 2023. № 1(36). С. 42-48. URL : <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2023/1/6.pdf> (дата звернення: 17.02.2025).

160. Лозова О. Фінансування сфери культури: зарубіжний досвід. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток*. 2024. № 9. С. 77–83. URL : <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-77-83> (дата звернення: 21.03.2025).

161. Економічна привабливість української культури : Аналітична доповідь. К. : ФОП Лопатіна О., 2019. 112 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Special_research/2019_UCF_report_full.pdf (дата звернення: 23.03.2025).

162. Про заходи щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму : Указ Президента України. №329/2020 від 18.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329/2020#Text> (дата звернення: 12.07.2025).

163. Уряд заклав у бюджет на 2024 рік 10,7 млрд грн на сферу культури та медіа. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zaklav-u-derzhbiudzheth-na-2024-rik-107-mlrd-hrn-na-sferu-kultury-ta-media> (дата звернення: 25.06.2025).

164. Держбюджет-2025 передбачає 11,3 млрд грн на фінансування культури. *Interfax Ukraine*. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1030835.html> (дата звернення: 15.09.2025).

165. Війна і культура. Як митець може допомогти Україні під час війни. URL: <https://lr4.lsm.lv/lv/raksts/mes-ukrainai/vyna--kultura.-yak-mitec-mozhe-dopomogti-ukran-pd-chas-vyni.a163352/> (дата звернення: 21.08.2025).

166. 1612 пам'яток культурної спадщини та 2427 об'єктів культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію. *МКСК*. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1612-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2427-ob/> (дата звернення: 16.09.2025).

167. Міністр культури Італії пообіцяв відновити драмтеатр у Маріуполі. *Big Kyiv*. URL: <https://bigkyiv.com.ua/ministr-kultury-italiyi-poobiczyav-vidnovyty-dramteatr-u-mariupoli/> (дата звернення: 15.09.2025).

168. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України. № 266/2022 від 21.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (дата звернення: 17.12.2024).

169. Україна офіційно приєдналася до угоди про культурні маршрути Ради Європи. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-oficijno-priyednalasya-do-ugodi-pro-kulturni-marshruti-radi-yevropi> (дата звернення: 15.08.2025).

170. Berndt Ostendorf. Why is American popular culture so popular? A view from Europe. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/237001065.pdf> (дата звернення: 15.07.2025).

171. Тоффлер Елвін. Третя хвиля ; пер з англ. А. Євса. К.: Вид. Дім «Всесвіт». 2000. 480 с.

172. Сайт Box Office Mojo. URL: https://www.boxofficemojo.com/year/?sort=year&ref_=bo_yl__resort#table (дата звернення: 28.09.2025).

173. Public Funding for Arts and Culture in 2020. URL: <https://www.giarts.org/public-funding-arts-and-culture-2020> (дата звернення: 15.09.2024).

174. Arts and culture philanthropy: what donors should know. URL: <https://givingcompass.org/article/arts-and-culture-philanthropy> (дата звернення: 21.05.2024).

175. Creative Economy. Republic of Estonia. Ministry of Culture. URL: <https://www.kul.ee/en/arts-and-creative-economy/creative-economy> (дата звернення: 21.05.2024).

176. Про програму «Креативна Європа». URL: https://creativeeurope.in.ua/about/about_creative_europe_programme (дата звернення: 15.05.2025).

177. Литвиненко О. М., Розумна О. П., Здіорук С. І. Культурна політика України: національна модель у Європейському контексті : Аналітична доповідь. К.: НІСД, 2012. 64 с.

178. Креативна економіка – нова економічна епоха XXI. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/10/682634/> (дата звернення: 15.05.2024).

179. Макаренко У. Б. Фінансовий механізм розвитку медійних підприємств : дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Л. 2020. 285 с.

180. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг : Закон України. № 1432- IX від 29.04.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/uk-hu/1432-20?find=1&lang=uk-hu&text=мистецька+освіта#w1_1 (дата звернення: 09.05.2024).

181. Штатний розпис НОУ ім. Т. Шевченка з 01.01.2023. ПСП НОУ «ВІЛЬНА ОПЕРА». URL: <http://freeopera.coop-ua.org/shtatnij-rospis-nou-im-t-shevchenka-z-01yu01-2023/> (дата звернення: 10.06.2024).

182. Штатний розпис 2023 рік Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка з 01 січня 2023 року. URL: <https://lnma.edu.ua/> (дата звернення: 10.06.2024).

183. Кіналь Н.М. Фінансове забезпечення мистецької освіти, як механізм формування культурних цінностей. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 32. С. 166-171. URL: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.25> (дата звернення: 15.05.2025).

184. Паспорт бюджетної програми на 2024 рік 3801110 «Фінансова підтримка національних театрів». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

185. Паспорт бюджетної програми на 2024 рік 3801160 «Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва закладами фахової передвищої та вищої освіти». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

186. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2023 рік 3801160 «Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва закладами фахової

передвищої та вищої освіти». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

187. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2023 рік 3801110 «Фінансова підтримка національних театрів». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

188. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2022 рік 3801160 «Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва закладами фахової передвищої та вищої освіти». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

189. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2022 рік 3801110 «Фінансова підтримка національних театрів». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

190. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2021 рік 3801110 «Фінансова підтримка національних театрів». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

191. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2021 рік 3801160 «Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва закладами фахової передвищої та вищої освіти». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

192. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2020 рік 3801110 «Фінансова підтримка національних театрів». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

193. Звіт про виконання паспорта бюджетної програми на 2020 рік 3801160 «Підготовка кадрів для сфери культури і мистецтва закладами фахової передвищої та вищої освіти». Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2024).

194. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності : Постанова Кабінету Міністрів України. № 796 від 27.08.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2024).

195. Коледжі України. Освіта UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/college/search-41-0-0-0-725.html> (дата звернення: 10.03.2024).

196. Довгань Л. Є., Каракай Ю. В., Артеменко Л. П. Стратегічне управління : Навч. посіб. К. : Центр навч. літ-ри, 2009. 440 с.

197. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки та план заходів з її реалізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 15.06.2025).

198. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України. № 293-р від 28.03.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2025).

199. Цифрова трансформація освіти. *Педагогічні наука та освіта*. 2023. Вип. XLIV–XLV. URL: <https://share.google/RdtLAZZMTUg2OU98x> (дата звернення: 15.12.2024).

200. Кіналь Н.М., Славкова А.А. Фінансове регулювання сфери культури в Україні. *Фінанси України*. 2025. № 10. С. 118-132. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2025.10.118> (дата звернення: 20.11.2025).

201. Кіналь Н.М. Ефективність фінансового забезпечення закладів мистецької освіти. *Стратегії управління інноваціями в сучасній економіці* : Мітеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 1 вересня 2023 р., м. Одеса. Одеса: Research Europe, 2023. С. 93.

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Кіналь Н. М. Особливості фінансового забезпечення сфери культури в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. № 5(145). С. 20-24. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-5-4> (0.4 д.а.).
2. Кіналь Н. Основні проблеми фінансування розвитку сфери кінематографії в Україні. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2021. № 1(40). С. 85-94. DOI: [https://doi.org/10.18371/2221-755X1\(40\)2021237622](https://doi.org/10.18371/2221-755X1(40)2021237622) (0,6 д.а.).
3. Кіналь Н. М. Особливості розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 4(150). С. 3-8. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-4-1> (0.5 д.а.).
4. Кіналь Н. М. Фінансовий контроль у сфері культури. *Наукові праці НДФІ*. 2021. № 3(96). С. 150-157. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2021.03.150> (0.5 д.а.).
5. Кіналь Н. М. Фінансові механізми функціонування сфери культури. *Фінансовий простір*. 2022. № 3(47). С. 49-57. URL: <https://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/873> (0.5 д.а.).
6. Кіналь Н.М. Фінансове забезпечення мистецької освіти, як механізм формування культурних цінностей. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 32. С. 166-171. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.25> (0.7 д.а.).
7. Кіналь Н.М. Фінансові механізми розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Наукові праці НДФІ*. 2024. № 2. С. 124-134. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2024.02.124>. (0.5 д.а.).
8. Кіналь Н. М., Славкова А. А. Фінансове регулювання сфери культури в Україні. *Фінанси України*. 2025. № 10. С. 118-132. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2025.10.118> (1 д.а., особисто автору належить 0,5 д.а.: проаналізовано можливості фінансового регулювання розвитку сфери

культури через проведення аудиту та фінансового контролю. Зокрема, увагу приділено потенціалу регулювання через аналіз фінансової звітності та застосування методів розрахунку показників оцінки майнового стану).

У періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних

Web of Science Core Collection та/або Scopus:

9. Сторонянська І., Кіналь Н. Інвестування сфери культури в Україні: джерела та особливості. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми, теорії та практики*. 2023. № 48. С. 127-138 DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3973> (Web of Science) (1 д.а., особисто автору належить 0,5 д.а.: досліджено розвиток та особливості інвестування у сферу культури в Україні та запропоновано збільшення обсягу інвестицій у сферу культури як основи побудови успішної країни).

Публікації апробаційного характеру:

10. Кіналь Н.М. Особливості фінансового забезпечення сфери культури в Україні. *Інноваційні технології та практичний досвід управління підприємствами у сфері економіки, бізнесу і туризму* : Зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф., 18 травня 2021 р., м. Львів. Львів: СПОЛОН, 2021. С. 118-120. (0,2 д.а.). URL: https://dspace.ksaeu.kherson.ua/bitstream/handle/123456789/7635/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_removed.pdf?sequence=1&isAllowed=y у (форма участі – очна).

11. Кіналь Н.М. Особливості розвитку сфери культури в територіальних громадах. *Перспективи розвитку підприємництва в глобальній перспективі* : Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 6 грудня 2021 р., м. Львів. (0,1 д.а.). URL: <https://ird.gov.ua/ird02/n3379> (форма участі – очна).

12. Кіналь Н.М. Напрями покращення фінансування сфери культури в Україні. *Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в Україні в умовах воєнного часу* : Матеріали III

міжнар. наук.-практ. конф., 28-30 червня 2023 р., м. Луцьк. Луцьк: ФОП Мажула Ю.М., 2023. С. 83-85. (0,4 д.а.). URL: https://www.researchgate.net/publication/373101861_Transformacia_nacionalnoi_za_kordonnoi_modelej_ekonomicnogo_rozvitku_ta_zakonodavstva_v_umovah_voenno_go_casu_materiali_III_Miznarodnoi_naukovo-prakticnoi_konferencii (форма участі – дистанційна).

13. Кіналь Н.М. Ефективність фінансового забезпечення закладів мистецької освіти. *Стратегії управління інноваціями в сучасній економіці* : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 1 вересня 2023 р., м. Одеса. Одеса: Research Europe, 2023. С. 93. (0,1 д.а.). URL: <https://researcheurope.org/book-29/> (форма участі – дистанційна).

ДОДАТОК Б

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

вул. Лаврська, 9, корп. 15, м. Київ, 01015, тел./факс: (044) 280-92-09, тел.: (044) 280-53-43
E-mail: nkademiya@nakkim.edu.ua, web-site: <https://nakkim.edu.ua/> код згідно з ЄДРПОУ 02214142

від 09.01.2025 р. № 1 на № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

Видана Кіналь Надії Миколаївні, про те, що результати її дисертаційної роботи «Фінансові механізми функціонування сфери культури» використано у навчальному процесі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв України, зокрема, у розробці робочої програми дисципліни «Національний культурний продукт».

В. о. завідувача кафедри артменеджменту та івент-технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
д-рка наук з соціал. комунікацій,
професорка

Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ ЛЬВІВСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ЛЬВІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

79005, Львів-5, вул. Нижанківського, 2;

тел. 235-57-89; 236-72-88; 235-65-73;

Електронна пошта: ldykin@gmail.com

від 16.03.2023 № 44

на № _____ від _____

ДОВІДКА

Видана Кіналь Надії Миколаївні, про те, що результати її дисертаційної роботи «Фінансові механізми функціонування сфери культури», використано у навчальному процесі в Комунальному закладі Львівської обласної ради «Львівський фаховий коледж культури і мистецтв», під час викладання дисциплін «Маркетинг інформаційних продуктів та послуг» та «Маркетинг соціально-культурної діяльності».

В.о.директора

Григорій ЛАВРИНІВ

УКРАЇНА
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ,
НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ
79608, Львів, вул. Винниченка, 14 Тел./факс (032) 261-25-93 uklviv@ukr.net

№ _____

На № _____ від _____

ДОВІДКА

Видана, Кіналь Надії Миколаївні, про те, що результати дисертаційної роботи на тему: "Фінансові механізми функціонування сфери культури", зокрема пропозиції щодо залучення інвестицій, використано департаментом з питань культури, національностей та релігій Львівської обласної державної адміністрації з метою залучення додаткового фінансового ресурсу для розвитку сфери культури Львівської області.

Директор департаменту

Ірина ГАВРИЛЮК

Львівська ОДА
№23-160/02-23 від 13.03.2023
КІІІЕ ГАВРИЛЮК І. О. 13.03.2023 17:43
2B6C7DF9A3891DA1040600008BC7D10042B69805

№23-160/02-23 від 13.03.2023

Львівська міська рада
Департамент розвитку
Управління культури

79008, Львів, пл. Ринок, 1 тел.: (032) 297 57 30, (032) 297 58 81, e-mail: culture@city-admin.lviv.ua

22.03.2023 № 2403-вух-34102 На № _____ від _____

ДОВІДКА

Видана Кіналь Надії Миколаївні про те, що результати її дисертаційної роботи "Фінансові механізми функціонування сфери культури" та, зокрема, пропозиції авторки щодо виявлення незадіяних ресурсів, які забезпечать економічну стабільність функціонування установ культури в територіальній громаді, можуть мати практичну значущість та будуть враховані при стратегічному плануванні й оцінці фінансового розвитку сфери культури міста.

З повагою,
в.о. начальника управління

Наталія БУНДА